

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПРАВА ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, РЕФОРМИ,
ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД**

*Матеріали
Регіонального науково-практичного семінару*

(м. Дніпро, 25 квітня 2023 р.)

Дніпро
2023

УДК 347.5

А 43

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет на засіданні наукової ради Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (протокол № 10 від 15.06.2023)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Киян Володимир Якович – завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, к.ю.н., доцент;

Золотухіна Лілія Олександрівна – професор кафедри цивільно-правових дисциплін, д.ю.н., професор;

Ярошевська Тамара Василівна професор кафедри цивільно-правових дисциплін, д.ю.н., доцент;

Обушенко Наталія Миколаївна – професор кафедри цивільно-правових дисциплін, д.ю.н., доцент;

Нестерцова-Собакарь Олександра Володимирівна – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, к.ю.н., доцент;

Поліщук Марина Геннадіївна – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, к.ю.н., доцент;

Тимченко Лілія Михайлівна – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, к.ю.н.;

Моїсеєнко Денис Миколайович – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, к.ю.н.

А 43 Цивільно-правова відповідальність в Україні: проблеми, реформи, практичний досвід: матеріали Регіон. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 25 квітня 2023 р). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 169 с.

Збірник містить матеріали регіонального науково-практичного семінару, у якому взяли участь науковці, викладачі та здобувачі вищих навчальних закладів і наукових установ України. Матеріали семінару можуть бути використані в науково-дослідній роботі та навчальному процесі спеціалізованих ВНЗ, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

© Автори, 2023

© ДДУВС, 2023

ЗМІСТ

Ажмяков Р.В. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ	8
Бойко Є.М. Науковий керівник: Анісімова М.Ф. ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ В ОКРЕМИХ ГАЛУЗЯХ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	12
Бондар Е.Р. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ ПІДСТАВ СУБСИДАРНІХ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	15
Боровик І.О. Науковий керівник: Моїсєнко Д.М. ВЕТЕРИНАРНО- САНІТАРНИЙ КОНТРОЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ	17
Вербицька К.В. Науковий керівник: Карпенко Р.В. ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ : АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ	19
Владовська М.М., Плисюк К.О. Науковий керівник: Анісімова М.Ф. МЕДІАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ОГЛЯД МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ	21
Власенко І.В. СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО	24
Воронова О.В. ПЕРЕДДОГОВІРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРИ УКЛАДЕННІ ДОГОВОРІВ КУПІВЛІ - ПРОДАЖУ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ТОРГІВ (АУКЦІОНУ)	27
Головань Т.Г. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	31
Дегтяренко О.В. УЧАСНИКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИНАХ	34

Дзех Я.А. Науковий керівник: Анісімова М.Ф. СУЧАСНА КЛАСИФІКАЦІЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА	36
Жернаков В. В. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ПРО ПРАЦЮ	38
Журавель О.Є. ОСОБЛИВОСТІ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ІЗ ЗАСУДЖЕНОЮ ОСОБОЮ	42
Заріцька А.О. Науковий керівник: Анісімова М.Ф. ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	47
Золотухіна Л.О. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МЕДІАТОРА	49
Іванова М.А. Науковий керівник: Моїсеєнко Д.М. ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ	52
Іщенко М.В. Науковий керівник: Нестерцова-Собакарь О.В. ПОНЯТТЯ Й СКЛАД ЦИВІЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	56
Карпенко Р. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ЦИВІЛЬНОГО ОБОВ'ЯЗКУ	58
Киян В. Я. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТОРІН ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ	61
Кобченко І.Є. Науковий керівник: Обушенко Н.М. ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ В УКРАЇНІ	64
Кондратенко А.А. Науковий керівник: Резворович К.Р. ОСОБЛИВОСТІ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	66
Коремітьковський А.О. ЦИВІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	70
Косенко Є. Є. Науковий керівник: Моїсеєнко Д.М. НАДМІРНИЙ ФОРМАЛІЗМ У СУДОЧИНСТВІ ЯК ПЕРЕШКОДА У ДОСТУПІ ДО ПРАВОСУДДЯ	71

Косенко Є. Є. Науковий керівник: Ярошевська Т.В. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРИРОДИ СУБСИДАРНІХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА СУБСИДАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	75
Косяченко К.Е. ФІНАНСОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ	78
Крива С.М., Доценко А.І. Науковий керівник: Анісімова М.Ф. СУДОВИЙ ЗАХИСТ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: СТАНДАРТИ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	82
Лапкін А.В., Євтуєва Д.П. ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ	84
Лисенко А.А. Науковий керівник: Бондар О.С. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗМІСТ ДОГОВОРУ КОМІСІЇ	88
Малицієвська І.О. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБУДОВИ : ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	90
Мережко Б.І. Науковий керівник: Моїсеєнко Д.М. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	92
Мельник К.Ю. ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	95
Мірошниченко А.С. Науковий керівник: Моїсеєнко Д.М. ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО : СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ	97
Міщенко М.М., Горбачов С.О. Науковий керівник: Анісімова М.Ф. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ НАДАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ДОПОМОГИ. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	102
Можайкіна О.С. МЕДІАЦІЯ ПРИ СТВОРЕННІ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАльністю	105
Моїсеєнко Д.М. ВІДЕО- ФОТО- ЗЙОМКА : АСПЕКТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	108
Мосякіна О.А. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНІ ЯК ВИДУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	110

Нестерцова-Собакарь О.В. СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТИВНА УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ	112
Нікітчук О.Ю., Маркиш Т.О. Науковий керівник: Анісімова М.Ф. ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА МАЙНО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖНАРОДНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ	115
Обушенко Н.М. НОРМА ПРАВА ЯК ПЕРВИННА, ЕЛЕМЕНТАРНА ЧАСТИНА ПРАВА	117
Оліфер Т.С. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ	120
Орлова І.М. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ	125
Погребнюк О.В. Науковий керівник: Анісімова М.Ф. ЦИВІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН	127
Подорожній А.Ю. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	128
Подорожній Є.Ю. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ТРУДОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ІНСТИТУТУ ТРУДОВОГО ПРАВА	131
Ратушна О.О. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ У СІМЕЙНИХ СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ	134
Рижинко А.О., Смолярова М.Л. МІСЦЕ МЕДІАЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	138
Самойленко В.В. Науковий керівник: Моїсеєнко Д.М. СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	141
Семакова В.Л. Науковий керівник: Киян В.Я. ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ	143
Сидор М.Я. ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	145
Сіверська З.Х. Науковий керівник: Юніна М.П. ШЛЮБНІ ДОГОВОРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	150

Хирса А. В. Науковий керівник: Поліщук М.Г. ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	152
Чабан О.М. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ	155
Шарудило Т. Ю. Науковий керівник: Андрущенко Т.С. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	158
Штундер В. Є. Науковий керівник: Косяченко К.Е. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	160
Ярошевська Т.В. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОГОВОРОМ ПОЗИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	162
Стрижеус Д. А. ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	166

Ажмяков Р.В.,

адвокат

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Дослідження особливостей реалізації людиною свого права на захист за допомогою різних форм захисту сприятиме подоланню проблем, що виникають у цій сфері, насамперед пов'язаних із найбільш ефективною формою захисту в умовах сьогодення. З цією метою проаналізуємо особливості закріплення вказаних вище форм захисту в українському законодавстві.

У цьому контексті виникає необхідність визначити загальний порядок дій особи, яка захищає свої права щодо всіх можливих аспектів цього процесу. По-перше, особа повинна обрати заходи, що вона може застосувати до порушника. Потім визначити характер матеріально-правових вимог та сам предмет захисту. Наступний крок – визначення, до компетенції якого органу належить розглядати вимогу, враховуючи порядок її розгляду. Також постраждала особа повинна враховувати конкретні умови в яких вона опинилася.

По-друге, дуже часто правники плутають поняття «форма» та «спосіб», проте слід зазначити, що ці два поняття взаємозалежні, але не ідентичні. Аналіз цього питання свідчить, що в юридичній науці не досліджувалися та чітко не розмежовувалися поняття «форма» та «спосіб», а це ускладнює розуміння значення цих понять у процесі захисту прав. Враховуючи те, що форми та способи захисту прав є складовими механізми захисту, необхідно їх чітко розмежувати.

На нашу думку, складовими певної форми захисту прав виступають способи. Але, межа між формою та способом захисту дуже тонка. Це підтверджує аналіз українського законодавства. Для прикладу розглянемо статтю 16 Цивільного кодексу України. Ця стаття закріплює захист цивільних прав та інтересів судом. Ч. 1 цієї ж статті визначає, що «Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу» [4, с. 87]. Ч. 2 статті чітко виділяє способи захисту цивільних прав та інтересів, такі як, визнання права, визнання правочину недійсним, припинення дії, що порушує право, відновлення становища, яке існувало до порушення, примусове виконання обов'язку в натурі, зміна правовідношення, припинення правовідношення, відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, відшкодування моральної (немайнової) шкоди, визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх

посадових і службових осіб.

Окрім того, у ст. 16 ЦКУ наголошується, що суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом [3, с. 1]. Суд належить до юрисдикційної форми захисту прав, і саме він визначає способи захисту права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Як зазначено вище, способи захисту прав залежать форми захисту.

По-третє, не чітко визначено особливості закріплення кожної форми захисту прав в чинному законодавстві. Так, юрисдикційну форму захисту прав людини розділяють на судову, несудову та нотаріальну форму захисту. Юрисдикційна форма захисту передбачає безпосередньо діяльність та сукупність дій органів та установ державної влади, що уповноважені припинити правопорушення або вжити всіх заходів, спрямованих на відновлення порушених прав.

Треба зазначити, що в сучасному українському суспільстві найбільш поширеною є судова форма захисту прав. В одній із своїх праць український філософ права В. Бігун наголошував на тому, що судовий захист є різновидом правового захисту, який передбачає захист прав через суд. [2, с. 51]. У першу чергу звернення до суду регулюється Конституцією України. Так, у ч. 3 ст. 8 Основного закону нашої держави наголошується на тому, що «звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод ... гарантується». Також, в Основному законі прописано, що «кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе...» (ч. 4 ст. 32).

Процедури звернення до суду, окрім Цивільного процесуального кодексу України, також закріплені у Господарському процесуальному кодексі України, Кримінальному процесуальному кодексі України та Кодексі адміністративного судочинства України.

Отже, судовий захист прав особи чітко закріплено на рівні законодавства, а вище визначені норми чітко характеризують конституційне право особи на такий захист.

До несудової форми захисту прав належить можливість реалізації людиною свого права на захист за допомогою звернення до державних органів та установ (за виключенням судів), що покликані захищати права людей. Зокрема, ч. 3 ст. 55 Конституції України передбачено, що «кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [3, с. 11]. Згідно із українським законодавством реалізувати своє право на захист можна також за допомогою звернення як до Президента України та органів місцевого самоврядування тощо.

У ч. 1 ст. 17 чітко визначено, що «Президент України здійснює захист цивільних прав та інтересів у межах повноважень, визначених Конституцією України» [4, с. 54]. Ч. 2 вказаної статті передбачено, що «у випадках, встановлених Конституцією України та законом, особа має право звернутися

за захистом цивільного права та інтересу до органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування». Також, ч. 3 цієї ж статті визначає, що «орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування здійснюють захист цивільних прав та інтересів у межах, на підставах та у спосіб, що встановлені Конституцією України та законом» [6, с. 54].

На відміну від юрисдикційної, неюрисдикційна форма захисту прав людини є мало дослідженою. Причиною цього є те, що на законодавчому рівні не закріплено дане право особи. Відомо, що неюрисдикційна форма захисту передбачає дії в межах закону, юридичних і фізичних осіб щодо захисту права, які здійснюються ними самостійно (самозахист), без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів.

Зазначимо, що самозахист – правове явище, яке притаманне різним галузям права як публічного, так і приватного права. Проте, найбільш широко самозахист застосовується у цивільному та кримінальному праві. Інститут самозахисту достатньо досліджено в українському, та передбачено в законодавстві інших країн.

Ще римське право виділяло «самоправство» як початкову форму захисту прав. Поступово від самоправства здійснюється перехід до захисту прав за допомогою органів державної влади.

Так, Роберт Алексі зазначає, що «альтернативою державному захисту є самозахист усіх проти всіх, або ж той чи інший варіант громадянської війни, що не вигідно нікому, зважаючи на те, що люди змушені співіснувати та співпрацювати одне з одним» [3, с. 182].

Самозахисту як правовій категорії присвячена стаття 19 Цивільного кодексу України. У цій статті визначено, що кожний може самостійно обирати заходи самозахисту чи застосовувати заходи, передбачені у законодавстві чи у договорі. Необхідно зазначити, що поняття «самозахист» у цивільному праві близьке до понять «необхідна оборона» і «крайня необхідність» у кримінальному праві.

Таким чином, самозахист як неюрисдикційна форма захисту прав при реалізації людиною свого права на захист відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки людина може самостійно обирати заходи самозахисту. Проте, необхідно зазначити, що дана форма захисту потребує розвитку у сучасному законодавстві та праві. Особливого значення в цьому контексті набуває питання правової культури населення в цілому і правосвідомості окремого громадянина зокрема. Тільки освічена, юридично грамотна людина може належним чином у порядку самозахисту захистити свої права. Останнім часом в умовах розвитку технологій WEB-консалтингу спрощується процес самоосвіти, у тому числі юридичної. Доступність і безкоштовність доступу до законодавства, інших правових джерел дедалі більше надає можливість людині самостійно захищати свої інтереси і права. У своєму суспільному бутті кожна людина повинна усвідомити, що реалізація нею права на захист

повністю залежить від її бажання та дій.

Отже, реалізація людиною свого права на захист в українському праві можлива за допомогою звернення до суду, до державних органів та установ, до міжнародних організацій, також, передбачено самозахист. Перелічені вище форми захисту частково закріплені в Україні на законодавчому рівні, але потребують подальшого розвитку в практичному сенсі та філософсько-правового осмислення у зв'язку із розвитком права в нових умовах інформаційного суспільства.

Розглянувши проблеми форм захисту прав під час/у процесі реалізації людиною свого права на захист та визначивши особливості закріплення кожної з форм захисту в українському законодавстві, можна стверджувати, що ефективність кожної форми захисту прав залежить від конкретної особи, її правової культури та праворозуміння, і як результат правильного вибору форми захисту, враховуючи наразі умови та ситуацію, в яких ця особа опинилася.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

2. Цивільне право України: Підручник За ред. Є.О. Харитонова, Н.О. Саніахметової. Київ. 2015.774 с.

3. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право»/ Р. О. Стефанчук. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2007. 541 с.

4. Навальнева Н. Санкція як правовий засіб у механізмі правового регулювання цивільних відносин. *Підприємництво, госп-во і право : наук.-практ. госп.-прав. журн.* 2019. № 3. С. 40-45.

5. Кодинець А. О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України : дис. канд. ... юрид. Наук. Київ, 2016. 219 с.

6. Стефанчук М. О. До питання про динаміку суб'єктивного цивільного права. *Університетські наукові записки.* 2019. JNs 4 (32). С. 44-52.

7. Рішення Європейського суду з прав людини в цивільних справах. Захист власності, приватного і сімейного життя та свободи поглядів / уклад. О. В. Ковальський ; за ред. О. С. Захарової. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 328 с.

Бойко Є.М.,

студентка Державного податкового
університету

Науковий керівник: Анісімова М.Ф.,

к.і.н., к.ю.н, доцент, доцент кафедри
міжнародного права

Державного податкового університету,
м. Ірпінь, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ В ОКРЕМИХ ГАЛУЗЯХ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Суб'єктивні права – це права, що люди мають на певні речі, якими вони володіють або які вони контролюють. Ці права мають важливе значення для захисту особистих і ділових інтересів. Існують різні галузі цивільного права, що займаються захистом суб'єктивних прав, зокрема право інтелектуальної власності, господарське право, право зайнятості та трудове право.

Право інтелектуальної власності – це галузь цивільного права, що займається захистом прав авторів оригінальних творів, винаходів та інших форм інтелектуальної власності. Основним завданням права інтелектуальної власності є захист прав інтелектуальної власності авторів та надання їм засобів захисту цих прав.

Однією з особливостей права інтелектуальної власності є те, що воно базується на принципі виключності. Це означає, що власник права інтелектуальної власності має виключне право на використання та експлуатацію цього права, і ніхто інший не може використовувати його без дозволу власника. Найпоширенішими видами прав інтелектуальної власності є патенти, торгові марки, авторські права та комерційні таємниці.

Хорошим прикладом захисту прав інтелектуальної власності є справа Apple Inc. проти Samsung Electronics Co. У цій справі Apple подала до суду на Samsung за нібито копіювання дизайну iPhone і порушення її патентів. Справа завершилася рішенням на користь Apple на суму 1 мільярд доларів, що підкреслює важливість захисту прав інтелектуальної власності.

Підприємницьке право – це галузь цивільного права, що займається правовими аспектами підприємницької діяльності. Основним завданням підприємницького права є регулювання підприємницької діяльності та захист прав власників бізнесу і зацікавлених осіб.

Однією з особливостей підприємницького права є те, що воно перебуває під значним впливом принципів договірного права. Договори відіграють важливу роль у підприємницькому праві, і вони слугують основою для більшості бізнес операцій. Умови договору визначають права та обов'язки кожної зі сторін, і якщо ці умови порушуються, постраждала сторона може

звернутися за правовим захистом.

Гарним прикладом захисту суб'єктивних прав у підприємницькому праві є справа «Nike, Inc. проти Kasky». У цій справі проти Nike було подано позов за нібито неправдиві заяви про трудові практики її закордонних постачальників. Справа дійшла до Верховного суду, який постановив, що заяви Nike не захищені Першою поправкою і що Nike зобов'язана розкривати точну інформацію про свої трудові практики.

Трудове право – це галузь цивільного права, що регулює права та обов'язки роботодавців і працівників. Основною метою трудового права є захист прав працівників та забезпечення справедливого і рівноправного ставлення до них.

Однією з особливостей трудового права є те, що воно значною мірою регулюється законами та підзаконними актами. Існує багато федеральних законів і законів штатів, які регулюють зайнятість і трудову практику, і роботодавці повинні дотримуватися цих законів, щоб уникнути юридичної відповідальності.

Гарним прикладом захисту суб'єктивних прав у сфері зайнятості та трудового права є справа «Dukes проти Wal-Mart». У цій справі група працівниць Wal-Mart подала до суду на компанію за гендерну дискримінацію. Справа дійшла до Верховного суду, який постановив, що позивачі мали право подати позов як клас, і що Wal-Mart може бути притягнутий до відповідальності за гендерну дискримінацію.

Сімейне право – це ще одна галузь цивільного права, що займається захистом суб'єктивних прав. Сімейне право регулює правовідносини між членами сім'ї, включаючи подружжя, батьків, дітей та інших родичів.

У багатьох юрисдикціях закон визнає концепцію спільної власності, що означає, що майно, набуте під час шлюбу, належить в рівній мірі обом з подружжя. Однак з цього правила існують винятки та нюанси, які можуть ускладнити визначення справедливого та рівноправного розподілу майна при розлученні.

У випадках, коли питання розподілу майна не може бути вирішене шляхом переговорів, може знадобитися втручання суду, який виносить рішення, що захищає суб'єктивні права кожної зі сторін. Це може передбачати використання таких правових механізмів, як шлюбні угоди, післяшлюбні угоди або судові накази.

Іншим прикладом захисту суб'єктивних прав у сімейному праві є опіка над дітьми. У випадках розлучення або окремого проживання подружжя, рішення про опіку над дитиною покликані захистити найкращі інтереси дитини та забезпечити обом батькам можливість підтримувати значущі стосунки з дитиною.

Ці рішення можуть бути складними і стосуватися таких питань, як фізична опіка, юридична опіка, права на відвідування та аліменти на дитину. Для того, щоб захистити суб'єктивні права кожного з батьків і найкращі

інтереси дитини, ці рішення повинні бути ретельно розроблені та адаптовані до унікальних обставин кожної справи.

Прикладом може слугувати гучне розлучення генерального директора Amazon Джеффа Безоса та його дружини Маккензі Скотт. Розподіл їхніх величезних статків був основним предметом суперечок.

Згідно із законодавством штату Вашингтон, де відбулося розлучення, спільне майно ділиться порівну між подружжям. Однак у цьому випадку подружжя мало значну кількість активів, які не підпадали під дію законів про спільне майно, наприклад, акції Amazon та інших компаній.

Щоб захистити суб'єктивні права кожної зі сторін, подружжя погодилося на мирову угоду, згідно з якою Маккензі Скотт отримала 25% акцій Amazon, вартість яких на момент розлучення становила приблизно 36 мільярдів доларів США. Це врегулювання не лише захистило суб'єктивні права кожної зі сторін на їхні відповідні активи, але й допомогло забезпечити подальший успіх Amazon, уникнувши потенційної зміни керівництва.

Сумуючи все вище написане можна зробити висновок, що захист суб'єктивних прав є важливим аспектом цивільного права. Право інтелектуальної власності, підприємницьке право, право зайнятості та трудове право - це деякі з галузей цивільного права, які займаються захистом суб'єктивних прав. Ці галузі права мають свої особливості, але їх об'єднує спільна мета - захист прав фізичних та юридичних осіб. Важливо зазначити, що захист суб'єктивних прав вигідний не лише окремим особам та підприємствам, але й суспільству в цілому. Захищаючи права авторів та винахідників, право інтелектуальної власності сприяє розвитку інновацій та творчості. Регулюючи підприємницьку діяльність, бізнес-право сприяє чесній конкуренції та захисту прав споживачів. Захищаючи права працівників, трудове право сприяє соціальній справедливості та економічній стабільності.

Отже, захист суб'єктивних прав є складною та багатогранною галуззю цивільного права. Вона вимагає глибокого розуміння правових принципів та вміння застосовувати їх у реальних ситуаціях.

1. Пікула Т.О. Особливості захисту прав інтелектуальної власності в цивільному праві [Текст]: монографія / Т.О. Пікула. К. : Право, 2018. 276 с.

2. Busuttil, Joseph A. The Protection of Civil Rights in the European Union. Oxford University Press, 2018.

3. Gearty, Conor, and Costas Douzinas. Civil Liberties and Human Rights. Oxford University Press, 2017.

4. Grundmann, Stefan, and Florian Mösslein. The Architecture of European Private Law. Oxford University Press, 2014.

5. Davies, A.C.L. Perspectives on Labour Law. Cambridge University Press, 2017.

6. Parkinson, John, and Alison Lindsay. Principles of Family Law. Oxford University Press, 2017.

Бондар Е.Р.,
адвокат

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ ПІДСТАВ СУБСИДАРНІХ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Наше дослідження варто розпочати з визначення юридичних фактів. Юридичні факти у цивільному праві – це сукупність певних обставин, підстав, наявність яких тягне встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків. Відповідно до цього, дослідження поняття юридичних фактів та їх класифікації в цивільному праві має важливе значення, оскільки точне визначення позиції з цих питань дозволить з'ясувати правову природу тих чи інших підстав виникнення цивільних прав та обов'язків, дасть змогу визначити перспективу розвитку законодавства в цій галузі [4, с. 7].

Слід наголосити, що юридичні факти як підстави виникнення цивільних прав і обов'язків, неодноразово були предметом досліджень правознавців, починаючи з часів римського права. На сьогодні, ми маємо гарне/непогане/вагоме підґрунтя для опрацювання даної теми. Проблематика дослідження підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань була предметом дослідження таких видатних науковців, як: Є. Абашина, А. Коструби, О. Красавчикова, Т. Музики, І. Ромащенко, З. Іванова, В. Ісакова, В. Копейчикова, М. Рабіновича, О. Скакун, В. Єрьоменко, В. Лазора, Д. Лещух, П. Пилипенка, О. Іоффе, В. Ісаков та інших.

У цивільному права категорія «юридичний факт» виникла і розвивалася з практичної потреби, тому в основу цього визначення стало намагання охопити єдиним юридичним поняттям різноманітні передумови процесу конкретних правових відносин. Саме такою правовою ідеєю були надхненні й праці вчених, зокрема, Е. Васьковського, Д. Гримма, Н. Коркунова, В. Синайського, Г. Ф. Шершеневича та інших. Проте були й інші думки, зокрема, Л. Петражицький, відзначаючи односторонність формально-догматичної юриспруденції, її схильність до «юридичної містики», надавав юридичним фактам своє суб'єктивно-психологічне трактування. Дефініцію «юридичних фактів» він розумів не як зовнішні події, а як суб'єктивні, винятково уявні події, що мають вирішальне значення у правовому житті. До того ж, науковець наголошував, що під юридичним фактом із точки зору права слід розуміти не факт укладення договору як такого, а саме віру в існування такого факту [3, с. 458].

Також, характеризуючи дану правову категорію, варто не забувати про доцільність розрізнення «юридичних фактів» і «юридичних умов», тобто обставин, що мають юридичне значення для настання правових наслідків, але пов'язаних через проміжні ланки.

Як зазначають деякі автори, юридичний факт поєднує два нерозривно

пов'язаних моменти: матеріальний і юридичний. За своєю сутністю це реальні життєві факти, явища дійсності – дії або події. Це матеріальний факт. А іншого боку, цей факт породжує відповідні правові наслідки, а тому виступає як факт юридичний.

Юридичні факти є явищами реальної дійсності, що існують об'єктивно, незалежно від ставлення до них людини, тому важко припустити існування юридичних фактів у майбутньому. Відтак стає зрозумілим, що юридичні факти на момент їх аналізу уже мають існувати або вони існували в минулому. Більше того, як зауважує О. Отрадна, кожному юридичному факту має бути надана конкретна характеристика[2, с. 96].

Такі науковці, як: М. Цвік і О. Петришин, зазначають, що юридичні факти – це життєві обставини, які: 1) полягають у наявності або відсутності явищ матеріального світу; 2) мають конкретний зміст, існують у певному місці й часі; 3) несуть інформацію про стан суспільних відносин, що входять до предмета правового регулювання; 4) мають зовнішній вираз; 5) прямо або опосередковано передбачені нормами права; 6) зафіксовані в установленій законодавством процесуальній формі; 7) викликають юридичні наслідки, передбачені нормами права [1, с. 346].

Щодо особливостей даної категорії, можна виокремити наступні: мають конкретний характер - це виявляється у тому, що ними не можуть бути будь-які думки; мають індивідуальний характер – юридичні факти складаються із дій конкретних суб'єктів правовідносин; мають об'єктивний характер; мають нормативний характер – означає що правового значення набувають не усі дії або події, а тільки ті, з якими пов'язуються певні правові наслідки, тільки ті життєві обставини, котрі передбачені нормами права; мають інформативний характер; має формально визначений характер.

Отже, проаналізувавши усі визначення та ознаки, ми можемо констатувати, що юридичні факти це явища реальної дійсності, які існують незалежно від ставлення до них людини, а також, це сукупність певних обставин, підстав, наявність яких тягне встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків.

1. Загальна теорія держави і права : підруч. для студентів юрид. ВНЗ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

2. Отрадна О. О. Проблеми вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань: моногр. К. : Юрінком Інтер, 2014. 328 с.

3. Петражицький Л. І. Теорія права та держави у зв'язку з теорією моральності. Харків : Право, 4-е вид. Т. 2. 2010. 610 с.

4. Харитонов Є. О., Нагорняк В. А. Деякі проблемні питання визначення поняття та видів юридичних фактів у цивільному праві. Актуальні проблеми держави та права. 2007. Вип. 33. С. 7–18.

Боровик І. О.,

здобувачка вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ.

Науковий керівник:

Моїсеєнко Д.М.,

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін ННІ права та інноваційної
освіти Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, к.ю.н.

ВЕТЕРИНАРНО-САНІТАРНИЙ КОНТРОЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ

Здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю в сучасних умовах воєнного стану супроводжується низкою недоліків правового й організаційного характеру через недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази. Тому є важливим в аспекті ветеринарно-санітарного контролю розглянути зміни, які вніс уряд під час воєнного стану.

Прагнення України до входження у ЄС навіть попри воєнний стан потребує розуміння сутності й ролі у практичній реалізації ветеринарно-санітарного контролю. Сільсько-господарська продукція є основою харчування та вагомим демографічним фактором [1, с. 297]. Попри великі втрати серед сільсько-господарських підприємств через вторгнення та обстріли з боку РФ ветеринарно-санітарні вимоги до продукції тваринного походження залишаються відповідними до законодавства України.

Як відомо, навіть сьогодні Україна здійснює торгівлю товарами з ЄС, що покладає на неї низку зобов'язань. Підписавши 27 червня 2014 року Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами [2], за якою Україна повинна увідповіднити до європейських стандартів порядок здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю при експортно-імпортних операціях. Зокрема це глава 4 «Санітарні та фітосанітарні заходи» Угоди про асоціацію, метою якої є сприяння здійсненню торгівлі товарами, що охоплюються санітарними та фітосанітарними заходами між Сторонами, забезпечуючи водночас охорону життя і здоров'я людей, тварин та рослин.

Уряд постановою від 7 травня 2022 р. № 537 затвердив особливості здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну

медицину та благополуччя тварин, державного ветеринарно-санітарного контролю в умовах воєнного стану [3].

Цим документом передбачена можливість ввезення кормових добавок та кормів для продуктивних тварин, які мають відповідну реєстрацію в ЄС. На практиці це повинно зменшити операторам ринку затрати на реєстрацію цих продуктів в Україні та задовольнити потреби тваринництва. Тобто, якщо раніше кормові добавки та корми для продуктивних тварин повинні були проходити додаткову реєстрацію на території України, то зараз цим товарам достатньо мати реєстрацію в країні ЄС, звідки вона була імпортована. З одного боку це полегшує задовільнення потреб у цих товарах під час воєнного часу, а з іншої сторони певною мірою суперечить законодавству. Від якості та ефективності ветеринарно-санітарного контролю значною мірою залежить санітарне та епізоотичне благополуччя, а також продовольча безпека нашої держави, що, відповідно до статті 8 Закону України «Про основи національної безпеки України», належить до основних напрямів державної політики з питань національної безпеки України в економічній сфері [4].

Також нові зміни, внесені урядом, передбачають можливість ввезення в Україну живих тварин і репродуктивного матеріалу від них з потужностей, що не були попередньо проінспектовані українськими фахівцями, а також процедуру їх транзиту, територіями країн, де реєструються випадки захворювань тварин на інфекційні хвороби. Хоч зміни і передбачають, що таке «дозволяється за умови, якщо такі вантажі не були вивантажені та/або перевантажені на території зазначених держав» [3], проте на мою думку інспекція з боку українських фахівців є важливим етапом, який дозволяє впевнитися в безпечності тварин, які будуть споживатися громадянами України.

Також, на перший погляд полегшення в імпорті певних товарів, що до воєнного стану потребували обов'язкового ветеринарно-санітарного контролю, позбавляє роботи прикордонних інспекторів ветеринарної медицини, на яких було покладено обов'язок таку експертизу здійснювати.

Одне з основних завдань держави в галузі ветеринарної медицини, передбачене статтею 3 Закону України «Про ветеринарну медицину», є необхідністю охорони території України від проникнення хвороб тварин з території інших держав або карантинних зон. Ми бачимо, що нова постанова від Уряду суперечить законодавству, яке діяло і було покликане на охорону здоров'я громадян України у довоєнні часи.

Отже, розглянувши деякі зі змін, що були внесені Урядом до ветеринарно-санітарного контролю під час воєнного стану, можна дійти висновку, що ці зміни суперечать деяким законам України. З одного боку це можна пояснити дією воєнного стану, а з іншого це може вплинути безпосередньо на здоров'я громадян України.

1. Єрмоленко В.М. Правове регулювання якості та безпечності сільськогосподарської продукції. Аграрне право : підручник / за заг. ред. В.М. Єрмоленка. К. : Юрінком Інтер, 2010. С. 297–309.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.
3. Інтернет ресурс. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-provedennya-zahodiv-derzhavnogo-kontrolyu-za-dotrimanniam-zakonodavstva-pro-t70522> . Дата звернення: 10.02.2022р.
4. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351

Вербицька К. В.,
здобувачка вищої освіти,
група № ЮД-944 (ДДУВС)

Науковий керівник:

Карпенко Р. В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін, (ДДУВС)

ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ : АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

У юридичній науці в цілому й окремих її галузях, мабуть, немає більш дискусійного питання, ніж питання про сутність і особливості як юридичної відповідальності взагалі, так і цивільно-правової відповідальності зокрема. Це пояснюється тим, що проблема юридичної відповідальності взагалі є кардинальною для правової теорії. То ж природним є те, що на всіх етапах розвитку юридичної науки цим питанням приділялася значна увага як у контексті дослідження загальних проблем визначення поняття та встановлення його сутності, так і в тих наукових дослідженнях, спеціальним предметом яких була власне цивільно-правова відповідальність як правова категорія, співвідношення її з іншими видами, функції, підстави виникнення та звільнення від відповідальності. Цивільно-правова відповідальність належить до тих правових явищ, що завжди привертала увагу дослідників. Проте з урахуванням стрімкого розвитку сучасного суспільства і появи значної кількості проблемних аспектів щодо відшкодування шкоди (в договірних, недоговірних, страхових, кредитних відносинах тощо), питання цивільно-правової відповідальності зберігають свою актуальність і вимагають постійного аналізу та дослідження. Окремі аспекти цивільно-правової відповідальності, були предметом наукових досліджень таких вчених цивілістів, як: С. Братуся, Г. Матвєєва, р. Халфіної, П. Недбайла,

М. Строговича, Б. Назарова, В. Венедиктова, В. Грибанова, О. Йоффе, О. Красавчикова, М. Малєїна, В. Кудрявцева, В. Луця, Д. Бобрової, О. Підпригори, Є. Харитонова, Н. Кузнєцової, Я. Шевченко, О. Дзери, А. Довгерта, В. Щербини, І. Бірюкова, Ю. Заїки, С. Донцова та інших.

Найбільш гострим та дискусійним було і залишається питання підстав виникнення цивільно-правової відповідальності. З цього приводу слід вказати, що у цивілістиці склалися різні наукові погляди щодо їх визначення. Поняття цивільно-правової відповідальності вперше спробував розробити в 1940 році М. Агарков [1]. Розглядаючи співвідношення категорій боргу (обов'язку) та відповідальності у цивільно-правових зобов'язаннях, М. Агарков зазначав, що нормальне виконання боржником зобов'язання є його обов'язком. У разі порушення цього обов'язку, боржник крім його волі примушується до виконання свого обов'язку, або до відшкодування збитків, тобто настає відповідальність. Звідси М. Агарков робить висновок, що «борг та відповідальність є не різними і незалежними один від одного елементами зобов'язання, а лише двома аспектами тих же відносин» і «таким чином, те, що ми зазвичай називаємо словами обов'язок і відповідальність за зобов'язанням, є в цілому ні чим іншим, як обов'язком боржника в зобов'язальних правовідносинах» [2, с. 35].

Підставою настання цивільно-правової відповідальності є порушення суб'єктивного цивільного права. Тому можна виокремити підстави виникнення цивільно-правової відповідальності до них, зокрема, належать: 1) протиправні дії боржника; 2) наявність наслідків у вигляді шкоди у кредитора; 3) наявність причинного зв'язку між діями боржника і наслідками у вигляді шкоди, що виникла у кредитора; 4) вина боржника. Цивільно-правова відповідальність існує в межах відповідних цивільних правовідносин, оскільки вона виражається у несенні певних майнових обов'язків правопорушника перед потерпілим [3, с. 265], тому підставами її виникнення є юридичні факти, тобто певні життєві обставини, що є підставою виникнення, зміни чи припинення цивільних прав та обов'язків. Такі підстави, як протиправні дії боржника, вина боржника, наявність наслідків у вигляді шкоди у кредитора, та наявність причинного зв'язку між діями боржника і наслідками у вигляді шкоди формують юридичний склад, тобто певну сукупність фактів, необхідну для настання правових наслідків у вигляді притягнення боржника до цивільно-правової відповідальності.

Причинний зв'язок між протиправною поведінкою боржника та завданими такою поведінкою збитками є необхідною підставою цивільно-правової відповідальності, оскільки особа, яка порушила норми закону або умови договору, може нести відповідальність лише за наслідки, спричинені саме цим порушенням. Отже, можна дійти висновку, що зазначені вище особливості цивільної відповідальності, підстави для розмежування та кваліфікації її різновидів мають важливе значення не лише для теорії українського цивільного права, а й для судової практики, забезпечення її

належної та ефективної процедури.

1. Аксютіна А. В. Визначення поняття «цивільно-правова відповідальність» та підстави її виникнення. URL : https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=yuumUt0AAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=yuumUt0AAAAJ:9ZIFYXVOiuMC

2. Агарков М. М. Зобов'язання за цивільним правом. Київ, 1940. 44 с.

3. Ромовська З. В Українське цивільне право. Загальна частина: Академічний курс: підручник, 3-те вид., допов. Київ, 2013. 672 с.

Владовська М.М.,

Плисюк К.О.,

здобувачки вищої освіти,

навчальної групи ПМПФ-20-3,

Науковий керівник **Анісімова М.Ф.,**

доцент кафедри міжнародного права,

Державного податкового університету

кандидат історичних наук,

кандидат юридичних наук

МЕДІАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ОГЛЯД МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Останнім часом усе більшої актуальності набуває питання впровадження альтернативних способів врегулювання спорів та необхідність закріплення їх на законодавчому рівні з метою ефективного функціонування поряд із судовими процедурами. До таких способів слід віднести й медіацію. Саме медіація є найбільш ефективною формою та одним із визнаних у світовій практиці способів позасудового вирішення цивільних спорів. Світовий досвід свідчить про те, що медіація дає змогу вирішувати успішно різноманітні конфлікти.

Зазначимо, що конструктивне вирішення конфлікту стає можливим завдяки техніці медіації. У дослівному перекладі «медіація» означає «посередництво», що в понятті конфліктології розуміється як посередництво в суперечках неупереджених третіх осіб, які визнають права і обов'язки обох сторін [1, с. 86]. Слід погодитися з В. Приходько, який вважає, що розбіжності інтересів існували протягом всього існування людства і будуть існувати надалі. Врегулювання цих розбіжностей часто потребує втручання третьої сторони/посередництва, і саме медіація, як альтернативним метод вирішення спорів є яскравим прикладом того, як це зробити якісно і ефективно. Не зважаючи на всі переваги медіації, запровадити її в Україні на цьому/сучасному етапі її розвитку є проблематичним. для розвитку інституту

медіації в нашій країні потрібно багато сил та часу, але, повертаючись до позитивних рис цього методу, можна впевнено сказати, що це того варте [2, с. 745].

На сьогодні посередницькі методи припинення спорів є досить популярними і нормативно врегульованими у багатьох розвинених країнах, серед яких США, Велика Британія, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Нідерланди, Італія тощо [3, с. 3]. Як зазначають Н. Васирина та В. Гансецька, позитивний досвід у сфері медіації є також у таких країнах, як Чехія, Франція, Словаччина, Фінляндія та Австрія. Так, у Чехії діє Служба апробації та медіації, що підпорядкована Міністерству юстиції. У Франції медіатори мають бути акредитовані прокурором, після чого можуть підписати контракт із Міністерством юстиції Франції щодо надання послуг медіації. В Австрії послуги медіації надають департамент Міністерства юстиції та Асоціація пробації і соціальної роботи. У всіх країнах медіатори повинні мати професійну кваліфікацію в галузі права, соціальної роботи або психології [4, с. 17].

Досліджуючи міжнародний досвід, В. Галуцько та О. Шкута виокремлюють позитивні аспекти застосування медіації, що є доцільним впровадити до національного законодавства України, зокрема:

- сторони мають право до вирушення суду в нарадчу кімнату в судах першої, апеляційної, касаційної інстанцій заявити клопотання про врегулювання спору в порядку медіації;

- якщо заявлено клопотання про проведення медіації медіатором і поданні судам першої та апеляційної інстанцій договору, укладеного сторонами з медіатором, провадження у справі зупиняється (у більшості країн цей термін не перевищує одного місяця);

- якщо угоду про врегулювання спору в порядку медіації укладено на стадії виконання судового акта, її подають на затвердження до суду першої інстанції за місцем виконання судового акта або в суд, який прийняв зазначений судовий акт;

- у разі укладення сторонами мирової угоди або угоди про врегулювання спору в порядку медіації, що затверджені судами першої, апеляційної інстанцій, підлягає поверненню з бюджету сплачене державне мито в повному обсязі;

- одночасна або в будь-якій послідовності зміна предмета й підстави позову допускається в разі укладення угоди про врегулювання спору в порядку медіації [5, с. 158].

Узагальнюючи викладене вище, можна підкреслити, що велика завантаженість судів, тривалість і складність судового процесу, значні судові витрати, гласність судового розгляду, що призводить до розголошення конфіденційної інформації і так далі – усе це робить медіацію досить перспективним для України альтернативним методом вирішення спорів, під час реалізації якого дві (або більше) сторони зустрічаються за участі

нейтральної сторони – медіатора, що сприяє досягненню сторонами взаємної згоди у вирішенні спору.

Слід погодитись з Г. Устіною-Бойченко та О. Привиденцевим, які враховуючи світові тенденції використання позасудових заходів вирішення спорів із залученням третьої, нейтральної сторони, наголошують, що судова система України потребує додаткових правовідновлюючих процедур. Процедура медіаторства, яка склалась на міжнародному рівні, передбачає перелік певних послідовних дій, звісно, що він є умовним, але він створює позитивне оточення для врегулювання конфліктів. Запровадження медіативної процедури в нашій державі стане позитивним надбанням міжнародної практики [6, с. 72].

Підсумовуючи, варто відзначити слушну думку В. Галуцького та О. Шкути, які наголошують, що медіація є найбільш ефективною формою та одним із визнаних у світовій практиці способів позасудового вирішення цивільних спорів. У свою чергу, світовий досвід свідчить про те, що медіація дає змогу вирішувати успішно різноманітні конфлікти [4, с. 159].

Отже, медіація є альтернативним способом вирішення правових конфліктів та буде дієвою лише за умови, що сторони спроможні взяти в ній участь, готові йти на компроміс та налаштовані на конструктивну взаємодію. У свою чергу, необхідність функціонування медіації як в цивільному судочинстві, так і в цілій судовій системі, виникла через намагання України відповідати міжнародним стандартам. Так як, у зарубіжних країнах значної популярності набирає політика зменшення ролі суддів у вирішенні незначних спорів, які можливо роз'яснити без потреби звернення до суду.

1. Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України: офіційне видання*. Міністерство юстиції України. Київ, 2010. № 10. С. 86-92

2. Приходько В. Ю. Медіація як альтернативний метод вирішення конфліктів та її перспективи в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 4(2). С. 743-746.

3. Шеремет А. М. Досвід зарубіжних країн щодо впровадження медіації та можливість його застосування в Україні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. №2(20). 2019. С. 1-15. URL : <https://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19samzvu.pdf> (дата звернення 08.04.2023)

4. Васирина Н., Гансецька В. Форми врегулювання цивільно-правових спорів: міжнародні та національні стандарти. *Цивільне право і процес*. №. 6. 2020. С.16-19.

5. Галуцький В.М., Шкута О.О. Медіація для України. міжнародний досвід та можливості в процесі застосування. *Юридичний бюлетень*. Одеса: ОДУВС, 2021. Вип. 22. С. 155-159.

6. Устінова-Бойченко Г.М., Привиденцев О.Г. Міжнародний досвід запровадження та використання медіації як форми вирішення спору. *Вісник Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. С. 70-73.

Власенко І.В.,
приватний юрист

СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

До підстав для порушення справи про неспроможність, як правило відносять не лише дефолт (невиконання грошового зобов'язання), що передбачено п.3 ст.10 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – ЗУ) [1], а також нею може бути й заява боржника про свою неспроможність. У деяких країнах обов'язковою умовою порушення справи є збіг кредиторів. Стосовно основних фігурантів справи, то ЗУ визначає кредитора та боржника, які іменуються сторонами правовідносин, окрім них можуть бути інші учасники провадження, зокрема арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, а також у випадках, передбачених ЗУ Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника.

Особливий інтерес викликає особа арбітражного керуючого, адже він одночасно виступає як суб'єкт незалежної професійної діяльності та як службова особа підприємства-боржника. Поняття незалежна професійна діяльність відповідно до ст.14 Податкового Кодексу (п.14.1.226) [2] визначається через термін «самозайнята особа», щодо поняття службової особи як спеціального суб'єкта права воно визначене в п.3 ст.18 Кримінального Кодексу України [3]. Упровадження інституту арбітражних керуючих стало реформаційним достоїнством Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом». Нині для отримання права на здійснення діяльності арбітражного керуючого необхідно дотриматись вимог ст.97 ЗУ, а також отримати відповідне Свідоцтво у порядку, встановленому цим Законом, і бути внесеним до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України.

Єдиною підставою для виконання своїх обов'язків є Ухвала господарського суду про його призначення в одній із процедур за клопотанням комітету кредиторів, однак Вищий господарський суд України у Постанові від 17.09.2003 зі справи № 08/2238 не виключає можливості призначення ліквідатора судом самостійно, зокрема, якщо комітет кредиторів тривалий час не надає кандидатури. Повноваження арбітражного керуючого, як розпорядника майна відносяться до сфери адміністративного управління, адже він здійснює адміністративний контроль за органами управління

підприємства-боржника. На відміну, від статусу розпорядника майна, керуючий санацією та ліквідатор є службовими особами боржника і відповідно до них переходять усі повноваження органів управління боржника, в тому числі права з управління оперативно-господарською діяльністю боржника. Враховуючи обсяг і значущість покладених повноважень на арбітражного керуючого, зазначимо, що це в свою чергу вимагає здійснення контролю за їх діяльністю.

Такий контроль здійснює Міністерство юстиції України (далі – Мін'юст) як державний орган з питань банкрутства та за його дорученням головні територіальні управління юстиції відповідно до Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), затвердженого наказом Міністерства юстиції України №1284/5 від 27.06.2013р. [4]. Основними способами такого контролю за діяльністю арбітражних керуючих визначаються проведення планових та позапланових перевірок. Однією із підстав проведення позапланової перевірки є звернення (скарги) фізичних та юридичних осіб щодо дій арбітражного керуючого з викладенням обставин невиконання або неналежного виконання ним покладених на нього повноважень, з яких вбачається необхідність проведення контролю. У судовій практиці існує досить велика кількість справ щодо оскарження дій арбітражного керуючого, стосовно ненадання відомостей про стан господарської діяльності боржника на вимогу комітету кредиторів або затягування ним строку такої відповіді, відсутність розпорядника майна у попередньому судовому засіданні без поважних на те причин, порушення строку надання звіту про хід судової процедури та багато інших.

ЗУ визначив, що арбітражні керуючі (розпорядники майна, керуючі санацією, ліквідатори) несуть за свої дії та заподіяну третім особам шкоду цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність у порядку та обсягах, встановлених законом. Щодо дисциплінарного проступку арбітражного керуючого, то за таке винне невиконання або неналежне виконання обов'язків арбітражного керуючого на нього накладається дисциплінарне стягнення у вигляді: попередження, позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, а також Мін'юст має право взагалі зупинити діяльність арбітражного керуючого, якщо актом перевірки встановлено грубі порушення в діяльності арбітражного керуючого та існує очевидна небезпека подальшого порушення арбітражним керуючим прав та інтересів боржника чи кредитора. Дисциплінарне стягнення накладається Дисциплінарною комісією за поданням структурного підрозділу Мін'юсту.

Щодо кримінальної відповідальності, то за Законом України «Про запобігання корупції» в п.2 ст.3 [5] до осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги відносять арбітражних керуючих під час виконання своїх

функцій. На них також поширюється дія ст.365-2 Кримінального Кодексу України «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», санкція якої передбачає обмеження волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років. Кримінальна відповідальність за порушення норм інституту банкрутства встановлена ст. 215 Господарського кодексу України [6], ст.218-222 Кримінального кодексу України. Також арбітражний керуючий у випадку завдання майнової шкоди (ст.1166 Цивільного Кодексу України [7]) юридичній або фізичній особі через невиконання або неналежне виконання ним своїх обов'язків буде нести цивільно-правому відповідальність, наприклад у разі невиконання умов аукціонного продажу майна (пропуск строків подачі заявки, неправильне оформлення заявки тощо), порушення порядку продажу майна боржника, помилок при визначенні черговості вимог кредиторів, перевищення повноважень під час укладення угод від імені боржника.

За адміністративні правопорушення в галузі фінансів та підприємницької діяльності на арбітражного керуючого може бути покладена адміністративна відповідальність. Заходи адміністративної відповідальності можуть застосовуватись у вигляді попередження або штрафу. Так, за ненадання бухгалтерського обліку або ведення його з порушенням встановленого порядку, несвоєчасне, неповне або з порушенням встановленого порядку проведення інвентаризації майна, порушення порядку проведення оцінки майна (ст.166-6 Кодексу про адміністративні правопорушення [8]) тягнуть за собою накладення штрафу від ста до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Важливо звернути увагу на те, що адміністративну відповідальність за цією статтею несе арбітражний керуючий, призначений у порядку ЗУ в статусі ліквідатора.

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р.- редакція від 16.01.2016 року// Відомості Верховної Ради України. № 2343-ХІІ. 2016., Ст.10.

2. Податковий Кодекс України : прийнятий Верховною Радою України від 02.12.2010 року.:із змінами від 01.06.2016 року// Відомості Верховної Ради України. № 2755-VI. 2016., Ст.14.

3. Кримінальний Кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 15.04.2001 року.: із змінами 01.05.2016 року // Відомості Верховної Ради України. №2341-III. 2016., Ст.18; Ст.218 222; Ст.365-2.

4. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів)» 27.06.2013 № 1284/5 в редакції від 15.05.2015 року.

5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014р. редакція від 01.05.2016 року// Відомості Верховної Ради України. № 1700 VII 2016., Ст.3.

6. Господарський Кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 16.01.2003 року.: із змінами 01.05.2016 року// Відомості Верховної Ради України. № 436-IV. 2016., Ст.215.

7. Цивільний Кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від

16.01.2003 року із змінами 11.06.2016 року// Відомості Верховної Ради України. № 435-IV. 2016., Ст.1166.

8. Кодекс про адміністративні правопорушення: прийнятий Верховною Радою від 07.12.1984 року.: із змінами 18.06.2016 року// № 8073-Х–2016., Ст.166-6.

Воронова О.В.,

к.ю.н., завідувач кафедри
цивільного, адміністративного
та фінансового права

Інституту економіки та права
Класичного приватного університету,
доцент, м. Запоріжжя, Україна

ПЕРЕДДОГОВІРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРИ УКЛАДЕННІ ДОГОВОРІВ КУПІВЛІ - ПРОДАЖУ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ТОРГІВ (АУКЦІОНУ)

У сучасній доктрині права невід'ємним елементом переддоговірного процесу виступає переддоговірна відповідальність, як різновид юридичної відповідальності. У науці права виділяється три випадки (підстави) виникнення переддоговірної відповідальності: неможливість укладення договору однією із сторін; неможливість виконати договір; існування відсутності волі сторін (сторони) при укладенні договору.

Розглядаючи переддоговірну відповідальність в контексті укладення договорів за результатами проведення прилюдних торгів (аукціону), запропоновані випадки переддоговірної відповідальності не охоплюють обсяг правовідносин які виникають з даного договору. Ст. 656 ЦК України передбачена можливість розповсюдження режиму договору купівлі-продажу щодо договорів укладених на публічних торгах (аукціонах). Нажаль, у ЦК України відсутня пряма норма щодо регулювання правовідносин в сфері укладення договорів купівлі-продажу за результатами проведення публічних торгів (аукціону).

А. Лаукарт зазначає, що публічні торги за правовою природою являють собою односторонній правочин, уклавши який в порядку, передбаченому законом, організатор торгів приймає на себе обов'язок укласти за його результатами інший правочин – договір купівлі-продажу з переможцем торгів. Наявність єдиної волі організатора торгів, спрямованої на досягнення певного правового результату дозволяє розглядати публічні торги як правочин, а не просту сукупність юридичних фактів [1, с. 61].

Л. Долгополова розглядає торги з точки зору юридичного складу, що складається з двох юридичних фактів: проведення торгів і договору [2].

На нашу думку, торги (аукціон) є особливою правовою конструкцією,

що складається з двох цивільно-правових юридичних фактів: безпосередньо торгів, що включають декілька етапів, та договору купівлі-продажу як результату попереднього юридичного факту. Ці юридичні факти нерозривно пов'язані між собою, більш того, вони обумовлюють існування одне одного, оскільки, саме така конструкція передбачена прямими нормами законодавства.

Отже/відтак, можна зробити висновок що під час проведення публічних торгів із реалізації арештованого майна, не можлива наявність обставин які б унеможливили укладення договору так як для виставлення лоту на торги проводиться певна сукупність юридично значущих дій, за результатами яких виникають юридичні підстави для проведення торгів. Також, договір укладений за результатами торгів має особливості щодо переходу права власності на придбане майно, які передбачають оформлення права власності з залученням Державної виконавчої служби, як органу державної влади, шляхом складення Акту державного виконавця, який є підставою для отримання свідоцтва на право власності переможцем торгів (аукціону). Даний механізм оформлення права власності виключає неможливість виконати договір, так як виконання такого роду договорів відбувається в примусовому порядку. Що стосується існування відсутності волі сторін (сторони) під час укладення договору, то у процесі проведення торгів (аукціону) із реалізації арештованого майна, наявність згоди власника майна не є обов'язковою для укладення договору.

Тому, на нашу думку, механізм проведення прилюдних торгів (аукціону) із реалізації арештованого майна виключає підстави виникнення переддоговірної відповідальності, що застосовуються до загальних норм договірних правовідносин. Для розуміння підстав переддоговірної відповідальності під час реалізації майна з прилюдних торгів (аукціону) необхідно визначити поняття переддоговірної відповідальності.

Виходячи з загальних цивілістичних підходів до розуміння переддоговірної відповідальності, можна розглядати и в вузькому та широкому розумінні. У загальному розумінні, переддоговірну відповідальність слід розглядати як комплексну, засновану на різних правових конструкціях, відповідальність за недобросовісну поведінку на стадії ведення переговорів, передуючій укладенню договору. У вузькому значенні переддоговірну відповідальність слід розуміти як відповідальність за недобросовісне ведення або зрив переговорів однією із сторін (при відсутності зобов'язання укласти договір), який виявляється в обов'язку відшкодувати збитки, спричинені іншій стороні.

В вітчизняній правовій доктрині інститут переддоговірної відповідальності залишається законодавчо не врегульований нормами прямої дії, що, безумовно, не сприяє широкому застосуванню даного виду юридичної відповідальності. Правове підґрунтя обов'язку вести себе добросовісно на стадії переддоговірних правовідносин закріплена в ст. 3 ЦК

України в загальному принципі справедливості добросовісності та розумності. Саме з даних норм виникає обов'язок одного контрагента повідомляти іншого про певні обставини свого партнера, ще до виникнення договірної зобов'язання, тобто до укладення договору [3, с. 98].

При проведенні прилюдних торгів (аукціону), учасники та організатор торгів також мають дотримуватися загальних принципів договірних правовідносин, так як процедура проведення торгів є передумовою укладення договору купівлі - продажу майна за результатами торгів (аукціону). Саму процедуру проведення торгів не можна віднести до переддоговірних правовідносин, так як торги є способом укладення договору, і не відноситься до стадії переговорів [4, с. 58].

При виділенні стадій в договорах купівлі - продажу, які укладаються за результатами торгів, необхідно спиратися на юридично значущі дії які вчиняються для досягнення конкретного результату. На нашу думку, до переддоговірної стадії, при укладенні договору за результатами торгів, слід віднести дії Державної виконавчої служби, щодо підготовки майна боржника до реалізації та передачі до спеціалізованої організації пакету необхідних документів для проведення торгів, а також дії спеціалізованої організації до моменту проведення процедури торгу при якій буде визначено переможця з яким укладається договір купівлі - продажу.

Застосування переддоговірної відповідальності в сучасному вітчизняному законодавстві зведено до трьох основних випадках: в разі винуватих дій однією із сторін договір не був укладений; коли договір був укладений, але в силу певних недоліків він є недійсним; коли договір укладений проти волі однією із сторін.

ЦК України прямо передбачив випадки переддоговірної відповідальності в зв'язку з недійсністю договору. Відповідно до ч. 2 ст. 216 ЦК України, якщо в зв'язку з укладенням недійсного правочину іншій стороні або третій особі нанесені збитки і моральна шкода, вони підлягають відшкодуванню.

Як зазначалося раніше, учасниками переддоговірної стадії при укладенні договору за результатами торгів (аукціону) виступає Державна виконавча служба та спеціалізована організація, яка проводить торги. Дані суб'єкти правовідносин приймають участь в підготовці майна до реалізації та слідкують за дотриманням законності процедури реалізації арештованого майна. Допущення помилок на цій стадії чи не дотримання вимог законодавства може призвести до визнання торгів недійсними що тягне за собою і недійсність договору укладеного за його результатами.

Як вбачається з судової практики, підставами визнання договорів недійсними найчастіше стають порушення норм законодавства що встановлюють процедуру яка передуює проведенню торгів. Наприклад, прострочення оцінки майна, яке виставляється на продаж; недотримання встановлених строків реалізації майна; недотримання строків оцінки та

переоцінки майна; не повідомлення власника майна про час та місце проведення торгів (аукціону) тощо [5].

Чинне законодавство України не передбачає відповідальності ні Державної виконавчої служби ні спеціалізованої торгуючої організації за порушення процедури яка передувала укладенню договору. Тобто, в разі визнання торгів недійсними організатори торгів і Державна виконавча служба не несе жодної відповідальності за допущені порушення. Весь тягар доведення дійсності правочину покладений на покупця.

Вищевикладене свідчить про необхідність законодавчого закріплення переддоговірної відповідальності шляхом доповнення норм ЦК України прямими, нормами що встановлювали б межі переддоговірної відповідальності. Законодавчого визначення меж і способів відповідальності учасників договірних правовідносин у разі укладення договорів за результатами прилюдних торгів (аукціону), в тому числі організатора торгів та Державної виконавчої служби. Дана новація в законодавстві дала б змогу зменшити кількість судових позовів про визнання торгів недійсними і зменшило б кількість скасованих свідоцтв на право власності оформлених на майно придбане з прилюдних торгів (аукціону).

1. Долгополова Л.М. Юридична природа торгів. *Актуальні проблеми держави і права*. Збірник наукових праць НУ ОНІО, 2012. Вип. 63. С. 474-480.

2. Майданик Н.И. Преддоговорная ответственность в гражданском праве. *Альманах цивилистики: Сборник статей* / Под ред. Р.А.Майданика. Киев: Правова єдність, 2008. Выпуск. 1. С. 92-118.

3. Кучеренко І.М. Договір купівлі - продажу, міни, дарування. Договір у цивільному і трудовому праві. Київ: Видавничий дім «Юридична книга», 2000. 280 с.

4. Спасибо-Фатеева І.В. Спірні питання недійсності правочинів. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 3 (50). С. 95-106.

Головань Т.Г.,

к.ю.н., доцент,

в.о. завідувача кафедри

державно-правових дисциплін,

кримінального права і процесу

Харківського національного

педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Минулий рік назавжди змінив життя кожного з нас та нашої держави, яка в черговий раз змушена боротися за свою незалежність та суверенітет. Повномасштабне вторгнення росії істотно вплинуло розвиток держави. Велика кількість людей зазнали шкоди матеріальної. В умовах війни відбувається пошкодження або руйнування майна, порушення права власності тощо. На жаль, цей перелік порушень не є вичерпним, але існуюча система правових форм та способів захисту повинна забезпечити ефективне відновлення порушених прав.

Однією з найважливіших гарантій забезпечення захисту прав та свобод особи є закріплення права на судовий захист. Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1].

Основною метою цивільного судочинства є ефективний захист прав, свобод і законних інтересів осіб. Цей захист відбувається за визнаними стандартами судочинства: розгляд і вирішення цивільних справ має бути справедливим, неупередженим та своєчасним.

Згідно ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [2].

Відповідно до положень національного законодавства України в період дії правового режиму воєнного стану суди діють виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією України, а право особи на судовий захист не може бути обмежено. Так само і повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану.

Складнощі, що постали перед судовою системою, є очевидними, а міжнародний досвід з питань відправлення правосуддя у воєнний час не

може надати відповіді на усі виклики. Ніхто не мав досвіду керування судовою системою в умовах воєнного стану. Судова система почалася підлаштовуватися під виклики та потреби, які стали виникати у зв'язку з війною. В першу чергу постали питання щодо забезпечення безпеки суддів та працівників суду, діяльності судів, розташованих на територіях, на яких ведуться активні бойові дії та які перебувають під тимчасовою окупацією, зазнав змін і судовий розгляд справ. Крім того, за таких умов необхідно було в повній мірі забезпечити реалізацію права на справедливий суд. Адже, незважаючи, на введення воєнного стану, зазначене право для кожного є абсолютним та непорушним, що зазначено у ч.2 ст. 64 Конституції України, яка містить у переліку статтю 55, що накладає на державу відповідні обов'язки [1].

Поняття права на справедливий суд конкретизовано у Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., де відповідно до ч. 1 ст. 6 закріплено такі елементи права на справедливий суд: а) право на розгляд справи; б) право на справедливість судового розгляду; в) право на публічність розгляду справи та проголошення рішення; г) право на розумний строк розгляду справи; д) право на розгляд справи судом, встановленим законом; е) право на незалежність і безсторонність суду [3].

Гуйван П.Д. зазначає, що «право на справедливий судовий розгляд є однією з визначальних правових ідей, які забезпечують захист прав особи. Вимоги до сутності права на справедливий суд прописані у самому тексті статті 6 Конвенції. Між тим, з огляду на те, що застосування та тлумачення при цьому сутності кожного припису Конвенції, у тому числі – права на справедливий суд, здійснюється Європейським судом з прав людини, тут існують свої особливості, які необхідно враховувати. При цьому слід відзначити, що проблематика, пов'язана з вивченням правової природи рішень ЄСПЛ та їхньої адаптації до національного правозастосовного майданчику з огляду на багатоманітність проявів та важливість результату, залишається вельми актуальною. Отже, при здійсненні судочинства у цивільних справах правозастосовний орган має дотримуватися усіх конвенційних ознак як елементів права особи на справедливий суд, а також положень «неписаного права», які ґрунтуються на засадах моралі, гуманності, розумності та справедливості» [4].

На сьогоднішній день ЄСПЛ констатує наявність «проблем в частині гарантування кожному права на справедливий суд. Станом на кінець 2022 року на розгляді ЄСПЛ проти України перебувало 10 400 заяв. Загалом у 2022 році ЄСПЛ ухвалив 144 рішення у справах проти України, з них у 21 рішенні констатовано порушення положень статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Також у Заключних зауваженнях Комітету ООН до 8-го періодичного звіту України щодо виконання Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 09.02.2022 р. Комітет висловив своє занепокоєння щодо

гарантування кожному в Україні права на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом. Зокрема, це пов'язано з відсутністю заходів щодо повного забезпечення незалежності суддів; проблемами, що виникають у процесі службової атестації суддів; недостатнім числом суддів у державі, що призводить до затримок і позбавлення значної кількості громадян доступу до правосуддя» [5].

Варто зазначити, що в умовах воєнного часу держава не має обмежень щодо здійснення судочинства. Однак «20% судів в Україні не змогли здійснювати правосуддя внаслідок нападу росії на нашу країну. Венеціанська комісія вважає, що за різних правових режимів судова система все ще повинна мати можливість гарантувати доступ до справедливого судового розгляду. Судова система не може бути скомпрометована жодним чином, за винятком крайніх ситуацій потреби або якщо система фактично не може функціонувати» [6]. «Закони та судова практика мають бути гнучкими через обставини воєнного часу» [7].

В цьому контексті оцінюючи практичні кроки України на шляху до утвердження верховенства права та останні позитивні тенденції в українському правовому полі, можна сподіватись, що застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Суду з прав людини національними органами та судовими інстанціями дозволять у майбутньому уникати констатації Європейським судом порушення Україною положень Конвенції.

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.04.2023)

2. Конвенція про захист прав людини та основних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.04.2023)

3. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_004 (дата звернення: 15.04.2023)

4. Гуйван П.Д. Право на справедливий суд: сутність та темпоральні виміри за міжнародними стандартами: монографія. Харків: Право, 2019. 584 с.

5. Лубінець Д. Верховенство права та доступ до правосуддя. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/verkhovenstvo-prava> (дата звернення: 15.04.2023)

6. Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя: Закон України від 15.03.2022 р. № 2128-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-20#Text> (дата звернення: 15.04.2023)

7. Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.

Дегтяренко О.В.,
страховий агент
«Страхової групи ТАС»

УЧАСНИКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИНАХ

Корпоративні відносини у державі є одним із індикаторів ефективного розвитку соціальної, економічної, правової, технічної, інформаційної складової суспільства. У сучасних умовах проведення євроінтеграційних процесів в Україні питання реформування корпоративного законодавства, спрямованого на забезпечення сприятливих умов для ведення бізнесу, залучення іноземних інвестицій на вітчизняний ринок капіталів та посилення контролю [2] за діяльністю підприємницьких товариств з метою ведення прозорого управління та висвітлення правдивої інформації про їх діяльність, має важливе значення на шляху створення ефективного механізму правового регулювання корпоративних відносин.

Формування ринкової економіки України в першу чергу залежить від умов розвитку підприємництва, створеного на приватних началах. Сьогодні провідна роль у сфері бізнесу належить таким суб'єктам господарювання як підприємницькі товариства, метою створення та діяльності яких є не тільки отримання прибутку, але й залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, диверсифікація, реструктуризація підприємств тощо. Створення сприятливих умов для поставлених цілей, з одного боку, залежить від економічного та соціального розвитку країни, а з іншого, від правових норм і правової свідомості та культури суб'єктів таких правовідносин [2].

Слід звернути увагу на той факт, що заходи захисту реалізуються особою у цивільному правовідношенні через здійснення суб'єктом права на захист у його матеріально-правовому значенні, що за змістом включає в себе: по-перше, можливість уповноваженої особи використовувати дозволені законом засоби власного примусового впливу на правопорушника; по-друге, можливість застосування безпосередньо уповноваженою особою юридичних заходів оперативного впливу; по-третє, можливість уповноваженої особи звернутися до компетентних державних або громадських органів з вимогою спонукання зобов'язаної особи до певної поведінки [1, с. 78]. Тобто поряд із можливістю застосування способів юрисдикційного захисту цивільних прав, особа має право також застосовувати заходи самозахисту і заходи оперативного впливу.

Окрім того, із загальних принципів цивільно-правової відповідальності можна вивести спеціальні принципи відповідальності, що повною мірою застосовуються у підприємницькій діяльності, а саме: 1) однакові критерії відповідальності за правопорушення; 2) рівноправний захист всіх форм

власності; 3) обмеження примусового відчуження майна (тільки за рішенням суду); 4) принцип невідворотності відповідальності; 5) принцип індивідуалізації (допускається врахування майнового стану порушника). Разом із тим, слід враховувати той факт, що суб'єкти підприємницької діяльності несуть підвищену цивільно-правову відповідальність у порівнянні з іншими суб'єктами правовідношення. У законодавстві чітко простежується лінія на захист прав споживача як більш слабкої сторони правовідносин, якщо йде мова про вступ підприємницького товариства у зобов'язальні відносини. Водночас у корпоративних правовідносинах відповідальність трансформується у корпоративну сферу для захисту прав і законних інтересів підприємницьких товариства та/або корпоративних прав чи інтересів їх учасників [2]. Цивільне правопорушення є юридичним фактом, що включає ряд об'єктивних і суб'єктивних елементів, що мають відповідати нормативно встановленим вимогам, а саме наявності таких ознак, як шкода, протиправне діяння, причинно-наслідковий зв'язок між ними і вина, що необхідні і достатні для притягнення особи до відповідальності. Підвищена відповідальність для суб'єктів підприємництва при здійсненні ними підприємницької діяльності, в тому числі для підприємницьких товариств, може встановлюватися у нормах закону чи договору. Відшкодування збитків, відшкодування немайнової шкоди, сплата неустойки, втрата завдатку, виплата компенсації можуть застосовуватися як додаткові обтяжливі обов'язки для підприємницьких товариств та їх учасників у межах, визначених законом, договором та/або установчими документами, бо основний обов'язок у відносинах з третіми особами полягає у передачі речі, виконанні роботи, наданні послуг тощо, що виконується на еквівалентних та оплатних засадах. Позбавлення належного правопорушнику майнового права має особливе значення для учасників підприємницьких товариств при регулюванні відносин між товариством та учасником.

Ураховуючи одну з цивільних засад, що застосовується й в корпоративному праві, а саме «дозволено все, що прямо не заборонено законом», засновники акціонерного товариства можуть передбачити умови про їх відповідальність перед товариством в засновницькому договорі або ж саме товариство має право прийняти таке рішення на перших загальних зборах учасників. 6. Несення ризику втрати своїх вкладів акціонерами як можливості настання відповідної шкоди в майбутньому відображає суб'єктивне ставлення до негативних наслідків, а безпосереднє їх настання відображає об'єктивну дійсність, що в поєднанні (суб'єктивно-об'єктивному зв'язку) є однією з умов виникнення юридичної відповідальності

1. Грибанов В. П. Здійснення та захист цивільних прав. Вид. 4-ге, К. : «Право», 2004. 411 с.

2. Соколовська Ю. В. Доктринальні підходи до визначення поняття цивільно-правової відповідальності учасників підприємницьких товариств. Науковий вісник Херсонського державного університету: «Юридичні науки», 2014. Випуск 2. Т. 1. С. 221-224.

Дзех Я.А.,

здобувач вищої освіти Державного
податкового університету

Науковий керівник: Анісімова М.Ф.,

к.і.н., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри міжнародного права

Державного податкового університету,

м. Ірпінь, Україна

СУЧАСНА КЛАСИФІКАЦІЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Актуальністю теми дослідження є безсумнівний зв'язок міжнародного права людини з міжнародним гуманітарним правом. Міжнародні відносини є різноманітними та потребують постійного оновлення та реалізації міжнародно-правових норм, які їх регулюють. Норми та принципи міжнародного права використовуються під час збройних конфліктів, що обумовлює актуальність визначення основних принципів міжнародного гуманітарного права.

Міжнародне гуманітарне право включає в себе загальновизнані принципи, взаємопов'язані правові норми, погоджені рішення міжнародних організацій, обґрунтовані рішення міжнародних судових органів та інститут міжнародного права, тому не випадково його називають підсистемою в рамках цілісної системи міжнародного права [1, с. 50–53].

Дослідженням міжнародного гуманітарного права займалось чимало науковців, зокрема Г. Гроцій, Карл фон Клаузевіц, І. Кант. Проте дійти до єдиного погляду щодо питання принципів міжнародного гуманітарного права досі відсутнє, що частково ускладнює його розуміння та застосування.

Як і міжнародне право прав людини, міжнародне гуманітарне право спрямоване на захист прав людини. Однак, незважаючи на спільну мету, між ними існує багато відмінностей щодо обсягу, мети та застосування цих галузей міжнародного права. Міжнародне гуманітарне право застосовується лише в ситуаціях міжнародних або не міжнародних збройних конфліктів. Воно містить положення щодо захисту осіб, які не беруть (або більше не беруть) участь у збройному конфлікті, і норми, що регулюють ведення військових дій. Відступити від зобов'язань за міжнародним гуманітарним правом неможливо [2, с. 40].

Міжнародне гуманітарне право людини застосовується як у мирний час, так і під час війни. Захист, наданий міжнародним гуманітарним правом людини, зазвичай має особистий характер і спрямований на окремих осіб з метою захисту їх від порушень з боку держав, які перебувають під їхньою юрисдикцією чи контролем [3].

До основних сучасних принципів міжнародного гуманітарного права доцільно віднести:

- Принцип гуманності є найпоширенішим принципом у цій системі правових норм, який забороняє використання військового насильства в невоєнних цілях. Цей принцип розкривають наступні пункти: військова необхідність і підтримання громадського порядку завжди повинні поєднуватися з повагою до особи, а воюючі сторони зобов'язані не завдавати ворогові шкоди, яка не відповідає меті війни.

- Принцип захисту цивільного населення та об'єктів, жертв війни, передбачає зобов'язання держав гарантувати захист осіб, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, на національному та міжнародному рівнях. Цей принцип гарантує нейтралітет і, відповідно, недоторканність осіб і організацій, які надають допомогу жертвам збройних конфліктів, особливо – медичному персоналу.

- Принцип обмеження засобів ведення війни означає, що у разі збройного конфлікту право воюючих сторін на вибір засобів ведення війни не є необмеженим. Природа даного принципу визначається в загальних рисах та спеціальні положення про заборону застосування окремих видів зброї та способів збройної боротьби.

- Принцип неприпустимості дискримінації означає, що сторони збройного конфлікту повинні поводитися з особами, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, без будь-якої дискримінації за ознаками походження, раси, кольору шкіри, статі, майнового стану, релігійних переконань, мови та інших аспектів збройного конфлікту.

- Принцип відповідальності за порушення норм і принципів міжнародного гуманітарного права передбачає не тільки міжнародно-правову відповідальність держав як суб'єктів міжнародного права, а й відповідальність фізичних осіб, які вчиняють пов'язані з цим порушення.

Узагальнюючи наведені вище положення, можна зробити висновок, що принципи міжнародного гуманітарного права мають важливе значення для забезпечення прав людини та правопорядок під час збройного конфлікту. Водночас, на жаль, сьогодні фіксується чимало їх порушень, що є негативним явищем, яке потребує підвищеної уваги національної та міжнародної спільноти з метою його усунення та запобігання [4, с. 95–99].

Збройні конфлікти — внутрішні та міжнародні — є жорстокою реальністю XXI століття. Незважаючи на всі спроби остаточно замінити використання зброї мирними переговорами, тягар людських страждань, смерті та руйнування, які неминуче приносить війна, продовжує зростати.

Запобігання збройним конфліктам завжди є і має бути головною метою міжнародного співтовариства. Це головне завдання міжнародного гуманітарного права.

1. Ярмачі В. Х. Галузеві принципи міжнародного гуманітарного права. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 1. С. 50–53.
2. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права / передм. Т.Р. Короткий, Є.В. Лук'янченко; вступ. стаття М.М. Гнатівський. Одеса : Фенікс, 2017. С. 40.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.04.2023).
4. Гнатівський М. М. Європейський суд з прав людини та міжнародне гуманітарне право: захист права на життя. *Actual Problems of International Relations*. 2011. Vol. 1, № 100. С. 95–99.

Жернаков В. В.,

професор кафедри трудового права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ПРО ПРАЦЮ

Перш за все, вважаю за необхідне уточнити свою позицію, викладену в розділі «Відповідальність у трудовому праві» колективної монографії нашого університету 2014 року [1], де відповідальність визнано фундаментальною категорією. Думаю, відповідальність у трудовому праві є багатограним правовим явищем. Із одного боку, для трудового права, як і багатьох інших галузей права, відносини з юридичної відповідальності є одним з важливих об'єктів правового регулювання. Сутність будь-якої відповідальності полягає в обмеженні прав й законних інтересів, і вже цього достатньо, аби ставитись до неї максимально уважно. З іншого боку, відповідальність у трудовому праві – правова категорія, що зумовлює виникнення й існування суспільних відносин, неприродних для праці. Відповідальність в організації трудових відносин є не правилом, а виключенням, а тому завжди є другорядним суспільним явищем, що слідує за правопорядком й виникає в результаті його порушення.

Теоретичні конструкції й відповідні висновки з них мають спиратися на концептуальні положення, що базуються на об'єктивних властивостях явищ дійсності, які лежать в основі відповідних суспільних відносин. Наприклад, концепція єдиної трудо-правової відповідальності не знайшла втілення на практиці, оскільки не враховувала принципові відмінності між природою й призначенням дисциплінарної і матеріальної відповідальності. Ретельний аналіз їхньої сутності дав підстави для висновку, що між ними багато відмінностей і мало спільного (детальніше про це – у згаданій вище монографії).

Однією з основних властивостей праці є те, що вона має організований

характер. Загальновідомо, що законодавством про працю регулюється не тільки і не стільки результат, як процес праці. Саме у відносинах з організації праці, що є загальновизнаною складовою предмета трудового права, правопорядок у сфері праці проявляється найбільш яскраво.

Належна організації праці й забезпечення майнових прав і законних інтересів суб'єктів трудових правовідносин можуть існувати й без юридичної відповідальності. Підтвердити цей категоричний висновок можна як теоретичним аргументами, так й посиланням на чинне законодавство про працю.

Відповідь на питання, чому у трудовому праві немає самостійного інституту дисциплінарної відповідальності, а глава про матеріальну відповідальність у чинному Кодексі законів про працю присвячена гарантіям, лежить на поверхні. Звичайно, організація праці неможлива без дисципліни праці, дотримання якої й означає існування правопорядку. Та інститут дисципліни праці аж ніяк не можна звести до дисциплінарної відповідальності, бо він має позитивне спрямування на забезпечення порядку через створення належних умов для трудової діяльності працівників. На відміну, наприклад, від кримінальної відповідальності як обов'язку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (злочин), зазнати кримінального покарання, у трудовому праві покарання не є самоціллю.

Особливо слід підкреслити, що в кримінальному праві багато десятиліть панувала доктрина, за якою норми цієї галузі не виконували регулятивну функцію. Єдиною функцією кримінального права вважалася карна. Лише зараз, у процесі розробки нового кримінального кодексу, фахівці цієї галузі дійшли висновку, що кримінальний закон виконує й регулятивну функцію. А поки що чинний Кримінальний кодекс України у статті 50 з назвою «Поняття покарання та його мета» містить показові норми: «Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами». Тобто, навіть додаткова мета – виправлення засудженого – має досягатися через покарання (така концепція панує у чинному кримінальному законі).

Трудове право сповідує іншу концепцію – у ньому цілком природньо не може бути інституту дисциплінарної відповідальності, яка є тільки частиною інституту дисципліни праці. Основою цієї складової системи трудового права є не покарання як негативне правове явище, а правопорядок. Він досягається через систему заходів із забезпечення дисципліни праці, яку в концентрованому вигляді викладено в статті 140 чинного КЗпП з красномовною назвою «Забезпечення трудової дисципліни». Серед цих заходів – створення необхідних організаційних та економічних умов для нормальної високопродуктивної роботи, свідоме ставлення до праці, методи переконання, виховання, а також заохочення

за сумлінну працю. А от заходи дисциплінарного впливу застосовуються лише до окремих несумлінних працівників.

Тобто, трудове право виходить з того, що дисциплінарна відповідальність не може бути основою порядку в сфері праці, і законом цю засаду закріплює. Особливо слід підкреслити важливість її втілення на практиці. Перекоаний у тому, що для розумного й справедливого роботодавця застосування до працівників дисциплінарного стягнення має бути виключенням, а не правилом. Працівник для роботодавця має бути однодумцем, зацікавленим у найкращих результатах праці. З ним треба мати гарні стосунки, а санкції нікому задоволення не приносять.

Такий підхід до ролі дисциплінарної відповідальності в забезпеченні трудового правопорядку існує щонайменше півстоліття, і він себе цілком виправдав. Відповідь на питання, чи буде він існувати в подальшому, слід шукати в змінах до КЗпП та новітніх проектах законів у сфері праці.

Проект Закону «Про працю», розміщений на офіційному порталі Мінекономіки 23.09.2022 р. [2], не містить розділу, присвяченого дисципліні праці. Крім того, його прийняття та введення в дію зумовлює скасування чинного Кодексу законів про працю з главою «Дисципліна праці». Звідсіля виникає питання – можливо, Мінекономіки втілює завдання здійснити дерегуляцію дисципліни праці на рівні законів й впровадити самоорганізацію учасників трудових правовідносин? Та для цього треба скасувати закони, за якими діє дисциплінарна відповідальність у відповідних сферах діяльності або галузях економіки.

Зокрема, Гірничий Закон України від 6.10. 1999 р. № 1127-XIV у ст. 39 містить вимоги до трудової дисципліни працівників гірничих підприємств, а статтею 40 закріплює спеціальні вимоги до працівників гірничих підприємств, у тому числі й трудової дисципліни в небезпечних умовах.

На прикладі гірничої галузі можна проілюструвати й ефективність застосування до порушників дисциплінарних стягнень, дієвість яких інколи ставиться під сумнів. Згідно з п. 27 Положення про дисципліну працівників гірничих підприємств, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 р. N 294 [3], протягом строку дисциплінарного стягнення заходи заохочення до працівників не застосовуються. Серед заходів заохочення звернемо увагу на преміювання, яке за локальними нормативними актами може бути щомісячним, за квартал, півріччя, рік. Практика свідчить, що на гірничих підприємствах за такі особливо небезпечні порушення, як наявність у працівника тютюнових виробів і сірників або запальничок на безпосередньому місці гірничих робіт під землею, локальними нормативними актами встановлюється позбавлення премій за всі періоди – місяць, квартал, півріччя, рік. У сукупності це становить доволі великі суми, неотримання яких дуже відчутно впливає на поведінку працівників.

Можливо, творці наведеного законопроекту виходять з необхідності

чіткого дотримання предмета регулювання, закріпленого в преамбулі, за якою «закон визначає правові та організаційні засади реалізації права на працю»? За такою логікою, дисципліна праці не входить до механізму реалізації права на працю. Тоді чому в ч. 2 ст. 3 цього документа йдеться про «відносини, пов'язані із здійсненням державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства про працю», які теж не є елементом відносин з реалізації права на працю?

Скоріше за все, регулювання відповідальності за концепцією наголошеної Мінекономіки лібералізації трудових відносин має відбуватися у договірному порядку на рівні індивідуальних договорів й локальних нормативних актів. Показовою у цьому плані можна було б вважати ст. 49-6 КЗпП про трудовий договір в умовах спрощеного режиму регулювання трудових відносин, пунктом 16 якої встановлено відповідальність роботодавця за порушення строків виплати заробітної плати із визначенням у трудовому договорі розміру компенсації, яка сплачується роботодавцем працівнику за кожний день затримки виплати заробітної плати. Та вона не може розглядатися у відриві від глави КЗпП про дисципліну праці, де є дисциплінарні стягнення.

У цьому контексті потребує уваги п. 9 ч. 2 ст. 19 проекту Закону «Про працю», за яким до обов'язкових умов трудового договору відноситься й відповідальність сторін трудового договору. З огляду на те, що у трудовому праві діють два види відповідальності – дисциплінарна і матеріальна, а розділом VIII цього проекту комплексно регулюються відносини з матеріальною відповідальністю працівника, то виникає майже риторичне питання: невже у трудовому договорі можуть встановлюватися дисциплінарні санкції? Тоді як бути з конституційним положенням про те, що засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них визначаються виключно законами України (п. 22 статті 92 Конституції України)? Очевидно, у ст. 19 проекту йдеться про наслідки невиконання зобов'язань за трудовим договором.

Отже, наведені проблеми є наслідками невваженого підходу до регулювання відносин у такій складній сфері, як відповідальність у трудових відносинах. Системне бачення проблем і якісне правове регулювання здатен забезпечити комплексний нормативний акт, у якому, звичайно, має знайти гідне місце й розділ про дисципліну праці.

1. Проблеми правової відповідальності: монографія / За ред. В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. Харків : Право, 2014. 348 с.

2. Проект Закону України «Про працю». Державний сайт Міністерства економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=43600842-3772-427f-a725-39e35ae3adb8&title=ProektZakonuUkrainiproPratsiu> (дата звернення 3.10.2022 р.).

3. Про затвердження Положення про дисципліну працівників гірничих підприємств. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 р. N 294. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2002-%D0%BF#Text>.

Журавель О.Є.,

к.ю.н. (Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ІЗ ЗАСУДЖЕНОЮ ОСОБОЮ

Розлучення – це емоційно насичений і юридично складний процес, що може ще більше ускладнитися, коли однією зі сторін є засуджена особа. В Україні питання розлучення із засудженим чоловіком/дружиною стає все більш актуальним в останні роки у зв'язку зі збільшенням кількості осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. Розлучення із засудженою особою передбачає специфічні юридичні процедури, що відрізняються від звичайного розлучення, а також піднімає складні етичні питання, пов'язані з обов'язками та правами обох з подружжя.

Метою цієї тези є дослідження особливостей розірвання шлюбу із засудженою особою в Україні, вивчення правових та етичних аспектів, які виникають у цих випадках. Шляхом аналізу відповідних законів і нормативно-правових актів, а також судової практики та наукових досліджень, це дослідження має на меті надати всебічний огляд викликів і можливостей, пов'язаних із розлученням із засудженим чоловіком в Україні. За допомогою цього аналізу я сподіваюсь пролити світло на правові та етичні питання, які виникають у таких випадках, і запропонувати рекомендації щодо вдосконалення процесу розлучення для всіх залучених сторін.

Закон «Про розірвання шлюбу з особою, позбавленою волі» визначає конкретні процедури та вимоги щодо розірвання шлюбу з особою, яка перебуває в місцях позбавлення волі в Україні. Відповідно до цього закону, той із подружжя, хто бажає розпочати процедуру розірвання шлюбу, повинен подати письмову заяву до адміністрації установи виконання покарань, де утримується ув'язнений чоловік або дружина. Заява повинна містити повну назву та місцезнаходження установи, ім'я та адресу того з подружжя, хто ініціює розлучення, а також підстави для розірвання шлюбу. Підстави для розлучення такі ж, як і для будь-якого іншого виду розлучення в Україні, включаючи подружню зраду, жорстоке поводження, залишення без нагляду та непримиренні розбіжності.

Після отримання заяви адміністрація установи виконання покарань зобов'язана повідомити ув'язненому чоловікові або дружині про її отримання та надати йому або їй можливість надати відповідь. Якщо ув'язнений із подружжя згоден на розлучення, він повинен надати письмову згоду, яка потім надсилається назад тому з подружжя, хто ініціює розлучення. Якщо ув'язнений із подружжя не надає письмової згоди, той із подружжя, хто

ініціює розлучення, все одно може продовжити розлучення, надавши суду докази того, що ув'язнений із подружжя був повідомлений про шлюбозлучний процес і йому була надана можливість відповісти. Цей закон гарантує, що обидві сторони мають справедливу можливість брати участь у шлюбозлучному процесі, навіть якщо одна з них перебуває в ув'язненні.[1]

У випадках, коли ув'язнений із подружжя не може брати участь у процесі через своє ув'язнення, суд може призначити представника, який буде діяти від його імені. Представником має бути особа, яка заслуговує на довіру і здатна ефективно представляти інтереси ув'язненого чоловіка/дружини. Суд також може постановити, що ув'язнений із подружжя повинен бути доставлений до суду для участі в судовому розгляді, якщо вважатиме це за необхідне. Загалом, Закон України «Про порядок розірвання шлюбу з особою, позбавленою волі» спрямований на забезпечення захисту прав усіх сторін, що беруть участь у розлученні, навіть у випадках, коли одна зі сторін не може брати участь у судовому процесі особисто[2]

Далі переходимо до розгляду більш конкретного випадку розірвання шлюбу, коли один із подружжя відбуває покарання в місцях позбавлення волі.

Порядок розірвання шлюбу можливий з ініціативи засудженої особи. Засуджені до позбавлення волі особи, незалежно від строку покарання, мають можливість ініціювати питання розірвання їх шлюбу в судовому порядку або розірвати шлюб в органах державної реєстрації актів цивільного стану за взаємною згодою з другим із подружжя, та у разі відсутності спільних дітей.

Справа про розірвання шлюбу за заявою особи, засудженої до позбавлення волі, може бути розглянута судом за участю представника такої особи.

Разом із зазначеною заявою подається письмовий договір про те, з ким із подружжя буде проживати дитина після того, як особа буде звільнена з місць позбавлення волі, яку участь у забезпеченні умов життя дитини братиме той з батьків, який буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей. Тут слід врахувати, що заява про розірвання шлюбу і договір про розмір аліментів повинні бути нотаріально засвідчені (до нотаріального посвідчення законодавство прирівнює завірення начальником установи виконання покарань) [3]. Тобто загалом бачимо, що цей процес не сильно відрізняється від загального процесу розлучення.

Також цікавий випадок, який має право на увагу – це порядок розірвання шлюбу з ініціативи іншого з подружжя засудженої особи, навіть якщо особа, яка перебуває у місцях позбавлення волі не згодна.

Якщо засуджений не згоден на розлучення, пред'явлення позову про розірвання шлюбу відбувається, в порядку ст. 110 Сімейного кодексу України, а саме пред'явлення позову одним із подружжя. Позов про

розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, що містить ознаки кримінального правопорушення щодо другого з подружжя або дитини.

Позов про розірвання шлюбу одним із подружжя подається за зареєстрованим місцем проживання другого з подружжя. У позові необхідно докладно описати всі наявні причини, через які у подружжя виникає бажання розлучитись.

Так, суд приймає рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечить інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення.

Рішення суду про розірвання шлюбу, що набрало законної сили, є остаточним документом, що засвідчує факт розірвання шлюбу і позбавляє необхідності виконання громадянами зайвих процесуальних дій щодо реєстрації розірвання шлюбу та отримання відповідного свідоцтва.

Існує загальне поняття «подати на розлучення». Останнє значить підготовку і подачу в суд правильно складеної позовної заяви про розірвання шлюбу та повного пакету необхідних документів.

Позовна заява подається в письмовій формі та повинна містити у відповідності до Цивільного процесуального кодексу України:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) ім'я (найменування) позивача і відповідача, а також ім'я представника позивача, якщо позовна заява подається представником, їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, якщо такі відомі;
- 3) зміст позовних вимог;
- 4) ціну позову щодо вимог майнового характеру;
- 5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги;
- 6) зазначення доказів, що підтверджують кожен обставину, наявність підстав для звільнення від доказування;
- 7) перелік документів, що додаються до заяви.

Позовна заява підписується позивачем або його представником із зазначенням дати її подання до суду за місцем проживання відповідача, за винятком випадків, коли допускається подача заяви за місцем проживання позивача (за наявності неповнолітніх дітей або у зв'язку зі станом здоров'я).

Після прийняття позовної заяви і документів, суд призначає дату попереднього засідання і основного засідання.

Дата першого судового засідання призначається не раніше ніж через місяць після подання заяви, про що сторони повідомляються письмовими повістками. На початку судового засідання перевіряється присутність сторін, роз'яснюються права та обов'язки, розглядаються заявлені сторонами клопотання. Далі суд надає слово сторонам: вислуховує вимоги позивача,

згоду або незгоду з цими вимогами відповідача, розглядає докази сторін. Останньою частиною судового засідання є дебати – почергові висловлювання сторін щодо позовних вимог і звернення до суду про їх задоволення. Після зазначеного вище та розгляду матеріалів справи, суд видається в кімнату для нарад для ухвалення рішення. Сторонам оголошується резолютивна частина рішення суду про розлучення, а документ з повним текстом (з вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частинами) вручається через п'ять днів після оголошення резолютивної частини. Коли подружжя не досягло згоди у питаннях про дітей або майно, рішенням суду можуть бути визначені умови подальшого місця проживання дітей, аліментних зобов'язань стосовно дітей і зобов'язань про утримання дружини, умови поділу спільного майна. Відповідно до процесуального законодавства – судові рішення вступає в законну силу через 30 днів після його прийняття, якщо від сторін не надходить оскарження. Але, в разі подачі однією із сторін апеляційної скарги на рішення суду, воно набирає законної сили після розгляду скарги, якщо не було скасовано. Якщо в апеляційній інстанції рішення суду скасовано, змінено або прийнято нове рішення, воно набирає законної сили негайно. Таким чином, на підставі всього вищезазначеного, припиненням шлюбних відносин є момент вступу в законну силу відповідного рішення суду. Процесуально, після закінчення 30-денного строку оскарження, кожній із сторін видається примірник рішення суду з поміткою про вступ в законну силу. У деяких випадках суд видає тільки виписку з судового рішення, дійсну тільки для подання в орган РАЦСу. Органи РАЦСу проводять державну реєстрацію факту розірвання шлюбу судом після отримання копії судового рішення про розлучення або виписки з нього.

Якщо строк тюремного ув'язнення становить 3 роки і більше, дружині чи чоловіку ув'язненої особи представлено право розлучитися в односторонньому порядку. Згоду або незгоду ув'язненого не має ніякого значення, і заявляти відмову або заперечення він теж не має права.

Якщо строк позбавлення волі – менше 3 років, розлучення буде відбуватися в загальному порядку – адміністративному або судовому, в залежності від обставин [4].

Отже, розуміємо, що процес розірвання шлюбу із засудженою особою має чітко структурований порядок дій відповідно до чинного законодавства України.

На жаль відомі випадки коли права засудженого, які охороняються Конституцією України, а саме право на сім'ю, на шлюб, на підтримання родинних зв'язків та на розлучення порушуються працівниками державних органів, але як вбачаємо з нормативно-правових актів, права таких осіб повністю захищені законом.

Висновки. Розірвання шлюбу із засудженою особою в Україні відбувається за певними юридичними процедурами, визначеними Сімейним

кодексом України та Законом України «Про порядок розірвання шлюбу з особою, позбавленою волі». Відповідно до статті 51 Сімейного кодексу України, розірвання шлюбу із засудженим може бути ініційоване лише другим з подружжя або за взаємною згодою. Про початок шлюбозрозлучного процесу засуджений повинен бути повідомлений адміністрацією установи виконання покарань, де він відбуває покарання. Якщо засуджений із подружжя не дає згоди на розірвання шлюбу або не відповідає на повідомлення, шлюбозрозлучний процес призупиняється до його звільнення з місць позбавлення волі. У випадках, коли засуджений відбуває довічне ув'язнення, шлюбозрозлучний процес може бути розпочатий лише після спливу десяти років з дня його ув'язнення.

Окрім того, специфічні юридичні аспекти розлучення із засудженим в Україні можуть бути складними і вимагають залучення професійних юристів. Процес може включати в себе поділ майна, аліменти та опіку над дітьми, в яких може бути складно зорієнтуватися. Процедура розлучення з особою, позбавленою волі, викладена в Законі України, містить додаткові вказівки щодо конкретних правових вимог і процедур, пов'язаних з такими справами. Крім того, юристи рекомендують звернутися за професійною юридичною консультацією, щоб забезпечити правильне вирішення всіх аспектів розлучення та звести до мінімуму потенційні юридичні ускладнення. Загалом, розлучення із засудженою особою в Україні регулюється особливими юридичними процедурами і може вимагати залучення професійних юристів для забезпечення безперешкодного та справедливого процесу.

1. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

2. Про розірвання шлюбу з особою, позбавленою волі. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375/95-%D0%B2%D1%80>

3. Порядок розірвання шлюбу із засудженою особою до позбавлення волі - стаття Михайла Цуркана. URL : https://mischko.com.ua/read/publication/poryadok_rozirvannya_shlyubu_iz_zasudzhenoju_oso_boyu_do_pozbavlennya_voli__statty_mikhayla_tsurkana.

4. Розлучення із засудженим. Сімейний адвокат URL : <https://rozirvannya.com.ua/rozluchennya-zasudzhenim>.

Заріцька А.О.,

здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: Анісімова М.Ф.,

к.і.н., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри міжнародного права

Державного податкового університету,

м. Ірпінь, Україна

ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

В умовах євроінтеграції почався процес вдосконалення вітчизняного законодавства, не стала винятком і сфера права інтелектуальної власності, яка за результатами підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС) є однією з пріоритетних напрямів реформування внутрішньополітичних процесів [1, с. 17]. Так, Р. Шаповал та А. Шпак підкреслюють, що характерною особливістю права інтелектуальної власності України є наявність розгалуженої системи законодавчого регулювання. Зокрема, до джерел зазначеної підгалузі права належать Конституція України, Цивільний кодекс України, Митний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення та близько 110 спеціальних нормативно-правових актів [2, с. 33].

У свою чергу В. Фоманюк зазначає, що окрему увагу у розрізі даного питання варто приділити Директивам ЄС. За своєю природою система джерел Європейського права має комплексний характер, якому властивий поділ нормативно-правових актів на первинні та вторинні. Якщо до первинних джерел належать міжнародно-правові договори, що регламентують діяльність Європейської спільноти, то до вторинних – директиви. Її відмінною рисою також є те, що форми і способи реалізації правоположень, закріплених у директиві, визначаються самою державою-одержувачем директивного правоположення [3, с. 86].

В. Божко та Л. Самілик слушно зауважують, що з метою покращення процесів євроінтеграції варто враховувати положення існуючих директив у сфері інтелектуальної власності шляхом приєднання до наявних та безпосереднього виконання їх положень. Суспільний елемент такої діяльності передбачає ведення активної просвітницької діяльності юристами-практиками серед користувачів і правовласників об'єктів інтелектуальної власності. Основною причиною наявних проблем щодо неправомірного використання об'єктів інтелектуальної власності є суспільна необізнаність у питаннях розуміння суті та порядку правомірного використання об'єктів інтелектуальної власності [1, с. 18]. При цьому автори наголошують, що на основному спектрі проблем, який є значною перепорою на шляху до

успішного завершення виконання поставлених завдань задля завершення процесів гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами. До числа перших належать: 1) наявність недосконалої експертної процедури дослідження відповідності поданих заявок на реєстрацію виключних майнових прав на промислові зразки; 2) відсутність правової регламентації специфічних об'єктів авторського та суміжного права; 3) низький рівень правової освіченості населення. Зокрема, варто погодитись з автором, що доречним буде зазначити ряд пропозицій щодо подолання окресленої проблематики: удосконалення процедури реєстрації виключних майнових прав на промислові зразки шляхом встановлення кваліфікаційної експертизи; встановлення систематичних заходів з проведення просвітницької роботи серед населення з питань порядку правомірного використання об'єктів інтелектуальної власності [1, с. 18-19].

Отже, аналізуючи державну діяльність за євроінтеграційним напрямом, слід зазначити таке: загалом проглядається сталість курсу України до ЄС. Нині досі утримуються попередні надбання і позитивні тенденції щодо оновлення нормативно-правової бази партнерства з представниками ЄС; розвиток торговельно-економічного співробітництва; забезпечення невідворотності євроінтеграційного курсу, що закріплений у Конституції України; збереження політико-дипломатичної одностайності та економічної підтримки у протистоянні російській агресії, про що зазначено в під сумках самітів Україна – ЄС [3, с. 110]. Так, Р. О. Дегтяр слушно наголосила, що процес імплементації норм законодавства ЄС є першорядним чинником удосконалення вітчизняного законодавства через максимальне наближення їх норм до європейських стандартів [3, с. 111].

Отже, право інтелектуальної власності України у розрізі/з погляду/з позиції євроінтеграційних процесів піддається значному реформуванню з огляду на прогресивність зазначених ідей. Можемо стверджувати, що Україна у сучасних умовах воєнного стану, продовжуючи відстоювати свою незалежність, робить усе можливе задля приєднання до європейської сім'ї, тому важливим завданням натеper є не лише продовження реалізації запланованих реформ, а й уникнення ризиків втрачання вже досягнутого.

1. Божко В. В., Самілик Л. О. Права інтелектуальної власності в умовах євроінтеграції: проблематика сьогодення. *Актуальні проблеми приватного права*. Ірпінь. 2020. С. 17-18.

2. Шаповал Р.В., Шпак А.П. Адаптація чинного законодавства України до вимог Європейського права щодо захисту прав інтелектуальної власності. *Право та інновації*. 2015. № 2 (10). С. 32-35.

3. Дегтяр Р.О. Євроінтеграційні реформи України у сфері інтелектуальної власності через виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом. *Нове українське право*. Випуск 6, Том 1, 2022. С. 109-112.

Золотухіна Л.О.,

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін ДДУВС, д. ю. н., професор

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МЕДІАТОРА

Непорозуміння та конфлікти – це неминуха реальність будь-яких відносин. Звісно, кожна людина за відновленням свого порушеного права може звернутися до суду. Проте, коли мова йде про таку категорію як «інтерес», варто звернутись до альтернативного способу вирішення конфліктів, зокрема медіації. Особливо це актуально для сімейних та трудових спорів.

Відповідно до статті 1 Закону України “Про медіацію”, медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. До того ж дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов’язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних. Медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу [1].

Можливість врегулювання трудових спорів шляхом медіації передбачена і Кодексом законів про працю. Відповідно до ст. 222¹ трудовий спір між працівником і власником або уповноваженим ним органом незалежно від форми трудового договору може бути врегульовано шляхом медіації відповідно до Закону України «Про медіацію» з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом. Договір про проведення медіації та угода за результатами медіації у трудових спорах укладаються в письмовій формі.

У разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації сторони медіації мають право звернутися для розгляду трудового спору до органів, передбачених статтею 221 Кодексу законів про працю.

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про медіацію» у разі порушення зобов’язань за договором про проведення медіації медіатор несе цивільно-правову відповідальність відповідно до закону; у випадках, передбачених законом, медіатор несе адміністративну чи кримінальну відповідальність. У разі недотримання норм професійної етики медіатор несе відповідальність, визначену статутом або положенням об’єднання медіаторів, членом якого він є.

Із метою визначення напрямів удосконалення інституту відповідальності медіатора в Україні варто проаналізувати зарубіжний досвід законодавчого закріплення цього питання.

У США основним видом відповідальності, що застосовується до медіаторів за порушення професійних обов'язків, є дисциплінарна відповідальність. Наприклад, у штаті Флорида діє Кваліфікаційна рада медіаторів – орган, що підпорядковується судовій системі та вповноважений вирішувати питання щодо накладення на медіаторів дисциплінарних стягнень. Так, у 2013 році за стягнення зі сторін спору завищеного гонорару та порушення вимог щодо конфлікту інтересів, чесності та неупередженості, інших етичних засад Рада зобов'язала сертифікованого медіатора пройти навчання щодо етики медіації та підготувати звіт про здобутий досвід [2]. У 2014 році за порушення вимог щодо конфлікту інтересів на шість місяців зупинили сертифікацію іншого медіатора штату Флорида [3].

У 2019 році Європейська комісія з питань ефективності правосуддя Ради Європи підготувала «Європейський довідник із медіаційного законодавства» (“European Handbook for Mediation Lawmaking”), де було узагальнено досвід законодавчої регламентації відповідальності медіаторів у Сербії, Бельгії та Австрії. Європейська комісія рекомендує державам:

- 1) установити цивільно-правову відповідальність медіатора та організацій, які надають послуги з медіації;
- 2) застосовувати щодо медіаторів адміністративну або дисциплінарну відповідальність;
- 3) передбачити порядок дисциплінарного провадження, наблизений до судового розгляду;
- 4) чітко визначити санкції, що можуть бути застосовані (попередження, догана, обов'язок проходження стажування та ін.);
- 5) вимагати страхування діяльності у сфері медіації [4, с. 16].

Закон Республіки Молдова «Про медіацію» від 8 серпня 2015 року [5] встановлює дисциплінарну відповідальність медіатора за порушення професійних обов'язків, передбачених у законі та нормах професійної етики, і положень про конфлікт інтересів, конфіденційність, нейтральність та неупередженість. Медіатор не несе відповідальності за нездатність сторін прийти до компромісу з метою дружнього вирішення спору, а також за невиконання умов мирової угоди, укладеної між сторонами. Будь-яка зацікавлена особа може звернутися до спеціального органу (Ради з медіації) та повідомити про порушення медіатором своїх обов'язків, у результаті чого на останнього може бути накладено такі стягнення, як попередження, догана, зупинення діяльності у сфері медіації строком від одного до шести місяців, позбавлення атестата медіатора.

Такі ж дисциплінарні стягнення передбачені в законодавстві Республіки Азербайджан про медіацію, де додатково закріплено, що медіатор не звільняється від дисциплінарної, цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності за шкоду, заподіяну в результаті порушення обов'язків, визначених законом, а також від дисциплінарної відповідальності, передбаченої організацією з медіації, членом якої він є. Окрім цього,

медіатор позбавляється членства Ради з медіації у разі непроходження курсу підвищення кваліфікації [6].

У Румунії за порушення професійних обов'язків у сфері медіації визначено дисциплінарну та цивільно-правову відповідальність, яка передбачає відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої учасникам медіації. До того ж підставами притягнення медіатора до відповідальності є: порушення зобов'язань щодо конфіденційності, неупередженості та нейтралітету; відмова у відповіді на запити державних органів; відмова у поверненні документів, доручених сторонами в процесі здійснення посередництва; представництво або допомога одній зі сторін спору в медіації; здійснення інших дій, які впливають на професійну доброчесність [7, с. 11–13].

Отже, основним видом відповідальності медіаторів у більшості країн є дисциплінарна. Рідше застосовується цивільно-правова та кримінальна. А. Хамадneh визначає, що обов'язковим є закріплення умов цивільно-правової відповідальності медіатора, серед яких: наявність шкоди, яка є результатом діяльності медіатора (як-от порушення таємниці медіації); шкоди було завдано під час виконання медіатором своїх професійних обов'язків; медіатор вийшов за межі своїх повноважень. Кримінальна відповідальність може бути передбачена за розголошення професійної таємниці, викрадення або фальсифікацію документів або доказів, отриманих медіатором у процесі здійснення медіації [8, с. 107–108].

Зважаючи на те, що інститут медіації в Україні знаходиться на етапі розвитку, доцільно сприйняти позитивний досвід країн, де вона успішно застосовується. При цьому, щодо відповідальності медіаторів, забезпечивши баланс стосовно невтручання в сам процес медіації і контролю з боку держави та відповідних професійних організацій щодо якості надання зазначеної послуги.

1. Про медіацію. Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

2. Mediator Disciplinary Actions. *The Florida Bar*. 2013. URL : <https://www.floridabar.org/the-florida-bar-news/mediator-disciplinary-actions-5/>.

3. Mediator Disciplinary Actions. *The Florida Bar*. 2014. URL : <https://www.floridabar.org/the-florida-bar-news/mediator-disciplinary-actions-2/>.

4. European Handbook for Mediation Lawmaking. *The European Commission for the Efficiency of Justice*. 2019. URL : <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/1680951928>.

5. Закон Республіки Молдова No 137. URL : <https://mediation-eurasia.pro/zakonodatelstvo/zakon-respubliki-moldova-137-o-mediaci>.

6. Закон Азербайджанской Республики «О медиации» No 1555-VQ. URL : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=122426.

7. Buzatu N. E. The Responsibility of the Mediator. *AGORA International Journal of Juridical Sciences*. 2013. No 4. pp. 10–14.

8. Hamadneh A. F. Legal liability of the Mediator. *Journal of Law, Policy and Globalization*. 2016. Vol. 46. pp. 102–109.

Іванова М.А.,

здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої
освіти (ДДУВС)

Науковий керівник: **Моїсеєнко Д.М.,**
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін, к. ю. н. (ДДУВС)

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ

Одним із головних чинників подальшого розвитку соціальної, демократичної, правової української держави є покращення стійкості її правових основ. Якість здійснення цих покращень залежить виключно від того яким чином у державі буде реалізовано використання нормативно-правових актів. Згідно з цим проблема реалізації права, його застосування та принципів постає на перший план у юридичній науці та практиці.

Актуальність теми дослідження полягає, перш за все, у тому, що ми живемо під час неспинного розвитку технологій, а особливо що стосується комп'ютерних та інформаційних. Завдяки цьому починає розширюватись спектр послуг, що можуть надаватись безпосередньо з використанням відповідних технологій.

Впровадження електронного судочинства є важливим кроком в розвитку судової системи України, оскільки дає можливість більш легкого доступу громадян до захисту своїх прав та свобод. Закріплення в законодавстві сучасних засобів здійснення судочинства зобов'язує, в першу чергу, забезпечувати основні засади судочинства, визначені законодавством, а саме: зручність, прозорість, доступність та відкритість правосуддя, а також це все має, безперечно, здійснюватися із дотриманням принципу верховенства права.

Умови воєнного стану, у яких, на жаль, наша країна живе вже понад 9 років (а з моменту повномасштабного вторгнення понад рік) значною мірою впливають на всі, без виключення, правовідносини, в тому числі, і судочинство. Із початку введення по всій території України воєнного стану судова гілка влади, як, між іншим, і всі інші інституції зазнали певних змін в організації своєї роботи.

Загалом, термін «електронний суд» використовується у двох значеннях – широкому і вузькому.

У вузькому розумінні, згідно із Концепцією Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, Електронний суд – це підсистема в системі Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що забезпечує обмін електронними документами між судами, органами та

установами системи правосуддя, фізичними особами та учасниками судового процесу, а також призначена для забезпечення своєчасного отримання учасниками судового процесу повісток, повідомлень про розгляд судових справ, процесуальних документів, ухвалених безпосередньо під час розгляду справ [3].

У широкому ж розумінні Електронний суд – це підсистема Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, самостійна унікальна форма судового процесу, що забезпечує повний цикл розгляду судової справи в електронному форматі, а саме: можливість користувачам у передбачених законодавством випадках відповідно до наявних технічних можливостей підсистеми ЄСІТС реалізованого функціоналу створювати та надсилати в електронному вигляді процесуальні чи інші документи до суду, органи та установи у системі правосуддя, а також отримувати інформацію про стан і результати розгляду таких документів чи інші документи [4].

Отже, впровадження такого інституту як електронне судочинство має суттєве значення для України, адже внаслідок останніх подій, які відбуваються в нашій країні (пандемія COVID-19, війна та інші супутні обставини) доступ до правосуддя та захисту своїх прав не може бути обмежений.

Згідно Конституції України, захист прав та свобод людини і громадянина є однією із основних цінностей нашої країни, а «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1].

Натомість Конвенція про захист прав та основоположних свобод визначає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру [2].

Загалом, цивільне судочинство виступає однією з основних форм захисту порушених, оспорюваних чи невизначених прав, свобод та інтересів фізичних та (чи) юридичних осіб або держави. Відповідний захист визначається, безпосередньо, правовими нормами, які, у свою чергу, закріплені як у національному законодавстві, так і у міжнародних договорах, ратифікованих Верховною Радою України і, у т.ч., практикою ЄСПЛ.

Проте, впровадження такого інституту як електронне судочинство, беззаперечно, може мати як свої переваги, так і недоліки в яких необхідно розібратись.

Розглядаючи основні переваги електронного судочинства можна підкреслити його:

— доступність, що реалізується передусім у тому що кожен громадянин може вільно, «не виходячи з дому», подати позовну заяву чи інший процесуальний документ до суду задля захисту своїх порушених прав та свобод;

— повноцінну комунікацію між усіма учасниками судового процесу, що має на меті вільний доступ до усіх процесуальних документів кожним учасником судового провадження, знову ж таки, «не виходячи з дому», без зайвого використання паперових носіїв інформації. Окрім цього, використання такої системи надає можливість доступу до всіх матеріалів провадження, скорочення часу на пересилання документів тощо;

— покращення функціонування судової системи до європейського рівня. 23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата в члени Європейського Союзу, що, у свою чергу, покладає на країну певні додаткові обов'язки, особливо у контексті реформування. Однією із основних реформ, яку Україна має здійснити задля приєднання до європейської спільноти, є модернізація судочинства. Напрямки такого реформування визначені, також, у рішеннях ЄСПЛ, особливо що стосується гарантування права на справедливий суд.

Іншими ж позитивними аспектами виступають:

— швидкість та ефективність, оскільки електронне судочинство може значно прискорити процеси, пов'язані з розглядом справ та видачею рішень, що у подальшому може зменшити терміни очікування та забезпечити більш ефективну роботу судів;

— зручність, що пояснюється тим, що електронне судочинство дозволяє сторонам справи подавати документи та інші матеріали в електронному вигляді, що робить процес більш зручним та доступним;

— зменшення витрат, що, безпосередньо, проявляється у тому, що електронне судочинство може зменшити витрати на папір, друк та інші матеріали, пов'язані зі створенням та обробкою судових документів;

— зменшення корупційної складової між учасниками судового процесу.

Як бачимо, чимало позитивних аспектів має впровадження застосування електронного суду як правового інституту. Проте, безперечно, є і ряд негативних аспектів, які також неможна недооцінювати. Перш за все, негативними аспектами виступають:

— відсутність належного фінансування відповідної програми та судової системи загалом;

— технічні проблеми, які можуть спричинити затримки та інші проблеми у процесі розгляду справ;

— безпека даних, оскільки збереження та обробка конфіденційних даних може бути більш складною в електронному вигляді, що може призвести до загрози безпеки даних;

— відсутність прямого зв'язку, оскільки електронне судочинство може зменшити можливість прямого зв'язку між сторонами справи та суддями, що може ускладнити розуміння та вирішення питань;

— недостатня розвиненість інформаційної культури серед

користувачів електронного судочинства, що в подальшому впливає на можливість подання відповідних процесуальних документів;

— загроза втручання в систему електронного правосуддя третіх осіб, що може призвести до порушення конфіденційності та злиття важливої інформації.

Як можна побачити, дійсно, ще чимало недоліків має впровадження електронного судочинства у судову систему нашої країни. На жаль, основним недоліком на сьогодні виступає технічне неоснащення судів необхідним обладнанням, а також відсутність електроенергії через воєнні дії на території України.

Підсумовуючи, можна зауважити, що запровадження електронного правосуддя у цивільне судочинство все ще перебуває у процесі свого становлення. Не зважаючи на наявність закріплених статей у Цивільному процесуальному кодексі України щодо елементів електронного правосуддя, все ж таки, це ще не означає, що всі ці елементи ефективно працюють. На сьогоднішній день, на жаль, лише невелика частина елементів електронного судочинства дійсно запроваджена і реалізовується безпосередньо під час розгляду проваджень.

1. Конституція України: *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. 141 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України № 475/97 від 17.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

3. Про затвердження Концепції Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Наказ Державної судової адміністрації України від 13.04.2018 №168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0168750-18#Text>.

4. Концепція Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на 2022-2024 роки: Державна судова адміністрація України від 01.01.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001750-22#Text>.

Іщенко М.В.,

студентка 2 курсу ЮД-141
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Нестерцова-Собакарь О.В.

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, к.ю.н, доцент

ПОНЯТТЯ Й СКЛАД ЦИВІЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Санкції за порушення правових норм визначаються Кодексом про адміністративні правопорушення, Кримінальним Кодексом, Цивільним кодексом. Правопорушенням є певний акт, здійснення порушень норм, закону та прав. Юридичний факт є фактичною підставою цивільно-правової відповідальності. Цивільним правопорушенням виступає дія або бездіяльність особи, яка є протиправною та порушує норми актів цивільного законодавства, умови договору.

Підставами цивільно-правової відповідальності є її обставини. Наприклад, це може бути неналежне виконання особою обов'язків з договору, спричинення майнової шкоди або повне невиконання особою її обов'язків за договором [1, с.927]. До числа загальних умов цивільно-правової відповідальності можна віднести:

1. Протиправна дія чи бездіяльність особи, на яку передбачається цивільно-правова відповідальність.
2. Наявність складу шкоди або збитків у потерпілої особи.
3. Причинний зв'язок між наступними шкідливими наслідками та протиправною поведінкою порушника.
4. Наявність вини у правопорушника.

Такі умови за загальним правилом називаються складом цивільного правопорушення. Відсутність одної або більше умов, як правило, виключає її застосування [2, с.337]. Встановлення даних умов повинне здійснюватися у певній послідовності, оскільки відсутність черговості умов позбавляє сенсу встановлення наступних(інших)умов.

Цивільно-правове правопорушення можуть також стосуватися суспільних відносин, які регулюються цивільним правом, також на норми цивільного права, договорів, суб'єктивні цивільна права та правопорядок. Фактична шкода у цивільному праві є лише одним видом соціальної шкоди і може не завжди бути наявною [6, с.496]. Але при компенсації шкоди, мають на увазі саме фактичну шкоду.

Особливостями цивільно-правової відповідальності є:

1. Майновий характер.
2. Стягнення на користь потерпілої сторони.
3. Компенсаційна природа на користь відновлення сфери потерпілого.
4. Можливість відшкодування добровільно.
5. Характер відповідальності є позовним.
6. Можливе притягнення особи до відповідальності за відсутністю вини.

Відповідно до ст.610 ЦК невиконання або виконання з порушенням умов зобов'язання. А ст.611 ЦК встановлює правові наслідки за порушенням зобов'язання встановленим договором або законом, зокрема:

1. Припинення зобов'язання за відмовою від зобов'язання в односторонньому порядку, якщо це прописано у договорі або встановлено законом, розірвання договору.
2. Зміна умов зобов'язання.
3. Сплата неустойки.
4. Відшкодування моральної шкоди або збитків.

Кредитор у разі порушення боржником зобов'язання незалежно від відшкодування моральної шкоди або збитків, має право вимагати припинення дії, від вчинення якої боржник зобов'язався утриматися, якщо це не суперечить змісту зобов'язання. Вимоги такого типу можуть бути пред'явлені кредитором у разі реальної загрози порушення зобов'язання [7, с.477].

Шкодою є насамперед соціальна категорія з негативним результатом цивільного правопорушення. У трьох аспектах шкода розглядається як юридична, соціальна та фактична, це залежить від конкретно порушеного об'єкта. Моральна (немайнова) шкода не має вартісної форми і не може бути виражена у грошовому еквіваленті. Компенсація грошима чи матеріальними благами становить згладжування, зменшення негативних наслідків.

Компенсація у грошовому еквіваленті називається збитками, збитки як негативні наслідки в законодавстві України складаються з реальних збитків та упущеної вигоди [10, с.549]. Реальні збитки включають втрати, які особа зазнала зі знищенням або пошкодженням майна. Упущеною вигодою є доходи, які особа могла одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушено(ч.2 ст.22 ЦК). Упущена вигода відрізняється від реальних збитків тим, що вона є можливою, а не наявною майновою втратою, її розмір також допустимо встановити лише приблизно та з деякими припущеннями [11, с.735].

Окремо слід підкреслити, що цивільне законодавство містить як загальні підходи до цивільних правопорушень (що було розглянуто вище), так, в ряді випадків, має й спеціальні приписи щодо визначення цивільного правопорушення в окремих правових інститутах. Так, відповідно до ст. 610 ЦК України порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з

порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання).
Склад цивільного правопорушення на загальнотеоретичній основі через об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону.

1. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України : в 4 т. / А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань; Академія суддів України. К. : А.С.К., 2004. Том 1. 2004. 927с.
2. Основи правознавства: Навчальний посібник /В. П. Пастухов, В. Ф. Пеньківський, Л. М. Подкоритова; За ред. В. П. Пастухова ; М-во освіти і науки України, Акад. адвокатури України. К. : Алерта, 2005. 377 с.
3. Силенко Л. М. Цивільне право України: навчальний посібник. К. : Алерта, 2004 Ч. 1. 2004. 327, с.
4. Панченко М. І. Цивільне право України: Навчальний посібник. К. : Знання , 2005. 583, с.
5. Харитонов Є. О. Цивільне право України: Підручник / Є. О. Харитонов, О. В. Старцев. 2-ге вид. перероб. і доп. К. : Істина, 2007. 815 с.
6. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: Підручник / С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін. К. : КНТ, 2006. 496, с.
7. Цивільне право України. Загальна частина: Підручник / Віктор Співак; Ред. І. А. Бірюков, Ю. О. Заїка. К. : КНТ, 2006. 477 с.
8. Цивільне право України: Навчальний посібник Ю. В. Білоусов, С. В. Лозінська, С. Д. Русу та ін.; За ред. Р. О. Стефанчука ; М-во освіти і науки України. К. : Прецедент, 2005. 448 с.
9. Цивільне право України: підручник: У 2 т. / За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького; М-во освіти і науки України. К. : Юрінком Інтер, 2007. Т. 1. 2007. 477, с.
10. Цивільне право України: підручник: У 2 т. / За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького; М-во освіти і науки України. К. : Юрінком Інтер, 2007 .Т. 2. 2007. 549, с.
11. Цивільне право України: підручник: У 2 кн. /За ред.: О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової; М-во освіти і науки України, КНУ ім. Тараса Шевченка. 2-е вид. доп. і перероб. К. : Юрінком Інтер, 2004. Кн.1. 2004. 735 с.
12. Цивільний кодекс України: Офіційний текст/ Ред. В. М. Вдовиченко. К. : Кондор, 2004. 395, с.

Карпенко Р. В.,

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін ДДУВС, к.ю.н., доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ЦИВІЛЬНОГО ОБОВ'ЯЗКУ

Домовленість сторін і законодавчо закріплений порядок реалізації цивільних прав та виконання цивільних обов'язків є лише формою досягнення результату, що був передбачений сторонами в цивільно-правових

відносинах, які виникли між ними [7]. Тому завжди постає питання стимулу щодо вибору особою, на яку покладений цивільний обов'язок, необхідного типу поведінки для досягнення кінцевого та бажаного результату.

У цивільному законодавстві, а саме в ч. 3 ст. 14 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), зазначається, що виконання суб'єктивних цивільних обов'язків забезпечується засобами заохочення та відповідальності, які встановлені договором або актом цивільного законодавства [2]. Цивільно-правова відповідальність – це покладення на заснованих на законі негативних правових наслідків, які позначаються в позбавленні його конкретних прав чи в заміні невиконаного обов'язку новим, чи у приєднанні до невиконаного обов'язку нового додаткового [3, с. 302]. Справді, з огляду на визначення поняття, заходи цивільно-правової відповідальності можуть бути застосовані в разі порушення цивільних прав та інтересів, зокрема коли таке порушення відбувається внаслідок невиконання цивільно-правових обов'язків у цивільному правовідношенні. За загальним правилом, умовами виникнення цивільно-правової відповідальності є протиправна поведінка, шкода, вина особи, яка завдала шкоди, та наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою та завданою шкодою [4, с. 728]. Дане положення стосується цивільно-правової відповідальності загалом, якщо дивитись на вжиття заходів цивільно-правової відповідальності крізь призму невиконання чи неналежного виконання суб'єктивного цивільного обов'язку, то маємо звернути увагу на окремі особливості. Отже, невиконання чи неналежне виконання суб'єктивного цивільного обов'язку в цивільному правовідношенні завжди є причиною завдання шкоди, що може виражатись у неотриманні або в несвоєчасному отриманні товарів, послуг чи інших благ, неможливості задовольнити ті права та законні інтереси, які й стали причиною виникнення цивільного правовідношення.

Варто зазначити, що для цивільного права України існування таких обов'язків та відповідальності за їх невиконання чи неналежне виконання є досить дискусійним. Що стосується переддоговірної відповідальності, яка спирається на теорію під назвою “*culpa in contrahendo*”, то в науковій літературі зазначається, що вітчизняне законодавство не містить прямої вказівки на обов'язок вести себе добросовісно в переддоговірних відносинах [5]. Діє сукупність загальних законодавчих заборон, які зобов'язують сторони в цивільному правовідношенні діяти добросовісно та чесно. Зокрема, згідно зі ст. 68 Конституції України, кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [1]. Обов'язок добросовісності також зазначений у Європейських принципах договірного права, відповідно до яких, «здійснюючи свої права та виконуючи обов'язки, кожна сторона повинна діяти добросовісно та відповідно до чесної ділової репутації, сторони не можуть виключити або обмежити цей обов'язок» [6, с. 25; 7].

Обов'язок вести себе добросовісно в переддоговірних відносинах також ґрунтується на загальному цивільному принципі справедливості, добросовісності та розумності (ст. 3 Цивільного кодексу України).

Отже, Цивільно-правова відповідальність акумулює в собі зазначені негативні наслідки і виконує забезпечувальну та гарантійну роль під загрозою застосування цих наслідків, що дає підстави вважати необхідним нормативне визначення та законодавче закріплення інституту «переддоговірної» та «постдоговірної» відповідальності із чітким визначенням цивільно-правових обов'язків, за невиконання чи неналежне виконання яких вона має наставати.

1. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 18.12.2022).

2. Цивільний кодекс України : Закон від 16 січня 2003 р. № 435–IV. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page1> (дата звернення: 18.12.2022).

3. Цивільне право України : курс лекцій / за ред. Р.Б. Шишки, В.А. Кройтора. Харків, 2008. Т. I. 680 с.

4. Цивільне право : підручник : у 2-х т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.) та ін. ; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Харків, 2011. Т. 2. 816 с.

5. Павленко Д.Г. Принцип добросовісності в договірних зобов'язаннях : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2009. 20 с.

6. Принципи європейського договірного права. Коментарі та рекомендації. Перекл. з англ. ТОВ «Асоціація експортерів і імпортерів «ЗЕД»». Київ : Асоціація «ЗЕД», 2013. 304 с.

7. Цибань А. А. До питання цивільно-правової відповідальності за невиконання суб'єктивного цивільного обов'язку. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. №9. С. 97-100.

Киян В. Я., завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін ДДУВС,
к.ю.н., доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТОРІН ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Прагнення України рухатися євроатлантичним шляхом розвитку ставить на порядок денний питання адаптації українського законодавства до світових стандартів у цілому, та законодавства про працю, зокрема.

На сьогодні, розв'язана росією загарбницька війна на території України охопила усі можливі сфери життєдіяльності України, у тому числі і трудові відносини, які зазнають відповідних змін. Сучасні соціальні коливання змушують державу модернізовано реагувати на ситуацію в Україні, і у тому числі вносити ряд змін як до діючого Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) [1] так і ряду законів щодо регулюють трудові відносини на період воєнного стану. І у більшості випадків це стосується саме відповідальності сторін за взяті на себе зобов'язання. Складність даних правовідносин обумовлена і тим фактором, що нестабільність соціальних явищ породжує низку зловживань сторонами трудового договору, користування прогалинами у трудовому законодавстві.

Крім низки соціально-політичних проблем у трудовому праві актуальним є і законодавча - відсутність належного кодифікованого акту, що осучаснив би архаїчні трудові правовідносини. Оскільки прийняття нового Трудового кодексу України (далі – ТК) продовжується уже щонайменше протягом останніх 15 років. Діючий КЗпП, який був прийнятий ще у 1971 році вже давно застарів та потребує кардинального перегляду.

Протягом останнього часу було підготовлено ряд законопроектів ТК України, які з різних причин були відхилені. Із останніх поданих законопроектів Верховною Радою України було підтримано Проект ТК України від 08.11.2019 р. № 2410 [2] по причині його більшої системності та відповідності Конвенціям Міжнародної організації праці. Однак він також був відправлений до комітетів на доопрацювання. Тому поки продовжує діяти діючий КЗпП.

В останні роки законодавці йдуть шляхом розроблення не проекту Трудового кодексу України, а саме Закону України «Про працю» [3].

Як результат цього, 4 жовтня 2022 р. Міністерство економіки України оприлюднило проект Закону України «Про працю», де основним завданням визначають забезпечення реалізації трудових прав і обов'язків працівників та роботодавців, створення належних правових умов для досягнення балансу інтересів сторін трудових відносин.

Разом із тим вважаємо, що зазначений Проект Закону України «Про

працю» не можна назвати комплексним нормативно-правовим актом, оскільки у ньому не знайшли відображення ті правовідносини, що складають сукупність трудових, а саме: правовідносини з організації колективного договору, трудової дисципліни, охорони праці, професійних спілок тощо.

Досліджуючи тему відповідальності сторін трудового договору за взяті зобов'язання було б доречно зупинитися на окремих аспектах, а саме відповідальності за порушення строків виплати заробітної плати, що у сучасних умовах є актуальним.

На жаль, роботодавець, враховуючи «гуманні» штрафні санкції, сьогодні не бере до уваги ні норми ст. 43 Конституції України, де визначено право громадян на належні, безпечні і здорові умови праці, заробітну плату не нижче від визначеної законом, ні ст. 21 КЗпП України, яка визначає обов'язок роботодавця виплачувати працівникові заробітну плату у порядку, передбаченому законодавством, ні ряду інших нормативно-правових актів, які регулюють ці питання. Мабуть, впливає на таку поведінку відсутність чіткої норми саме у КЗпП України щодо притягнення до відповідальності роботодавця за порушенням строків виплати заробітної плати. Досить часто роботодавці ігнорують вимогу щодо сплати заробітної плати двічі на місяць, вважаючи це не серйозним порушенням у порівнянні із затримкою виплати більше ніж на місяць. А в умовах воєнного стану ст. 10 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [4] визначено, що роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили. Разом з тим, звільнення роботодавця від відповідальності за несвоєчасну оплату праці не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати. Тому, у разі неможливості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойових дій, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства. Вважаємо, що у нинішній ситуації досить важливо, щоб ці випадки не носили масового характеру зловживань.

На жаль, у КЗпП України сьогодні існує лише відповідальність за затримку розрахунку при звільненні, яка передбачена ст. 117 Кодексу, усе інше передбачає компенсаційний характер.

Ст. 34 Закону України «Про оплату праці» визначає, що у зв'язку із затримкою термінів виплати заробітної плати працівник має право на компенсацію втрати частини заробітної плати у зв'язку із порушенням строків її виплати, що провадиться відповідно до індексу зростання цін на споживчі товари і тарифів на послуги.

Відповідно до ст.ст. 1-2 Закону України «Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати» підприємства, установи і організації всіх форм власності та господарювання здійснюють компенсацію громадянам втрати частини

доходів у випадку порушення встановлених строків їх виплати, у разі затримки на один і більше календарних місяців виплати доходів, нарахованих громадянам, не залежно від вини власника або уповноваженого ним органу.

Сума компенсації обчислюється шляхом множення суми нарахованого, але не виплаченого громадянину доходу за відповідний місяць (після утримання податків і обов'язкових платежів) на індекс інфляції в період невиконання доходу (інфляція місяця, за який виплачується дохід, до уваги не береться).

Разом з тим уся розпорошеність законодавчої бази з цього питання ускладнює правове регулювання щодо відповідальності за порушення строків її виплати.

До позитивного у проекті Закону «Про працю» слід віднести спробу вдосконалити цей механізм. Так ст. 88 проекту визначає, що у разі порушення строків виплати заробітної плати в період дії трудового договору більше ніж на п'ятнадцять календарних днів роботодавець зобов'язаний сплатити працівникові пеню в розмірі 0,05 відсотка суми боргу за кожен день такої затримки.

Також обумовлено і відповідальність за невиконання з вини роботодавця належних працівникові при припиненні трудового договору сум у визначені законом строки. Де роботодавець зобов'язаний сплатити працівникові пеню в розмірі 0,5 відсотка невиконаних сум за кожен день затримки по день фактичного розрахунку.

Свого часу у одному із законопроектів ТК України від 08.11.2019 № 2410 [2] у ст. 267 «Наслідки порушення строків виплати заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівнику» пропонувалося, що у разі порушення встановлених законом, колективним договором строків виплати заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат роботодавець зобов'язаний буде сплатити працівнику пеню (компенсацію) в розмірі та на умовах, визначених колективним договором, але не менше облікової ставки Національного банку України у розрахунку на рік за кожен день затримки, та виплатити всю суму заборгованості із заробітної плати з урахуванням індексу інфляції за весь час прострочення.

У цьому разі хотілося б звернутися до аналогії із загальноприйнятих норм щодо відповідальності боржника за порушення грошового зобов'язання відповідно до ч. 2 ст. 625 Цивільного Кодексу, де боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором чи законом.

Хотілося би вірити, що ці позитивні тенденції вдосконалення трудового законодавства усе таки будуть зрозумілими для сторін трудового договору і достатніми для усвідомлення, щоб у подальшому їх не

порушувати. А питання адміністративної чи кримінальної відповідальності за порушення встановлених термінів виплати заробітної плати або виплату її не в повному обсязі залишаються у минулому.

Ураховуючи викладене вище будемо вважати, що нагальне оновлення трудового законодавства у тому числі і застосування сучасних форм організації праці дозволить найбільш вдало поєднати робочі і особисті інтереси працівників, скоротити плінність кадрів, підвищити коефіцієнт корисної дії та ступінь задоволення результатом праці.

Також у перспективному трудовому законодавстві доцільно було б врахувати, що принцип свободи укладання договору, який визначений у ст. 627 Цивільного кодексу України повинен поширюватися і на трудовий договір, де сторони є вільні в укладенні договору та визначенні його умов, а разом з тим повинна поширюватися і норма щодо застосування загальноприйнятих видів як забезпечення виконання, так і відповідальності за зобов'язання у разі його порушення.

1. Кодекс законів про працю України : Закон УРСР від 10.12.1971 № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

2. Проект Трудового кодексу України від 08.11.2019 № 2410. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/DI00294A?an=3>.

3. Проект Закону України «Про працю». URL : <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=43600842-3772-427f-a725-39e35ae3adb8&title=ProektZakonuUkrainiproPratsiu>.

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

5. Проект Трудового кодексу України від 27 грудня 2014 року № 1658. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.

Кобченко І.Є.

здобувачка вищої освіти,
група № ЮД-045 ДДУВС

Науковий керівник:

Обушенко Н.М.

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін ДДУВС, д.ю.н., доцент

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Житловий фонд України є складним інженерним комплексом – це сукупність усіх житлових приміщень незалежно від форм власності, що є придатними для проживання та систем його обслуговування. Також житловий фонд є національним надбанням багатьох поколінь людей і

становить майже 25% основних засобів країни, а саме державний житловий фонд — це житловий фонд місцевих Рад народних депутатів та житловий фонд, який знаходиться у повному господарському віданні чи оперативному управлінні державних підприємств, організацій, установ.

Забезпечення громадян України житлом, утримання й підвищення рівня благоустрою було і залишається однією із нагальних соціально-економічних проблем України. Конституція України гарантує право громадян на житло в статті 47, це означає, що кожний громадянин має змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду [1]. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або, за доступну для них плату відповідно до закону. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду. Ця норма дозволяє зрозуміти, що житло – це, насамперед, власність, а тому на правовідносини у сфері житла мають поширюватися положення про власність.

У нашій країні, де протягом декількох десятиліть розвитку державної власності надавалося пріоритетне значення, де в Конституції СРСР 1936 року було записано, що державною власністю є «основний житловий фонд у містах і промислових пунктах», питома вага державного житлового фонду в структурі основних виробничих фондів поки залишається досить високим. Певні корективи в цей стан вносять, по-перше, підвищення ролі і значення приватного (особливо індивідуального) житлового фонду, а по-друге, здійснюваний в країні процес приватизації державного житлового фонду[1].

Разом із тим відзначимо, що в результаті передачі житлових приміщень у власність громадян багато державні та муніципальні житлові організації послабили увагу і турботу про підтримку житлових будинків (житлових приміщень) у належному стані, а громадяни – власники приватизованих квартир часто не можуть через відсутність коштів виробляти ремонт таких будинків [3].

У період становлення незалежності України відбулися зміни й в управлінні державним житловим фондом, зокрема управління ним було передано від держави до відання сільських, селищних, міських рад у власність територіальних громад. Управління житловим фондом здійснювалося житлово-експлуатаційними конторами, основним завданням яких було збереження у справному стані житлового фонду і забезпечення безперебійної роботи обладнання та інженерного оснащення житлових будинків, а мешканця надавалася лише функція споживачів житлово-комунальних послуг [3].

Реформа житлово-комунального господарства передбачала створення організованого власника житла для активної участі у прийнятті рішень щодо управління будинком та обов'язку брати участь у загальних витратах, пов'язаних з утриманням будинку і прибудинкової території відповідно до своєї частки у майні будинку. Передумовою запровадження ефективного

власника житла стало прийняття Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку», який надав право організованим співвласникам приймати рішення щодо управління будинком [2].

Підсумовуючи, варто зазначити, що протягом тривалого часу система управління житлового фонду, що є соціально значущою сферою, не відповідала вимогам суспільства у задоволенні первинних потреб людини, а саме в житлі та комунальних послугах [4]. Ринок послуг із управління державним житловим фондом був монополізованим, що зумовлювало запровадження законодавчого регулювання відносини між суб'єктами та об'єктами управління. Процес залучення на ринок послуг з управління житловим фондом нових учасників був досить повільним, що зумовленою низкою гальмуючих факторів, зокрема, недосконалим нормативно-правовим забезпечення правил гри на ринку, визначення права співвласників щодо вибору форм та способів управління будинком, незацікавленість органів місцевого самоврядування у розвитку конкуренції на ринку послуг з управління житловим фондом.

1. Житловий кодекс Української РСР // Відом. Верх. Ради УРСР. 1983. Додаток до № 28. Ст. 573 (з наступними змінами та доповненнями).

2. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 № 2866ІІІ // Відом. Верх. Ради України. 2004. № 46. Ст. 1864.

3. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 24.06.2004, № 1875ІV // Відом. Верх. Ради України. 2004. № 47. ст. 1899.

4. Чеберяк Ю. П. Житловий фонд як об'єкт державного управління в умовах ринкових перетворень. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 21. С. 136–141.

Кондратенко А.А., курсантка 3 курсу
ННІ права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:

Резворович К.Р.
завідувач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ, д.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Дослідження інституту речових доказів у цивільному процесі посідає досить вагоме місце. Слід зауважити, що вказаний інститут викликає зацікавлення у низки дослідників і науковців. Якщо проаналізувати джерела

цивільного процесу, то слід зазначити, що як правило в усіх таких посібниках присвячується окремий розділ, котрий висвітлює питання особливостей речових доказів у цивільному процесі. У вказаний джерелах міститься стисла характеристика засобів доказування та відтворюються нормативні положення про порядок їх огляду.

Довгий час питання довкола інституту речових доказів у цивільному процесі залишалися не дослідженими у повній мірі. Саме тому залишалось ряд питань без відповідей на них. У 2014 р. з'явилося одразу два вітчизняних дисертаційних дослідження, авторами яких є М. Гетманцев та А. Зеленьк і які без перебільшення можна назвати вагомим внеском у розвиток теоретичних вчень про речові докази. Проте в умовах сьогодення цей інститут зазнає певних змін, що зумовлює актуальність нових наукових пошуків.

У старому варіанті Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), речовими доказами вважались окремі речі матеріального світу. Вказані речі вміщували інформацію щодо обставин, котрі мали вагоме значення для справи. Окрема норма ЦПК України містила магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію.

У період дії старого ЦПК України, науковці висували думку щодо того, що речовим доказом слід вважати об'єкт, котрий містить слід взаємодії з іншими об'єктами матеріального світу. Також на такому об'єкті може міститися інформація, котра зафіксована враховуючи спеціальні технічні засоби, котра має досліджуватися судом. Метою такого дослідження є встановлення факту присутності чи відсутності обставин, котрі мають окреме значення у контексті справедливого, своєчасного та неупередженого розгляду справи [1, с. 3].

Цікавою видається думка окремих науковців, котрі до речових доказів включають, у котрих доказова інформація, яка не є актом думки і сприймається безпосередньо, містить своє відображення у окремих можливостях предмета матеріального світу [2, с. 91].

Таким чином, враховуючи вищенаведене, та аналізуючи ознаки речових доказів, можемо виокремити їх таким чином:

1) Основою речових доказів є предмети матеріального світу. Зокрема, аналізуючи, що саме мається на увазі під матеріальною формою слід пояснити, що ідеться про їх реальне існування. Речі є носіями інформації, і/а це має доказові властивості за умови, що останні є відображенням різного роду зв'язків. Такі зв'язки можуть проявлятися як зв'язок причини та наслідку, зв'язок у часі, просторі тощо. Окремо зауважимо, що погоджуємося із думкою цивіліста В. Молчанова, котрий зазначає, що речові докази це об'єкти, що не мають меж у просторі, не мають форми (йдеться про речовини сипучої або ж рідкої консистенції). Окремо зазначимо, що до речових доказів також можемо віднести рослини, тварин та багато явищ, котрі не за своїми ознаками не являються предметом.

2) Сутністю речових доказів є сліди, залишки реальних подій,

матеріальні властивості предмета. В більшості предмети або ж об'єкти наділяються доказовою властивістю лише у зв'язку із окремими слідами, котрі утворюються на них. Заслуговує на увагу думка щодо того, що речовими доказами не є словесний або ж до прикладу цифровий опис обставин, котрі є значимими для справи, а наочне відображення окремих слідів та ознак. В ряді випадків речові докази є складовою матеріалів справи, метою котрих являється підтвердження факту утворення або існування предмета чи об'єкта, або ж факту належності конкретній особі, що підтверджує факт знаходження у конкретний час. В такому випадку, речовий доказ набуває ознак предмету або ж об'єкту, а його властивості не матимуть аргументованого значення для справи. Окремі дослідники у галузі цивілістики зазначають, що речовий доказ, це в першу чергу, носій, а не інформація, котра на ньому зберігається [3, с. 133]. Варто відмітити, що коли мова йде про завдання майнової шкоди або ж якщо річ перебуває у неналежному стані, в такому випадку, визначальним буде не окремий факт існування предмета, а безпосередньо відмінності, котрі відрізняють його за певними ушкодженнями чи невідповідності стандартам, котрі встановлені для цього виду продукції. Враховуючи вище зазначене, речові докази виявляються у двох формах: як предмет чи об'єкт та як певні властивості або ж сліди на об'єкті.

3) Відповідний спосіб, за яким приймається інформація. У окремих працях науковців зазначається, що процес збереження інформації використовуючи речові докази забезпечується завдяки відображенню об'єктів, процесів на предметах безпосередньо, а також у процесі їх зміни. Слід звернути увагу на твердження щодо того, що сам зміст речових доказів є здатністю предметів змінювати власні певні властивості враховуючи вплив подій, що відбуваються довкола, дані, котрі відзначаються для справи, можуть бути отримані не лише через дослідження зовнішнього вигляду самого доказу, а й завдяки встановлення періоду його створення або ж зміни. У ряді випадків, правильне використання інформації, котру містить речовий доказ, вимагає спеціальних знань та навиків поведіння від суб'єкта використання.

У літературі з цивілістики речові докази поділяються на такі групи:

1) матеріальні об'єкти позовів, що розглядаються (майно, на яке претендує позивач, спірне житло тощо). Значення у контексті доказу, в такому випадку, матимуть такі категорії як ціна, окремі характеристики, місцезнаходження тощо;

2) недоброякісна продукція, зіпсовані речі, що частково чи повністю втратили товарні властивості тощо. Зазначена група речових доказів може свідчити як про цінність як таку, так і про характер неправомірної діяльності;

3) підроблені чи фальшиві документи, а також помилкові акти офіційних органів [4, с. 41-42]. В цілому погоджуючись з цим переліком, вважаю, що в умовах сьогодення до нього необхідно також включити

електронні докази, щодо яких за аналогією з письмовими документами припускається втручання у їх зміст, в силу чого вони стають об'єктом експертного дослідження.

Чинним цивільним законодавством регулюється порядок зберігання та повернення речових доказів, огляд, процедура дослідження під час здійснення судового засідання.

Окремо слід звернути увагу на процедуру огляду доказів враховуючи місцезнаходження останніх. Так, у випадку неявки осіб, котрі є учасниками справи, не служить перешкодою для проведення огляду доказу, суд за допомогою технічних засобів забезпечує відео фіксацію.

Наразі ЦПК України зазначено, що особи, котрі приймають участь у огляді доказів наділяються правом щодо здійснення зауважень відносно протоколу огляду, а також мають право звертати увагу суду на ту чи іншу обставину, що, на їх думку, має значення для повноцінного проведення огляду, встановлення обставин, які мають значення для розгляду справи, робити свої зауваження щодо протоколу огляду.

По-третє, апеляційний загальний суд за місцезнаходженням доказів може оглянути докази за їх місцем знаходження на прохання третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу чи за заявою сторони (учасника) третейського (арбітражного) розгляду за згодою третейського суду (міжнародного комерційного арбітражу) у справі, що розглядається третейським судом або міжнародним комерційним арбітражем [5, с. 113].

Отже, речовий доказ – це предмет чи об'єкт матеріального світу, який дає змогу встановити обставини, що мають значення для справи, фактом свого існування, місцезнаходженням тощо, або своїми якостями і властивостями чи наявними слідами, що сприймаються шляхом безпосереднього огляду або із застосуванням спеціальних знань. Проте у контексті нашого дослідження слід зазначити, що окремі норми ЦПК України щодо функціонування інституту речових доказів потребують уточнень та доопрацювань. Наприклад щодо порядку подання і дослідження речових доказів.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

2. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №№ 40-41, 42. Ст. 492.

3. Далекорей А. М. Речові докази у цивільному процесі. *Молодий вчений*. 2015. № 3 (1). С. 132-136.

4. Зеленьяк А. С. Поняття та структура інституту речових доказів у цивільному процесі. *Адвокат*. 2013. № 3. С. 39-42.

5. Штефан А. С. Речові докази у цивільному процесі. *Приватне право і підприємництво*. 2018. Вип. 18. С. 112-115.

Коремітьковський А. О.,
сертифікований
інженер-землевпорядник

ЦИВІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Відносини між людьми в будь-якій сфері вимагають від суб'єктів правовідносин дотримання встановлених правил та виконання ними обов'язків. Європейська держава, що формує єдину систему права, контролює дотримання законодавства незалежно від роду та змісту правовідносин.

Кожен злочинець повинен бути покараний за свій вчинок. Таким чином, навіть у земельних право-відносинах досить часто відбуваються конфлікти. Щоб вирішити суперечку сторони зазвичай звертаються до суду, оскільки тільки цей орган має право вирішити, хто саме винен та яку понесе відповідальність за вчинене діяння. Питання юридичної відповідальності за порушення норм земельного законодавства є досить суперечливим із теоретичної та практичної точок зору. Це питання є досить складним, адже під час проведення різноманітних земельних реформ законодавці приймають чималу кількість законодавчих та нормативно-правових актів, тому відповідальність за порушення земельного законодавства можна виділити навіть як окремий вид.

Відповідальність спрямована на дотримання земельно-правових норм, а також відновлення земельних прав [1, с. 221; 3, с.4]. Земельні правовідносини можуть тягнути за собою відповідальність винних суб'єктів. Відповідно до чинного законодавства України, а саме ч. 1 ст. 211 Земельного кодексу України (далі – ЗК України), громадяни та юридичні особи за вчинення правопорушення несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність. Важливо зазначити, що чітко законом не встановлено застосування дисциплінарної відповідальності, проте притягнення до такого виду відповідальності також не виключається [2]. Відповідно до вищезазначеної статті до правопорушень земельного законодавства належать: укладення угод з порушенням норм земельного законодавства; самовільне зайняття земельних ділянок; псування сільськогосподарських угідь та інших земель, їх забруднення хімічними та радіоактивними речовинами і стічними водами, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами; розміщення, проектування, будівництво, введення в дію об'єктів, що негативно впливають на стан земель; невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням; порушення терміну повернення тимчасово займаних земель або невиконання обов'язків щодо приведення їх до стану, придатного для використання за призначенням;

знищення межових знаків; приховування від обліку і реєстрації та перекручення даних про стан земель, розміри та кількість земельних ділянок; непроведення рекультивациі порушених земель; знищення або пошкодження протиерозійних і гідротехнічних споруд, захисних насаджень; невиконання умов знімання, збереження і нанесення родючого шару ґрунту; порушення терміну розгляду заяв щодо відведення земельних ділянок та інші [2].

Виходячи з вищевикладеного, можемо стверджувати, що у цій нормі чітко зазначені правопорушення, за якими може наставати відповідальність, та треба розуміти, що ця стаття не несе регулятивного та імперативного характеру, тобто правопорушники будуть нести відповідальність за кримінальним, цивільним або адміністративним законодавством, у яких конкретно зазначено санкції за описані правопорушення.

1. Шульга М.В. Земельне право України : підручник (кер. авт. кол.), Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П., Гетьман та ін.]. К. : Юрінком Інтер, 2004. 368 с. URL : <http://uristinfo.net/agropravo/110-shulga-zemelne-pravo-ukrayini.html>.

2. Земельний кодекс України: Кодекс України, Закон від 25.10.2001 № 2768-III. Поточна редакція від 17.11.2019. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 3-4, ст. 27. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

3. Поклонська О.Ю., Мамчур М. І. Відповідальність за порушення норм земельного законодавства. Прикарпатський юридичний вісник. Т.2. №3. 2019. С. 3-7. URL : [https://doi.org/10.32837/pyuv.v2i3\(28\).347](https://doi.org/10.32837/pyuv.v2i3(28).347)

Косенко Є. Є.,

здобувачка вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Моїсеєнко Д.М.,

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ, к.ю.н.

НАДМІРНИЙ ФОРМАЛІЗМ У СУДОЧИНСТВІ ЯК ПЕРЕШКОДА У ДОСТУПІ ДО ПРАВОСУДДЯ

Цивільне судочинство в Україні виступає ефективним засобом захисту прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб, їх прав та інтересів. Разом з тим, у правозастосовчій практиці судів, на жаль, трапляються випадки порушення основних прав учасників процесу, пов'язані з відмовою у доступі

до правосуддя, зокрема у зв'язку прояву зайвого формалізму.

Верховний Суд в ухвалі від 25.01.2018 (провадження № 61-170 св 18) згадав про принцип правового пуризму, який розуміється як надмірне прагнення до чистоти, переваги форми над змістом. Тобто: «Закон понад усе». Оскільки визначення цього принципу стосується самого «надмірного» бажання – зрозуміло, що цей принцип викриває негативний, а не позитивний бік процесу правосуддя. Принаймні, так стверджують судді Верховного суду [1].

«Юридична чистота» на відміну від «істотного та непереборного характеру» завжди призводить до порушення принципу правової визначеності. «Правовий пуризм» – неухильне дотримання вимог процесуального кодексу при прийнятті рішення про застосування або скасування судових рішень, що набрали законної сили, без урахування того, чи призведе це до фактичного, а не формального усунення допущених судових помилок;

Надмірно бюрократичне та формальне застосування правових норм та вчинення дій, що мають юридичне значення, невідповідне врахування їх доцільності, виходячи з обставин конкретної справи та необхідності забезпечення ефективного захисту прав, свобод та інтересів у цивільному чи іншому судочинстві, має наслідком порушення права на справедливий суд; «Правовий пуризм» може виявлятися в діяльності окремих посадових осіб, або через державні санкції, що обмежують реалізацію дискреційних повноважень суб'єктів правозастосування, не допускаючи відступ від правових приписів, – окрема думка судді Верховного Суду Берназюка Я.О. від 25 квітня 2018 року, справа № 826/5575/17, № в ЄДРСР 73635013 [2].

Формалізм у праві виражається в прагненні та схильності у процесі застосування права надати перевагу тексту закону перед його реальним наміром [3, с. 283]. І може проявлятися, наприклад, у разі визнання платіжного доручення неналежним доказом сплати судового збору за подання апеляційної скарги через відсутність у ньому номера справи, у якій подано відповідну апеляційну скаргу, та дати оскаржуваного судового рішення [4]. Таким чином, вносячи зміни до процесуального законодавства [5], вітчизняний законодавець певним чином запровадив тенденцію до формалізації строків права на звернення до суду за захистом незалежно від їх доцільності та можливості. Такі вимоги проявилися, зокрема й у фінансовій сфері. Зокрема, новелами українського цивільного процесуального законодавства стало положення про попередній (орієнтований) розрахунок суми судових витрат, понесених нею і очікує понести у зв'язку з розглядом справи (ст. 134 ЦПК України, ст. 124 ГПК України), а також забезпечення судових витрат (ст. 135 ЦПК України, ст. 125 ГПК України) [6; 7]. З об'єктивної точки зору доволі важко обчислити витрати, які може понести сторона в процесі розгляду справи, адже не можна наперед визначити, які процесуальні дії необхідно буде зробити в майбутньому для захисту своїх прав та які витрати у зв'язку із цим будуть понесені [8, с. 114].

У справі *Bezrukova v.* правовий пуризм проявився у поновленні пропущеного строку для подання касаційної скарги одним із відповідачів, який напередодні вже приєднався до касаційної скарги та був присутній на засіданні, але не висловив своїх зауважень щодо припинення провадження у справі. Європейський суд з прав людини визнав, по-перше, що мотиви процесуального характеру, на які посилається національний суд, не є фундаментальними. По-друге, подальше скасування рішення жодним чином не змінило зобов'язання держави виконати рішення суду, враховуючи статус ліквідованого співвідповідача як державного підприємства [9].

У справі *Esertas v. Lithuania* він виявився у тому, що при розгляді справи заявника національні суди не врахували обставини, встановлені рішенням, яке набрало законної сили, між тими самими сторонами, у тій самій справі та з тих самих підстав, однак, яке стосувалося іншого проміжку часу. Як зазначає ЄСПЛ, ця ситуація схожа з подальшим скасуванням остаточного рішення суду, а тому передбачає порушення принципу правової визначеності [10]. В рішеннях у справах *Compcar, S.R.O. v. Slovakia* [11], *PSMA, Spol. S.R.O. v. Slovakia* [12], *Draft-Ova A.S. v. Slovakia* [13] поняття правового пуризму протиставляється «фундаментальним недолікам і невдачам судової влади» та «помилкам, що мають фундаментальне значення для судової системи». На підставі викладеного можна попередньо припустити, що Європейський суд з прав людини під правовим пуризмом розуміє неухильне дотримання вимог процесуального законодавства при вирішенні питання про застосування чи скасування судових рішень, що набрали законної сили судових рішень без врахування того, чи призведе це у подальшому до реального, а не формального усунення допущених судових помилок [14, с. 162].

У вітчизняному цивільно-процесуальному законодавстві існують вже норми, що захищають від надмірного формалізму. Так, відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 376 ЦПК України підставою для скасування або зміни рішення може бути порушення норм процесуального права, якщо це порушення призвело до постановлення у справі неправильного рішення. Порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування судового рішення лише у випадках, встановлених законом (наприклад, ч. 3 ст. 376 ЦПК України, ч. 1 та 3 ст. 411 ЦПК України). Зокрема, підставою для скасування судового рішення є порушення правил юрисдикції (ст. ст. 377-378 ЦПК України). Матеріально правильне та законне, по суті рішення не може бути скасовано лише з формальних причин (ч. 2 ст. 410 ЦПК України). Дане правило вже стало аксіоматичним для цивільного судочинства України. Воно відоме ще з радянських часів, зокрема, було закріплено у ст. 312 ЦПК УРСР 1963 р. Отже, можна зробити висновок, що при розгляді справи, суд обов'язково повинен дотримуватись встановлених процесуальних вимог, віддаючи перевагу змісту над формою, та оцінювати правові наслідки застосування відповідних процесуальних норм, розуміючи, що процесуальні форма повинна сприяти, а не перешкоджати здійсненню судового захисту

прав [15, с. 590].

Європейський суд з прав людини заявив, що «надмірна формальність» може суперечити вимозі гарантувати практичне та ефективне право на доступ до суду відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції. Зазвичай це відбувається у разі вузького тлумачення процесуальної норми, що унеможлиблює розгляд скарг заявника по суті з супутнім ризиком порушення його права на ефективний судовий захист (див. рішення у справах «Белеш та інші проти Чеської Республіки», «ЗУБАЦ ПРОТИ ХОРВАТІЇ» (ZUBAC v. CROATIA), (Beles and Others v. the Czech Republic), №47273/99, пп. 50-51 та 69, ЄСПЛ 2002 IX, та «Волчлі проти Франції» (Walchli v. France), №35787/03, п. 29, від 26 липня 2007 року). Водночас ЄСПЛ провів межу між формалізмом і надмірним формалізмом. Так, формалізм є позитивним і необхідним явищем, адже він забезпечує чітке слідування судами процесу. Надмірні формальності перешкоджають практичному та ефективному доступу до суду. Формалізм не є надмірним, якщо він сприяє юридичній визначеності та належному відправленню правосуддя.

У такий спосіб реалізується «право на суд», яке, згідно з практикою Європейського суду з прав людини, включає не лише право ініціювати провадження, а й право отримати «вирішення» спору до судом (рішення у справі «Кутіч проти Хорватії», заява №48778/99) [16, с. 69].

Підводячи підсумки, слід зазначити, що «легалізація» судового пуризму у процесуальному законодавстві є неприпустимою, оскільки призводить до порушення права на справедливий судовий розгляд й свідчить про невиконання Україною взятих на себе зобов'язань. Необхідність його виявлення та усунення можна вважати одним із найактуальніших завдань розвитку та впровадження нового процесуального законодавства, оскільки воно має відповідати європейським стандартам справедливого правосуддя.

1. На чью користь правовий пуризм? [Електронний ресурс], URL : <https://yefimov-partners.com/> (дата звернення: 26.02.2023 р.).

2. Гриб А. М. Правовий пуризм в судових рішеннях Суду першої інстанції. Конгрес міжнародного та європейського права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19 квіт. 2019 р.) / МОН України, Нац ун-т «Одес. юрид. акад.» Одеса : Фенікс, 2019. С. 183–187

3. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. / под ред.: К.К. Арсеньева, Ф.Ф. Петрушевского. СПб.: Типография Акц. Общ. «Изд. Дело», Брокгауз-Ефрон, 1902. Т. XXXVI: Финляндия-Франкония. 478 с.

4. Постанова Верховного Суду від 16 січня 2019 року №905/1057/18. [Електронний ресурс], URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79250066> (дата звернення: 26.02.2023 р.).

5. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 р. №2147–19. Відом. Верхов. Ради України. 2017. №48.

6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. Відом. Верхов. Ради України. 2004. №40–42..

7. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року. Відом.

Верхов. Ради України. 1992. №6.

8. Заборовський В. В., Стойка А. В. Забезпечення доступності правосуддя через призму новачій у порядку регулювання інституту судових витрат у цивільному процесі України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2018. Вип. 52. Ч. 1. Т. 1. С. 112–118.

9. Bezrukovy v. Russia, 10 May 2012, no. 34616/02, § 37-41. [Електронний ресурс], URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110806> (дата звернення: 26.02.2023 р.).

10. Bezrukovy v. Russia, 10 May 2012, no. 34616/02, § 37-41 [Електронний ресурс], URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110806> (дата звернення: 26.02.2023 р.).

11. Compcar, S.R.O. v. Slovakia, 9 June 2015, no. 25132/13, § 64. [Електронний ресурс], URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155104> (дата звернення: 26.02.2023 р.).

12. PSMA, Spol. S.R.O. v. Slovakia, 9 June 2015, no. 42533/11, § 70 [Електронний ресурс], URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155102> (дата звернення: 26.02.2023 р.).

13. Draf-Ova A.S. v. Slovakia, 9 June 2015, no. 72493/10, § 78. [Електронний ресурс], URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155101> (дата звернення: 26.02.2023 р.).

14. Сакара Н.Ю., Правовий пуризм та спроба його «легалізації» в проекті цивільного процесуального кодексу. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.). Київ, 2017. С. 159–164.

15. Андронов І. В. Подолання правового пуризму в цивільному судочинстві. Правове життя сучасної України : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : ВД «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 588–590.

16. Заборовський В.В., Стойка А.В., Правовий пуризм та формалізм у праві в світлі реформування процесуального законодавства України // Актуальні проблеми судового права: матеріали міжнар. конф., присвяч. 70-річчю з дня народж. проф. І.Є. Марочкина (м. Харків, 31 травня 2019 р.). Харків : Право, 2019. С. 68-72.

Косенко Є.Є.,

здобувачка вищої освіти гр. М-ЮД-222

Ярошевська Т. В.,

професор кафедри цивільно-правових

дисциплін, д.ю.н., доцент

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРИРОДИ СУБСИДАРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА СУБСИДАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Цивільно-правова відповідальність – це така правова конструкція, на якій ґрунтується система правопорядку, що забезпечує ефективне виконання особою своїх зобов'язань. Механізм відповідальності за порушення умов договору використовується сторонами для забезпечення стабільності цивільних правовідносин, а також поновлення права кредитора на зобов'язання, порушене боржником, і відновлення його матеріального становища, на яке вплинуло порушення права кредитора.

У теоретичному аспекті правовідносини у сфері цивільно-правової відповідальності досліджувались недостатньо. Так, на сучасному етапі в Україні на рівні монографічних та періодичних статей цивілістів та інших науковців досліджувалися лише окремі аспекти правового регулювання цієї сфери. Особливо варто відзначити роботи сучасних українських дослідників: В. Микитина, К. Некіт, А. Руденко, М. Сібільова, Д. Трут, Є. Харитонова та інших вчених. Роботи зазначених авторів заклали підґрунтя для вивчення широкого кола напрямків у сфері цивільно-правової відповідальності. Проте кількість наукових праць, що безпосередньо стосуються питання пошуку механізмів для вдосконалення законодавства України у сфері субсидіарної відповідальності, є незначною. Тож, можна зробити висновок, що завдання розробити теоретичні аспекти та практичні дієві механізми з врегулювання відносин сторін у сфері субсидіарної відповідальності в Україні є актуальним.

Так, В. Микитин зазначає, що цивільно-правову відповідальність можна визначити як встановлене законом або договором, і гарантоване примусовою силою держави, правовідношення, яке виникає внаслідок вчинення правопорушення і виражається в обов'язку учасників цивільних правовідносин понести додаткові позбавлення майнового характеру за вчинене правопорушення, з метою відновлення або максимально повного відшкодування порушених прав потерпілої особи [1].

У цивільному законодавстві достатнім є закріплення правових наслідків порушення зобов'язання, які мають універсальний характер, включаючи заходи цивільно-правової відповідальності, та відшкодування збитків і моральної шкоди, а також сплата неустойки. Критерієм вимірювання розміру цивільно-правової відповідальності є не вина порушника, а розмір завданої шкоди [2]. Підсумовуючи, слід погодитися, що підставою цивільно-правової відповідальності, як правило, є порушення суб'єктивного цивільного права.

Щодо підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань з субсидіарною множинністю, то відповідно до ч. 1 ст. 619 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [3] договором або законом може бути передбачена, поряд із відповідальністю боржника, додаткова (субсидіарна) відповідальність іншої особи. Із цієї норми можемо зробити висновок, що субсидіарні зобов'язання можуть виникати лише у випадках, передбачених договором або законом. У питанні підстав виникнення субсидіарного зобов'язання ЦК України вимагає прямої вказівки в законі або договорі на наявність у тих чи інших випадках субсидіарного зобов'язання, у протилежному випадку всі сумніви повинні трактуватись як відсутність субсидіарного зобов'язання. Субсидіарне зобов'язання чи субсидіарна відповідальність будуть мати місце тільки тоді, коли у договорі або законі буде прямо вказано, що особи відповідають (зобов'язались) субсидіарно або додатково. Таким чином, українське цивільне законодавство не містить

загальних норм, що регулюють це зобов'язання.

Одні автори вказують, що субсидіарні (додаткові) зобов'язання є самостійним різновидом зобов'язань з множинністю осіб. Інші автори розглядають субсидіарні зобов'язання через призму поділу зобов'язань на головні та додаткові, а серед зобов'язань з множинністю осіб виділяють лише солідарні та часткові, при цьому особливості виконання зобов'язань з множинністю осіб зовсім не розглядаються. Тож можна зробити висновок, що питання, пов'язані з природою, сутністю, підставами виникнення та особливостями виконання субсидіарних зобов'язань є недостатньо дослідженими [4, с. 186].

Головною особливістю субсидіарних зобов'язань є те, що кредитор не має права пред'явити вимогу про виконання зобов'язання відразу до субсидіарного боржника, минаючи основного. Адже, відповідно до ст. 619 ч. 2 ЦК України, до пред'явлення вимоги особі, яка несе субсидіарну відповідальність, кредитор повинен пред'явити вимогу до основного боржника. У протилежному випадку такі зобов'язання не будуть вважатись субсидіарними. Виходячи з положень ст. 619 ЦК України, слід наголосити, що ні про яке одночасне звернення до основного і додаткового боржника не може бути й мови. Якщо в солідарному зобов'язанні така можливість прямо передбачена законом, то основоположною ознакою субсидіарного зобов'язання чи відповідальності є саме черговість звернення кредитора до боржників.

Д. Трут під субсидіарним зобов'язанням розуміє таке «правовідношення, де на стороні боржника є дві особи – основний боржник і додатковий (субсидіарний) і при якому кредитор буде мати право звернутися з вимогою до субсидіарного боржника у випадку відмови від виконання зобов'язання з боку основного боржника або неотримання від останнього відповіді на вимогу у розумний строк [4, с. 193].

Погоджуємося з думкою Є. Харитонова [5, с. 92], який зазначає, що залежно від того, в якому розмірі кредитор має право вимагати, а боржник повинен виконати зобов'язання, і виокремлюють субсидіарні зобов'язання з множинністю осіб, які мають місце у пасивній або змішаній множинності, тобто множинності на стороні боржника.

Субсидіарна відповідальність характеризується також тим, що вона покладає додаткову відповідальність, яка, своєю чергою, передбачає наявність основної відповідальності особи. Ця основна відповідальність покладається на осіб, які не мають прямого основного зобов'язання (відповідальності) перед кредитором. Така відповідальність не може виходити за межі основної відповідальності. Допоміжна відповідальна особа, яка задовольнила вимогу кредитора, має право пред'явити регресну вимогу до основної відповідальної особи у випадках, встановлених законом. Також даний вид відповідальності може бути обмежений законом (або договором) у часі або зв'язаний наявністю певних умов [5, с. 347].

Отже, підсумовуючи викладене, варто зазначити наступне: що при вирішенні питання про правову природу таких зобов'язань як субсидіарних, важливо правильним розуміти не про зобов'язання з декількома сторонами, а саме про самостійне зобов'язання (яке додається до основного), що спрямоване на гарантування прав кредитора в основному зобов'язанні, за якими, у ситуації, коли основний боржник не може задовольнити вимоги кредитора за його волевиявленням можуть виникати зобов'язання субсидіарного боржника з відмінним щодо основного предметом зобов'язання.

1. Микитин В.І. Теоретичні аспекти цивільно-правової відповідальності та підстави її виникнення. URL : <https://www.sworld.com.ua/simpoz2/79.pdf> (дата звернення: 27.03.2023).

2. Сібільов М. Підстава та умови цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов'язань за чинним Цивільним кодексом України. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4998/1/Sibilov_80.pdf (дата звернення: 27.03.2022).

3. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#Text> (дата звернення: 27.03.2022)

4. Трут Д.В. Субсидіарні зобов'язання як різновид цивільно-правових зобов'язань з множинністю осіб. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4 (44). С. 186–192.

5. Цивільне законодавство України : навчальний посібник / за заг. ред. Є.О. Харитонова, К.Г. Некіт. Одеса, 2013. 388 с.

6. Руденко А.В. Субсидіарна відповідальність за договором поруки. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7823/1/Rudenko_346-348.pdf (дата звернення: 27.03.2023).

Косяченко К.Е.,

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ, к.ю.н.

ФІНАНСОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Поняття «фінанси» походить від фр. *finance* – сукупність усіх грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні підприємства, держави, а також система їх утворення, розподілу та перерозподілу. Перш за все, фінанси пов'язані з реалізацією соціально-економічних відносин у процесі накопичення, перерозподілу та використання централізованих і децентралізованих грошових фондів. Фінанси – це не тільки кошти, але й насамперед відносини між людьми щодо створення, перерозподілу та

використання грошових фондів. Предметом фінансово публічно-правового регулювання є не фінанси взагалі як сукупність усіх коштів держави, а тільки публічні фінанси, власником яких є держава та територіальні громади. Усі фінансові норми та закони реалізуються у фінансових правовідносинах, тобто юридичних формах вияву й закріплення безпосередньо фінансових відносин.

Фінансове право – це самостійна галузь публічного права, яка складається із сукупності основних норм, що регулюють відносини у фінансовій сфері [1, с. 108].

Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України виключно Законами України встановлюється Державний бюджет України й бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення та функціонування фінансового, грошового, кредитного й інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення та погашення державного внутрішнього й зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види й типи [2].

Враховуючи викладене, необхідно сказати, що в суспільстві існують окремі відносини між особами у фінансовій сфері, і з огляду на це розглянемо зміст цих правовідносин більш детально.

Фінансові правовідносини – це один із видів суспільно-правових відносин, що виникають у сфері фінансової діяльності держави та регулюються фінансово-правовими нормами. Правовою формою прояву та закріплення фінансових відносин є фінансово-правові відносини.

У цих правовідносинах виявляються суб'єктивні права учасників, іншими словами, здійснюється безпосередній вплив на фінанси, оскільки впроваджуються приписи держави щодо мобілізації, розподілу чи використання коштів, що становлять централізовані та децентралізовані фонди, реалізуються в поведінці людей, які беруть участь у цій діяльності.

Фінансові правовідносини мають свої функції, і варто звернути увагу на основні, які перш за все: 1) вказують на коло осіб, на яких у певний час поширюється сфера дії фінансово-правової норми; 2) визначають особливості поведінки юридичних осіб і громадян у сфері мобілізації, розподілу та використання коштів, яких вони повинні дотримуватися; 3) є умовою для можливості приведення в дію юридичних засобів забезпечення суб'єктивних прав і правових обов'язків учасників фінансових правовідносин.

Щодо ознак цих правовідносин, то, як влучно зазначає С. Лучковська, вони характеризуються такими особливостями:

- фінансові правовідносини є публічно-правовими відносинами, оскільки в них переважає публічний інтерес;
- мають майновий, а саме грошовий характер, тому що об'єктами цих відносин завжди є фонди коштів;
- характеризується спеціальним змістом, зумовлено це тим, що ці

відносини виникають, змінюються та припиняються в особливій сфері життєдіяльності суспільства – у сфері фінансової діяльності та місцевого самоврядування;

– їх можна виділити за специфічним суб'єктним складом, де обов'язковим суб'єктом є владний орган з відповідними повноваженнями у сфері фінансової діяльності;

– це організаційні відносини: організація фінансових відносин безпосередньо належить до функцій держави, яка, видаючи нормативно-правові акти, зазвичай стає організатором і координатором економічного життя суспільства;

– є відносинами управлінського характеру, який зумовлений тим, що органи державної влади чи місцевого самоврядування, які здійснюють повноваження у сфері формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, практично здійснюють управління в цій сфері [3, с. 61-62].

Доречно також зазначити, що матеріальним змістом фінансових правовідносин є поведінка суб'єктів, а юридичним – суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників, що встановлені фінансово-правовими нормами.

Суб'єктивні права – це належна фінансовому або кредитному органу для задоволення (тобто держави від імені якої виступає) інтересів міра дозволеної поведінки, забезпечена юридичними обов'язками другої сторони відносин.

Гарантією виконання прав уповноваженого державного фінансового органу є обов'язки іншої сторони фінансових відносин, які містяться в стандарті. Вони можуть полягати в утриманні від дій (наприклад, заборона витратити кошти, призначені для оплати праці, на інші потреби), або, навпаки, у виконанні зобов'язання (здійсненні платежу).

Юридичний обов'язок у фінансових правовідносинах – це приписана зобов'язаному суб'єкту і забезпечена можливістю державного примусу міра необхідної поведінки, якої повинен додержуватися суб'єкт. Це може бути фінансова установа. Візьмемо, наприклад, за встановленими Верховною Радою нормативами щороку частина прибутку від доданої вартості перераховується до бюджетів регіонів. Фінустанови повинні виконувати доручення Верховної Ради і перераховувати певну частину податку до нижчих бюджетів.

Грошові фонди, які створюються, розподіляються і використовуються в результаті реалізації прав фінансових органів і юридичних зобов'язань іншої сторони у фінансових правовідносинах є об'єктом фінансових відносин. Він безпосередньо пов'язаний з інтересами держави, яку представляє уповноважений орган [4, с. 50].

Щодо підстав виникнення цих правовідносин варто відзначити про юридичний факт. Згідно з теорією, під юридичним фактом можна розуміти конкретні життєві обставини у вигляді дії чи події, з якими правові норми пов'язують правові наслідки, тобто виникнення, зміну або припинення

правовідносин, набуття певних прав та обов'язків.

У фінансових правовідносинах, як і в усіх видах правовідносин, юридичні факти поділяються на дії та події.

Юридичні факти-дії можна поділити на правомірні та неправомірні.

Правомірні дії як вольова поведінка, передбачена фінансово-правовим стандартом, поділяється на: 1) індивідуальні акти; 2) юридичні вчинки; 3) правомірні дії, спрямовані на підтримку фінансових інтересів держави.

До активних дій як юридичних фактів у фінансовому праві належать неправомірні дії, а саме поведінка, що не відповідає приписам фінансово-правових норм. Наприклад, нецільове використання бюджетних коштів – це неправомірні дії, що призводять до правопорушень і викликають захист державою своїх фінансових інтересів, а також несвоєчасне подання податкової звітності платником податків, порушення строку повернення банківського кредиту.

Що стосується юридичних фактів у вигляді юридичних подій, то це обставини, які не залежать від волі людей, але тягнуть за собою виникнення, зміну або припинення фінансових правовідносин. Скажімо, смерть особи, у зв'язку з чим вона припиняє бути платником податку [5, с. 228-238].

Слід також зазначити, що для безперебійного функціонування держава має постійно управляти фінансовою діяльністю. У зв'язку з цим у правовідносинах вона виступає як владний суб'єкт, який за допомогою законодавства розпоряджається майном (тобто коштами).

Ретельне регулювання фінансових відносин за допомогою правових норм сприяє розширенню і зміцненню фінансової бази країни, здійсненню соціальних заходів, результатом чого є прибутковість роботи компаній і організацій.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що фінансові правовідносини посідають самостійне місце в регулюванні суспільних відносин. Вони мають свої особливості: ознаки, елементи-суб'єкти, об'єкти, юридичні факти. Ці відносини важливі щодо формування державного чи муніципального бюджетів, податків тощо. Держава має ефективно реалізовувати політику у фінансовій сфері, адже від цього залежить економічний добробут населення.

1. Теличко О. А., Ченшова Н. В. Особливості фінансових правовідносин. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 17. Т. 1. С. 108-111.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Лучковська С. І. Фінансове право: навч. посіб. К. : КНТ, 2010. 296 с.

4. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Проць І. М., Скриньковський Р. М., Лозинський Ю. Р. Фінансове право України: навчальний посібник. Львів : СПОЛОМ, 2022. 394 с.

5. Макух О. В. Фінансові правовідносини: теорія, сучасний стан і тенденції розвитку: монографія. Харків : Право, 2016. 304 с.

Крива С.М., здобувачка вищої освіти
Доценко А.І., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Анісімова М.Ф.,
к.і.н., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного права
Державного податкового університету,
м. Ірпінь, Україна

СУДОВИЙ ЗАХИСТ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: СТАНДАРТИ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Серед важливих ознак правової, демократичної та соціальної держави є наявність досконалого й ефективного механізму захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави та суспільних інтересів [1, с. 55]. Варто врахувати, що в умовах сучасної практики, важливим виступає, що судовий захист є універсальним, детально урегульованим національним процесуальним законодавством, і зазвичай, повинен відбуватися з дотриманням вимог її відповідності міжнародним стандартам судового захисту.

Дослідження питань судового захисту в Україні необхідно починати з вирішення питання про відповідність судового захисту в цивільному судочинстві України європейським стандартам. Так, під європейськими стандартами можна розуміти визнані міжнародно-правові норми, які характеризуються універсальністю, тобто, можливістю правозастосування у кожній європейській державі, засновані на допустимому правовому консенсусі та визначають модель, зразок для наслідування в діяльності національних судів [2, с. 32]. Також наголосимо, що здійснення правосуддя в цивільному судочинстві в нашій державі займає центральне місце в системі гарантій прав, свобод та інтересів. При цьому, міжнародно-правові стандарти судового захисту закріплювалися у міжнародно-правових актах серед яких можна виділити всесвітньо відомі: Загальну декларацію прав людини, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права та інші [2, с. 29].

О. Р. Балацька зазначає, що в європейському праві право на доступ до суду, є елементом доступу до правосуддя та невід'ємним багатоаспектним елементом верховенства права, без забезпечення якого немислима реалізація права на справедливий суд та ефективне відновлення в правах заявників [3, с. 450]. Так, варто додати, що в національному законодавстві України і в теорії цивільного процесуального права зростає концепція прав і свобод людини та необхідність їх судового захисту. Ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Законом України «Про ратифікацію

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» [4]. Саме Конвенція займає особливе місце у системі джерел цивільного процесуального права. Так, положення Конвенції поступово запроваджувалися в національну правову систему, а процесуальна діяльність національних судів із захисту прав і свобод людини почала здійснюватися в межах європейського правового режиму. Одночасно з ратифікацією Конвенції Україна визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини. Прийнято Закон України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» [5].

Варто зазначити думку Р. О. Дегтяр та Т.О. Печеної, які виокремлюють європейські стандарти, які запозичені для національного законодавства, зокрема: доступність правосуддя у цивільних справах; незалежний та справедливий суд; ефективний судовий захист та виконання судових рішень [6, с. 107]. Авторки наголошують, що розглянуті принципи стають основою для майбутнього встановлення стандартів цивільного судочинства. При цьому вони підкреслюють, що у нормотворчому процесі впровадження європейських стандартів у сферу процесуально-правового регулювання цивільного судочинства України слід враховувати особливості системних зв'язків національного процесуального законодавства, динаміку змін у європейських моделях цивільного процесуального регулювання здійснення судочинства [6, с. 107].

Отже, можемо стверджувати, що реформування вітчизняної системи судочинства та покращення його у відповідності до європейських стандартів – складний та довгий процес. При цьому, зміни спрямовуються не тільки на підвищення рівня захисту прав населення, але перехід від консервативного законодавства на більш сучасне та гнучке, таке, що відповідає потребам суспільства.

1. Гетманцев О.В., Кондрат'єва Л.А., Остафійчук Л.А., Паскар А.Л., Татулич І.Ю. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина). *Підручник*. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 408 с.

2. Гетманцев О.В. Стандарти права Європейського союзу в сфері доступу до судового захисту в цивільному судочинстві. *Вісник Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2022. С. 28-33.

3. Балацька О. Р. Право на доступ до суду у європейській системі захисту прав людини. *Право і суспільство*, № 4. 2022. С. 444-451.

4. Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 13.03.2006 р. № 475/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 11.04.2023)

5. Закон України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» від 02.12.2012 р. № 3477-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення 11.04.2023)

6. Дегтяр Р.О., Печена Т. О. Імплементация європейських стандартів правосуддя в цивільне судочинство України. *Нове українське право*, Випуск 6, Том 1, 2022. С. 101-108.

Лапкін А.В.,

доцент кафедри кримінальної юстиції
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
д.ю.н., доцент

Євтєєва Д.П.,

заступник директора з наукової роботи
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
НАПрН України,
к.ю.н., старший дослідник

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ

Актуальність обраної теми обумовлюється тим, що стосовно прокурорів, як і деяких інших категорій правників, спеціальним законодавством передбачено особливості цивільно-правової відповідальності. Разом з тим, у розмежуванні загальних та спеціальних умов притягнення прокурорів до цивільно-правової відповідальності на практиці можуть виникати складності, що зумовлює необхідність наукового дослідження цих питань.

Згідно із загальними правилами цивільно-правової відповідальності, майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала (ч. 1 ст. 1166 ЦК України). Проте для прокурорів як для посадових осіб, наділених державно-владними повноваженнями, які реалізуються від імені та в інтересах держави, встановлено спеціальні норми щодо відшкодування такої шкоди у зв'язку із виконанням ними службових обов'язків.

Так, згідно із ст. 1174 ЦК України, шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадової або службової особи органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні нею своїх повноважень, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цієї особи.

Ці особливості цивільно-правової відповідальності представників органів влади конкретизуються у ст. 20 Закону України «Про прокуратуру», згідно з якою шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю прокурора, відшкодовується державою незалежно від його вини в порядку, визначеному законом. Держава, відшкодувавши шкоду,

завдану прокурором, має право зворотної вимоги до нього в розмірі виплаченого відшкодування в разі встановлення в діях прокурора складу кримінального правопорушення за обвинувальним вироком суду щодо нього, який набрав законної сили.

Таким чином, галузевим законодавством визначаються особливості настання для прокурора несприятливих наслідків та обмежень майнового характеру за шкоду, завдану його незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю, які полягають у взятті державою на себе зобов'язань щодо відшкодування такої шкоди.

Важливо наголосити, що вказана норма передбачає відповідальність саме за шкоду, завдану у зв'язку із виконанням прокурором покладених на нього повноважень. Таким чином, за особистими цивільно-правовими зобов'язаннями прокурор відповідає самостійно за загальними правилами, визначеними ЦК України. Водночас, у зв'язку із цим виникає необхідність провести чітку межу між службовою та позаслужбовою діяльністю прокурора, в межах здійснення яких ним може бути завдано шкоду, яка підлягає відшкодуванню.

Така межа може бути проведена, спираючись на визначені ст. 131-1 Конституції України функції прокурора, згідно з якою прокуратура здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Крім того, відповідно до п. 9 Перехідних положень Основного Закону, прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, - до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій.

Повноваження прокурора, спрямовані на реалізацію цих функцій, передбачені Розділом IV Закону України «Про прокуратуру», а також деякими іншими законодавчими актами, до яких він відсилає, зокрема КПК України та іншими процесуальними кодексами, Кримінально-виконавчим кодексом України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Таким чином, першою умовою для можливості відшкодування завданої прокурором шкоди за рахунок держави є те, що відповідне рішення, дія чи бездіяльність мали місце в межах передбачених законом повноважень прокурора. Якщо ж вони не мають прямого зв'язку із цими повноваженнями або вчинені за їх межами, то відповідальність за завдану шкоду нестиме сам прокурор. Наприклад, шкоду, завдану ДТП за участю прокурора, якщо він в робочий час їхав у судове засідання для підтримання публічного

обвинувачення, відшкодуватиме сам прокурор, а не держава, тому що повноваження прокурора не передбачають керування транспортним засобом.

Іншою умовою такого відшкодування є те, що відповідні рішення, дії чи бездіяльність входять до обсягу службових повноважень конкретного прокурора. Останні визначаються на підставі наказу про розподіл службових обов'язків, прийнятого керівником органу прокуратури або його структурного підрозділу. Крім того, у конкретному кримінальному провадженні наявність у прокурора повноважень процесуального керівника досудовим розслідуванням визначається постановою керівника органу прокуратури. Таким чином, якщо рішення, дії чи бездіяльність були вчинені неуповноваженим прокурором, то він нестиме особисту відповідальність за них і повинен буде відшкодувати завдану шкоду самостійно.

Слід наголосити, що стосовно окремих підстав заподіяння шкоди прокурором ст. 1176 ЦК України встановлено спеціальні правила. Так, шкода, завдана фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян, незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, відшкодується державою у повному обсязі незалежно від вини посадових і службових осіб органу дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду. Випадки, коли виникає право на відшкодування такої шкоди, як і порядок та розмір її відшкодування, встановлюється ЗУ «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду». Разом з тим, в цих випадках, які можна вважати окремими ситуаціями заподіяння шкоди рішеннями, діями чи бездіяльністю прокурора, застосовується той самий підхід, а саме відшкодування шкоди державою, від імені якої діяв прокурор.

Зазначені положення не означають встановлення повного імунітету прокурора від цивільно-правової відповідальності, адже в певних випадках держава, яка відшкодувала завдану ним шкоду, набуває щодо прокурора право зворотної вимоги (регресу) в розмірі виплаченого відшкодування. Набуття особою, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою, права зворотної вимоги (регресу) до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування, є загальним правилом передбаченим ч. 1 ст. 1191 ЦК України. Однак стосовно прокурорів це правило обмежується умовою, згідно з якою держава має право зворотної вимоги тільки у разі встановлення в діях прокурора складу кримінального правопорушення за обвинувальним

вироком суду щодо нього, який набрав законної сили (ч. 2 ст. 20 Закону України «Про прокуратуру», ч. 3 ст. 1191 ЦК України).

Таким чином, право регресу у держави виникає лише за таких умов: 1) шкода була заподіяна прокурором внаслідок вчинення кримінального правопорушення; 2) держава відшкодувала таку шкоду; 3) прокурора було засуджено за вчинення даного кримінального правопорушення обвинувальним вироком суду, який набрав законної сили. Фактично, із наведених умов випливає можливість застосування цього правила лише у разі вчинення прокурором обмеженого складу кримінальних правопорушень, передусім проти службової діяльності та проти правосуддя, зокрема передбачених ст. ст. 364, 366, 367, 371-374 КК України. Це зумовлено вказаними вище умовами відшкодування шкоди, завданої рішеннями, діями чи бездіяльністю прокурора за рахунок держави, оскільки в разі вчинення інших кримінальних правопорушень прокурор вочевидь діє поза наданими йому повноваженнями, а тому в держави не виникає обов'язку відшкодувати шкоду, яку він завдав.

Зокрема, шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, вчиненим прокурором, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 127 КПК України), який в інтересах держави пред'являється прокурором (ч. 3 ст. 128 КПК України), або шляхом самостійного заявлення такої вимоги в інтересах держави в порядку цивільного судочинства.

Наразі покладення обов'язку відшкодувати шкоду на державу, що передує виникненню у неї права регресу до прокурора у таких випадках, означає, що шкода має бути відшкодована державою якомога швидше після встановлення факту її завдання, і в будь-якому випадку раніше притягнення прокурора до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення. До того ж, серйозною прогалиною законодавства можна вважати той факт, що воно недостатньо регламентує порядок відшкодування за рахунок держави шкоди, завданої рішеннями, діями чи бездіяльністю прокурора.

З огляду на це, як висновок можна констатувати недосконалість законодавчого врегулювання питань цивільно-правової відповідальності прокурорів і необхідність подальшого удосконалення її підстав, порядку та форм реалізації.

Лисенко А.А.

студентка групи ЮД-045 ННІПО
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Бондар О.С.

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ, к.ю.н.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗМІСТ ДОГОВОРУ КОМІСІЇ

Договір комісії є одним із типових договорів цивільного права, який в Україні регулюється Цивільним кодексом України. Договір комісії - це договір, за яким комітент (замовник) доручає комісіонеру (повіреному) на підставі укладеного між ними договору продати чи купити річ від свого імені, але на рахунок комітента, або виконати певний правочин [1]. Комісіонер виступає в цьому випадку не як власник речі, а як посередник між комітентом та покупцем або продавцем.

В сучасній українській цивілістиці лише два науковці – Р. Колосов [2] і О. Сибіга [3] – у свої дослідження внесли поняття договору комісії. Але вони потребують уточнень, як і будь-які інші наукові дослідження, бо містять дискусійний характер і потребують подальшого наукового розвитку.

Основними елементами договору комісії є:

- предмет договору – річ або певна послуга, яку комісіонер зобов'язується продати на рахунок комітента. Предметом договору комісії в Україні є зобов'язання комісіонера (особи, яка приймає на себе виконання комісійного замовлення) виконати певну роботу або здійснити певні дії в інтересах комітента (особи, яка замовляє виконання комісійного замовлення) згідно з умовами, передбаченими в договорі. Зазвичай, договір комісії укладається в письмовій формі і містить визначення предмета комісії, строку виконання робіт або дій, винагороду комісіонера, порядок оплати, права та обов'язки сторін та інші умови, які є необхідними для виконання замовлення. Приклади предмету договору комісії можуть включати продаж товарів або послуг в інтересах комітента, пошук покупців для товарів або послуг комітента, здійснення операцій з купівлі-продажу цінних паперів тощо.

- строк виконання договору – термін, в який комісіонер повинен здійснити продаж речі або інший правочин. Строк виконання договору комісії в Україні може бути визначений сторонами договору. Якщо умови про строк виконання не були вказані, комісіонер повинен виконати

замовлення в розумний термін, з урахуванням характеру та складності роботи, обставин, що перешкоджають її виконанню, а також звичок та практики відповідної галузі діяльності. Якщо у договорі комісії передбачено конкретний строк виконання, то комісіонер повинен виконати замовлення до закінчення встановленого терміну. У разі невиконання комісіонером замовлення в установленій строк, комітент має право вимагати відшкодування збитків, які виникли внаслідок такої затримки. Однак, якщо затримка була обумовлена обставинами, на які комісіонер не мав можливості вплинути та зумовлена виходом за межі його контролю, він може бути звільнений від відповідальності за таку затримку.

- інші умови, що визначають порядок виконання договору: винагорода комісіонера (може бути фіксованою сумою або відсотком від суми здійсненого замовлення); відповідальність сторін; умови розірвання договору тощо.

Договір комісії може бути використаний в різних сферах економіки, включаючи торгівлю, виробництво та послуги. Він може бути укладений між юридичними та фізичними особами. Важливо зазначити, що договір комісії може бути укладений лише за письмовою формою, а відсутність такої форми може призвести до недійсності договору. Крім того, сторони повинні дотримуватися умов договору та визначених строків, інакше одна зі сторін може бути притягнута до відповідальності. У разі виконання договору комісії, комісіонер має право на отримання від комітента винагороди за свої послуги, а також на покриття витрат, пов'язаних з виконанням договору.

Одним із важливих питань, що має бути визначене в договорі комісії, є розмір винагороди комісіонеру. Зазвичай він встановлюється у відсотках від вартості проданої речі або послуги, але може бути визначений іншими способами.

Під час укладення договору комісії, сторони повинні уважно вивчити всі умови договору та дотримуватися їх під час його виконання. Необхідно також звернути увагу на терміни договору та на те, як вони можуть бути змінені, в разі необхідності. У разі невиконання комісіонером своїх зобов'язань за договором комісії, комітент має право вимагати відшкодування збитків, заподіяних йому такою недобросовісною поведінкою. Окрім того, в разі недостатньої оплати комісіонером, комітент має право відхилити продаж речі та відмовитися від договору комісії.

Отже, договір комісії є важливим інструментом взаємодії між комітентом та комісіонером. Він дозволяє комітенту збільшити свою продуктивність та ефективність продажу своєї продукції, а комісіонеру – отримати винагороду за свої послуги та підвищити свій досвід у продажу різних товарів і послуг або здійсненні певних правочинів.

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 1 серп. 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення:

15.09.2022).

2. Колосов Р.В. Договір комісії і агентський договір у цивільному праві: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ, 2004. 16 с.

3. Сибіга О.М. Договір комісії за Цивільним кодексом України: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Харків, 2009. 198 с.

Малицієвська І.О.,
приватний адвокат

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБУДОВИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Суспільство завжди стоїть перед питанням вирішення правомірної поведінки в діяльності своїх учасників і заохочення такої, що створює умови для відповідних вчинків останніх, забезпечує сталість суспільних відносин (змістовна сутність досягнутого публічного інтересу). Питання введення в обіг якомога більшої кількості об'єктів, приведення у відповідність до закону їх обігу, виведення таких із правового режиму напівлегальності та обмеженості завжди слугують розвитку суспільних відносин (об'єктна сутність досягнутого публічного інтересу). актуальність теми дослідження правової природи самочинного будівництва як комплексної категорії з огляду на теоретичні напрацювання та наявну правозастосовну практику є неспростовною, оскільки коло питань щодо правового режиму такого об'єкта цивільних правовідносин, земельної ділянки, яка безпосередньо з ним пов'язана, змісту поведінки уповноваженої особи у розрізі її нормативного підґрунтя та деяких суміжних питань потребують додаткового з'ясування.

У правовому вимірі самочинне будівництво як правова категорія сформувалося досить давно і має вже певний шлях становлення в Україні. Переважна кількість досліджень природи самочинного будівництва в контексті цивільно-правового регулювання пов'язана з легітимацією такого специфічного об'єкта цивільних правовідносин, що кореспондується з ознаками нерухомого майна [3; 4;5]. Ця позиція є цілком слушною з огляду на те, що в межах Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) самочинне будівництво розглядається саме як екстраординарний спосіб набуття права власності на нерухоме майно (ст. 376). Загальноприйнятий підхід до сутності способу набуття права власності як послідовності дій, що опосередковує досягнення визначеної мети, у нашому випадку легітимації права на нерухоме майно, цілком узгоджується з наведеним унормуванням самочинного будівництва.

Вітчизняний законодавець розмістив ст. 376 ЦК України (самочинне

будівництво) саме у главі 27 «Право власності на землю (земельну ділянку)» через надання пріоритету реалізації повноважень власника на земельну ділянку, тим самим узгодивши наведене вище щодо встановлення презумпції створення об'єктів нерухомого майна в межах власної земельної ділянки. Така позиція дотримана й у цивільно-правовій науці, де визначальним чинником виникнення права на самочинне будівництво має бути саме право на земельну ділянку й поведінка суб'єкта останнього [1; 2, с. 102]. Щодо юридичного складу, за формування якого постає питання виникнення права власності на об'єкт самочинного будівництва, то прийнято у його складі виокремлювати юридично значущий факт – судове рішення, яке сприймається як безпосередня підстава виникнення права власності на об'єкт самочинного будівництва чи без наділення його таким правовим наслідком [1; 2, с. 101].

Викладені міркування дають можливість зробити певні висновки. По-перше, [1; 5] правостворюючим юридичним фактом для визнання відповідного речового права на самочинне будівництво є судове рішення або рішення адміністративного органу. При цьому задля виникнення права власності судовою практикою в жодному разі не нівелюється наявність порядку введення в цивільний обіг нерухомого майна. По-друге, в судовій практиці [1; 5] та науці цивільного права прийнято диференціювати будівельну діяльність, яка характеризується як самочинне будівництво, де визначальними є місце її проведення, обсяг та якісні характеристики, пов'язаність із правомірним чи неправомірним використанням земельної ділянки.

1. Teremetskyi V., Avramova O., Svitlychnyy O., Sloma V., Bodnarchuk O., Telestakova A., Kokhan V. Housing Rights Protection in the Context of Legislation and Judicial Practice ISSN 1999-5717(Print), ISSN 2617-278X (Online). Вісник ХНУВС–Bulletin of KhNUA. 2021. № 4(95) 177 of Ukraine. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2021. Vol. 24, Spec. Iss. 1. URL : <https://www.abacademies.org/articles/housing-rightsprotection-in-the-context-of-legislation-and-judicial-practice-of-ukraine11392.html>.

2. Спасибо І. Можливість набуття права власності на об'єкти самочинного будівництва. Вісник Академії правових наук України. 2012. № 3 (70). С. 101–108.

3. Кучер В. Правове регулювання поняття «нерухоме майно» за цивільним законодавством України. Підприємництво, господарство і право. 2013. № 6. С. 96–99.

4. Савченко А. Критерії диференціації нерухомого майна в чинному законодавстві України: шляхи вдосконалення. Підприємництво, господарство і право. 2013. № 4. С. 114–118.

5. Теремецький В. І., Маляр С. А. Правова природа самочинного будівництва як комплексної категорії : питання теорії та практики. ISSN 1999-5717 (Print), ISSN 2617-278X (Online). Вісник ХНУВС . 2021. № 4 . С. 166-178. URL : https://www.researchgate.net/publication/360604736_Pravova_priroda_samocinnogo_budivnictva_ak_kompleksnoi_kategorii_pitanna_teorii_ta_praktiki.

Мережко Б.І.

здобувачка вищої освіти, група №942
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Моїсеєнко Д.М.,

Доцент кафедри ЦПД ННІПО
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, к.ю.н.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Перед початком розгляду питання даної роботи підкреслимо, що в сьогоденні все більшої популярності та переваги набуває електронна форма інформації, котра характеризується економічністю, практичністю і більшою доступністю для обробки, порівнюючи з паперовою.

Судове доказування – це діяльність, яка може здійснюватися лише засобами та процесуальними методами, передбаченими у законодавстві. У зв'язку з цим, позитивною зміною слід вважати те, що в усіх процесуальних кодексах у редакціях з 2017 року прописано окремий спосіб визначення фактичної інформації – електронні докази, котрі зараз використовуються вже практично у кожній категорії справ.

Додамо, що використання електронних доказів є лише одним із багатьох елементів використання електронно-цифрових технологій у суді. Так, зараз реалізуються окремі блоки ЄСІТС (зокрема, електронний суд); у суді діє автоматична система розподілу справ; засідання може відбуватися у режимі відеоконференції тощо.

Водночас, нині існує певне коло проблем, що пов'язані із поданням до суду, оглядом, а також забезпеченням схоронності електронних документів.

Основна проблема полягає в особливостях зовнішнього вираження та можливості спотворення доказу, що неможливо визначити без спеціальних знань. Водночас, обов'язкова участь експертів у справах з електронними доказами також не є виправданою [1, с. 20].

Насамперед необхідно визначити, чи є наданий сторонами у справі сканований документ, створений та поданий до суду в електронному вигляді, електронним доказом.

З цього приводу ми вважаємо, що договори, акти звірки та листування сторін, які були складені у письмовій формі, але потім відскановані для подання до суду, не можуть вважатися електронними доказами, оскільки першоджерелом цієї інформації є паперовий носій. Дійсно, електронні докази у розумінні цього терміна процесуальними кодексами (зокрема, ст.76 ЦПК

України, ст.73 ГПК України тощо) слід розглядати як ті докази, першоджерелом яких виступає електронний носій. Непрямим підтвердженням цього може бути те, що законодавець використовує словосполучення «електронні копії доказів» (ст. 85 ЦПК України, ст.82 ГПК України, ст. 81 КАС України), чим автоматично відмежовує їх від «електронних» доказів у власному розумінні цього слова.

Саме з природи утворення даного доказу впливає специфіка його дослідження, адже кодування інформації в комп'ютері, іншому носії або в Інтернеті не є схожим із зовнішнім виглядом, який суд та інші учасники справи частіше за все спостерігають при огляді електронного доказу як висвітлення певної інформації, що має значення для справи. Інакше кажучи, процедура створення та збереження файлу (інформації, веб-сайту), що містить інформацію, що має значення для розгляду справи, найчастіше незрозуміла і досить складна для «пересічного» громадянина, і навіть для експерта-правознавця – у цьому випадку потрібен спеціаліст, який може з певною часткою ймовірності відповісти на питання про можливе спотворення або зміну файлу, що переглядається. Тут не можна використовувати звичайні криміналістичні засоби – виявлення підчисток, закреслень, невідповідностей кольору чорнила, яке використовується, наприклад, для підпису. Окрім того, ЕЦП також можуть бути незаконно скопійовані та використані в рейдерських цілях або засвідчення документів, які основний реципієнт не мав наміру підписувати (засвідчувати), оскільки вони суперечать цілям діяльності цього суб'єкта або явно неефективні з погляду витрат [2, с. 112]. Проте, сьогодні, на жаль, навіть фахівці у галузі інформаційних технологій не завжди можуть зі 100% упевненістю відповісти на питання про можливе втручання третіх осіб чи зацікавлених осіб у електронні файли, що ускладнює роботу суду і не вселяє судді впевненості у прийнятому у справі рішенні.

Враховуючи вищезазначене, постає необхідність у систематизації окремих компонентів дослідження електронних доказів.

Таким чином, вивчаючи літературу ми дійшли висновку, що якщо першоджерелом являється електронний носій, то роздруківка інформації, що міститься на електронному носію (навіть якщо вона належним чином засвідчена), не повинна визнаватися і не визнається письмовим доказом. У зв'язку з цим, суд може витребувати електронний носій для огляду та дослідження залучаючи спеціаліста або експерта, котрі будуть досліджувати першоджерело [3, с. 17].

З приводу цього питання можемо також додати рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 922/51/20. Судом вказується, що якщо оригінал електронного доказу не подано, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ за розповсюдженою судовою практикою не береться судом до уваги [4]. З одного боку, вказане

правило видається логічним. З іншого – на практиці почастишали випадки неподання/створення перешкод у своєчасному поданні до суду електронного доказу, що призводить до неприйняття судом до уваги такого доказу. Тому при прийнятті такого рішення суду слід брати до уваги поведінку сторін, спрямовану на отримання судом даного доказу. І якщо одна з сторін ухиляється від надання доказу, її поведінку слід тлумачити відповідним чином.

Під час дослідження електронних доказів суддею важливою складовою формування питань до експерта є питання, чи внесені до доказу зміни створені людиною або інформаційною системою, оскільки визначення суб'єкта внесення змін має суттєве значення для встановлення вини та вирішення справи по суті [5, с. 129].

Законодавцю необхідно приділити значну увагу формуванню спеціального сховища електронних даних.

Додамо, що не варто нехтувати захистом персональних даних при виявленні, огляді, дослідженні та збереженні електронних доказів, оскільки електронне джерело може містити приватну чи перекручену інформацію про певну особу.

Беручи до уваги вищевказане та поширення застосування електронних комунікацій в усі сфери життєдіяльності людини, феномен електронних доказів потребує більшого дослідження та привернення належної уваги науковців, а вказані та деякі інші питання електронних доказів вимагають негайного вирішення на законодавчому рівні.

1. Гетманцев М. Електронні докази в цивільному процесі: практика застосування новел законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. Серія 2/2019., с. 19-23.

2. Петренко В. С. Електронні докази як елемент інформаційних технологій у цивільному судочинстві. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (54). С. 111–115.

3. Степанова Т.В. Актуальні проблеми практики використання електронних доказів в процесі доказування. *Новели цивільного процесуального законодавства: докази та доказування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* Одеса : Фенікс, 2020. С. 15-18.

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду Малашенкової Т.М. (головуючий), Бенедисюка І.М., Булгакової І.В., по справі № 922/51/20 від 29 січня 2021 року, м. Київ. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94517830?fbclid=IwAR2NHSc2-GkGdPohIKGbS5b2KsOreDLF3kVyblnRrBflii48jLcojXikgDQ> (дата звернення – 08.12.2022)

5. Каламайко А. Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. *Право та інновації*. 2015. № 2 (10). С. 127–132.

Мельник К.Ю.,

завідувач кафедри трудового
та господарського права Харківського
національного університету внутрішніх
справ, д.ю.н., професор

ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Сьогодні основний комплексний закон України у сфері праці – Кодекс законів про працю України містить главу Х «Трудова дисципліна», в рамках якої закріплюються види дисциплінарних стягнень, підстави дисциплінарної відповідальності, порядок застосування дисциплінарних стягнень, правила оскарження та зняття дисциплінарних стягнень. Разом з тим у вказаній главі Кодексу не визначаються терміни «трудова дисципліна», «дисциплінарна відповідальність», «дисциплінарний проступок», доволі нечітко прописано порядок застосування дисциплінарних стягнень порівняно зі спеціальним законодавством.

За роки незалежності було розроблено низку проектів Трудового кодексу України, деякі з яких навіть пройшли перше читання у Верховній Раді України. Один з останніх проектів Трудового кодексу України, поданих до Верховної Ради України, – Проект № 2410 від 08.11.2019 р. містить книгу восьму «Відповідальність сторін трудових відносин», у якій у §1 «Дисциплінарна відповідальність» глави 1 «Відповідальність працівників» закріплені визначення термінів «трудова дисципліна» та «дисциплінарний проступок», види дисциплінарних стягнень, підстави дисциплінарної відповідальності, порядок застосування дисциплінарних стягнень. У Проекті зберігається відсутність чітко структурованого порядку застосування дисциплінарних стягнень. Останньому присвячена лише одна стаття (ст. 351 Проекту).

Як відомо наявність чітко визначеного та обов'язкового до виконання порядку застосування юридичної відповідальності, регламентованого законом, є однією з основних ознак юридичної відповідальності. Тому вважаю за необхідне у загальному трудовому законодавстві чітко визначити структуру та змістову наповненість порядку застосування дисциплінарних стягнень.

В останні роки суб'єкти законодавчої ініціативи йдуть шляхом розроблення проекту Закону України «Про працю», а не проекту Трудового кодексу України. Тобто здійснюється спроба декодифікації трудового законодавства. Так, у 2022 р. Міністерство економіки України розробило проект Закону України «Про працю», який налічує 11 розділів та 119 статей, що є навіть меншим, ніж у чинному сьогодні Кодексі законів про працю

України (22 глави, 288 статей). Проект Закону України «Про працю» не можна назвати комплексним нормативно-правовим актом, оскільки ним, по-перше, традиційно, як і Кодексом, не регулюються відносини з вирішення колективних трудових спорів та відносини зайнятості і працевлаштування, по-друге, на відміну від Кодексу, в Проекті відсутні розділи, присвячені колективному договору, трудовій дисципліні, охороні праці, професійним спілкам.

Такий підхід до реформування трудового законодавства вважаю помилковим. На мій погляд, прийняти треба саме Трудовий кодекс України, який максимально повно буде регулювати всі основні аспекти трудових та пов'язаних з ними відносин. Це дозволить суттєво зменшити кількість законів трудового законодавства, поліпшити користування нормативним матеріалом, ліквідувати дублювання та неузгодженості у трудовому законодавстві.

У ст. 147 «Стягнення за порушення трудової дисципліни» КЗпП України, яка є першою за порядком статтею, що присвячена дисциплінарній відповідальності, у главі X «Трудова дисципліна», передбачено, що за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: 1) догана; 2) звільнення (ч. 1); законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші дисциплінарні стягнення (ч. 2).

Зазначене свідчить про існування загальної та спеціальної дисциплінарної відповідальності. Так, загальними для всіх працівників є два дисциплінарні стягнення (догана, звільнення), а для окремих категорій працівників можуть бути передбачені спеціальними законами й інші дисциплінарні стягнення. Такими законами, зокрема є закони України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889–VIII, «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697–VII, «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» від 15 березня 2018 р. № 2337–VIII, «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698–VII, «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України» від 22 лютого 2006 р. № 3460–IV.

Слід звернути увагу на те, що в указаних спеціальних законах відсутній єдиний підхід до кількості видів дисциплінарних стягнень, кола діянь, що є дисциплінарним проступком, порядку застосування дисциплінарних стягнень, строків застосування дисциплінарних стягнень, порядку оскарження дисциплінарних стягнень.

З огляду на те, що зазначені спеціальні закони передбачають дисциплінарну відповідальність для державних службовців та службовців правоохоронних органів, тобто для тих осіб, які мають споріднені характер діяльності та правове становище, існує доцільність у виробленні узагальнюючого підходу до встановлення для них видів дисциплінарних

стягнень, кола діянь, що є дисциплінарним проступком, порядку застосування дисциплінарних стягнень, строків застосування дисциплінарних стягнень, порядку оскарження дисциплінарних стягнень.

Мірошніченко А.С.,

здобувачка вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти (ДДУВС)

Науковий керівник: Моїсеєнко Д.М.,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, к. ю. н.

(ДДУВС)

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО : СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Інтенсивний розвиток новітніх технологій у сфері комунікацій, глобальні інтеграційні процеси викликають потребу судових та правоохоронних органів у якісній інформаційній підтримці та високій швидкості одержання інформації. Необхідність упровадження електронного правосуддя в господарському судочинстві України насамперед зумовлена розвитком інформаційних технологій у всіх сферах життєдіяльності. Вищезазначене свідчить про актуальність дослідження сучасного розвитку судочинства, розроблення і впровадження сучасних науково-технічних засобів та інформаційних технологій в судочинство тощо.

З метою врегулювання процесуальних механізмів, які мають забезпечити ефективний, справедливий, неупереджений і своєчасний захист прав і свобод особи в суді, 23 березня 2017 року Президентом України подано до Верховної Ради України Проект Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (реєстр. номер 6232), який 3 жовтня 2017 р. прийнято як Закон України [1]. Для досягнення цієї мети Законом викладаються в новій редакції Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України і вносяться зміни до законодавчих актів.

Загалом прийняття цього Закону є важливим кроком України в напрямі розвитку сучасних демократичних європейських держав. Крім того, ГПК, ЦПК та КАС містять новели для науки й законодавства України, які вже є предметом обговорення та дослідження. Зокрема, однією з таких новел є

запровадження електронного суду.

Інтенсивний розвиток техніки розширив можливості використання інформаційно-комп'ютерних технологій у всіх сферах життєдіяльності, зокрема і в сфері правосуддя. Тому у вітчизняному судочинстві і почала застосовуватись Концепція «Електронний суд», яку в Україні розроблено у 2012 р. Державним підприємством «Інформаційні судові системи», котра, як і електронне правосуддя, знаходить своє вираження у положеннях, пов'язаних із доступом до правосуддя.

Саме тому з 17 червня 2013 р. у всіх місцевих та апеляційних судах загальної юрисдикції запроваджено порядок щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу в частині надання судом таким учасникам процесуальних документів в електронному вигляді, паралельно з документами у паперовому вигляді (згідно з наказом Державної судової адміністрації України від 31 травня 2013 р. № 72 «Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу» зі змінами, внесеними наказом Державної судової адміністрації України від 14 червня 2013 р. № 81). Зауважимо, що Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015 схвалена Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 рр., одним із завдань якої є підвищення ефективності правосуддя та оптимізація повноважень судів різних юрисдикцій.

Електронне судочинство (правосуддя) – це єдина, цілісна та комплексна інформаційно-телекомунікаційна система, інтегрована в діяльність судів, інших органів системи правосуддя, яка забезпечує виконання органами судової влади своїх функцій за допомогою застосування цифрових технологій, складається з окремих елементів, які можуть функціонувати як самостійно, так і у системі з іншими [2, с. 19].

За допомогою електронного судочинства планується скоротити судові витрати та час, пов'язаний з видачею і надсиланням копій документів сторонам у справі, подачею документів до суду, явкою до суду. Електронна система документообігу дасть змогу суддям знаходити судову практику у різних категоріях справ, рішеннях Європейського суду з прав людини, що позитивно вплине на якість здійснення правосуддя [3, с. 122]. Отже, електронний суд – реалія нашого сьогодення. Під проектом «Електронний суд» розуміється не лише автоматизація процесів судового діловодства, але і забезпечення повноцінного поширення інформації щодо судового розгляду, правової інформації, узагальнення судової практики, публікація цієї інформації для громадян, а також забезпечення дотримання процесуальних строків розгляду і вирішення справи, що, у свою чергу, сприятиме реалізації положень Європейської Конвенції з прав людини, іншого міжнародного законодавства та виконанню завдань цивільного судочинства, якими є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ (ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України) (далі – ЦПК). Це,

безсумнівно, значний крок вперед, шлях до досягнення прозорості в діяльності судів, адже спрощує доступ до правосуддя, скорочує терміни розгляду судових справ, здешевлює і прискорює процес судочинства, робить спілкування учасників судового процесу з судом більш швидким, адаптує національне законодавство до нормативно-правової бази Європейського Суду і, зрештою, сприяє ефективності судочинства [4, с. 74].

Електронний суд упроваджується для забезпечення відкритого доступу всіх учасників судового процесу до інформації за допомогою інтернет-ресурсів та інформаційно-довідкових сервісів; переходу до відправлення і прийому всіх документів; що обробляються в судах, в електронному вигляді; налагодження системи електронного обміну з базами даних різних державних органів.

Суд розглядає справу за матеріалами в електронній формі. Обмін документами між судами, між судом та учасниками справи, між учасниками справи – в електронній формі. Направлення судових рішень та повісток – на офіційні електронні адреси. Наразі можливість подати в суд та отримати від суду документи у звичайній паперовій формі залишається.

Загальні положення ведення судочинства в електронній формі запроваджено в ст. 6 ГПК України. Так, відповідно до ч. 9 ст. 6 ГПК України суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. Процесуальні та інші документи і докази у паперовій формі не пізніше трьох днів з дня їх надходження до суду переводяться у електронну форму та долучаються до матеріалів електронної судової справи в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. Аналогічні положення регламентовані в Цивільному процесуальному кодексі України, Кодексі адміністративного судочинства України та інших законодавчих актах.

Не можна не погодитись із твердженням про те, що повномасштабна реалізація проекту, що отримав назву «Електронний суд», допоможе вирішити існуючі проблеми в системі судочинства, а саме: забезпечити доступність правосуддя за рахунок обміну електронними документами між усіма учасниками судового процесу, скоротити судові витрати на поштові відправлення та виготовлення паперових документів, удосконалити та прискорити передачу судових документів між судами тощо. Електронне правосуддя спрямоване на забезпечення прозорості та доступності правосуддя, на підвищення якості роботи судів та значну економію державних коштів. Реалізація проекту «Електронний суд» є одним із напрямів підвищення ефективності роботи правосуддя в Україні [5, с. 43].

Чинне право не забезпечує ефективного регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі створення і використання інформаційно-комунікаційних технологій в державному управлінні. Існуючі нормативні правові акти не узгоджені між собою і регламентують лише окремі аспекти інформаційного обміну між органами державної влади, суб'єктами

господарювання та громадянами. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок про присутність безлічі різноманітних проблем, пов'язаних з використанням можливостей електронного правосуддя. Однак їх наявність обумовлюється зародженням даного інституту, вдосконалення якого законодавець тільки починає. Розвиток електронних технологій є одним з пріоритетних напрямків української правової політики. Удосконалення цифрових технологій потребує і в поліпшенні електронного документообігу в судовій системі [6, с. 228].

Можна з впевненістю стверджувати, що завданням електронного суду є оперативність, інформування сторін судового процесу, гарантованість такого інформування [7, с. 59]. Загалом, запроваджено чимало позитивних нововведень у напрямку реформування судочинства. Однак існують певні недоліки та неточності, які потребують свого вирішення та вдосконалення. Отже, незважаючи на вищевикладені позитивні риси інформатизації системи судочинства, існують також і проблемні моменти, що отримують реалізацію всіх принципів електронного правосуддя. Досі немає єдиного формату обміну даними, завдяки якому стане можливим передання справ і документів між автоматизованими системами документообігу суду різних розробників. Не вдосконалено систему захисту інформації, що обробляється в системі судочинства. Крім того, внаслідок фінансової та економічної кризи проекти електронного правосуддя недостатньо фінансуються.

Розв'язання існуючих і попередження майбутніх проблем функціонування електронного судочинства можливе шляхом розроблення та впровадження комплексної державної політики у сфері правого регулювання цієї галузі відносин. Під цим належить розуміти удосконалення законодавства; технічно-інформаційне забезпечення судів; розроблення заходів і систем забезпечення захисту інформації; правове регулювання питань відповідальності осіб за порушення у цій сфері; вжиття заходів попередження кіберзлочинності у цій сфері; проведення навчальних семінарів серед працівників апарату суду та інших користувачів системи; систематичний моніторинг ефективності роботи системи та її постійна модернізація.

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» під час дії воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені. Частина 2 ст. і 26 цього ж Закону передбачає, що скорочення або прискорення будь-якої форми судочинства заборонено. Та незважаючи на наведені положення законодавства, судова гілка влади все ж зазнала значного впливу війни та її наслідків, що внесло значні корективи у процес здійснення судочинства

З початку війни «Електронний суд», який є підсистемою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС), зазнав деяких важливих змін, які стосуються як технічної частини даного сервісу, так і відбулись певні законодавчі зміни щодо його застосування.

Функціонування підсистеми «Електронний суд» в умовах воєнного стану значним чином дозволяє адаптуватися до нових надскладних умов та забезпечити як функціонування судової системи в дистанційному для учасників справ форматі, так й взагалі надати можливість громадянам отримати доступ до правосуддя [8, с. 65].

Таким чином, сучасний стан світової спільноти характеризується всеосяжним проникненням комп'ютерних технологій у різні галузі людської діяльності – економічну, соціальну, управлінську та інші. Комп'ютеризація прискорила передачу і обмін отриманою у ході судочинства інформацією між суб'єктами судової діяльності. Введення електронного суду дає змогу відійти від паперового діловодства, забезпечує можливість швидкого отримання користувачем необхідної інформації та обміну електронними документами між судьями, апаратом суду, між судом і сторонами спору. Впровадження електронного суду, безумовно, є ще однією гарантією для збереження матеріалів справи й дає змогу забезпечити безперервність судового процесу. Розвиток програмних комплексів ведення судового документообігу, електронізація судового процесу, упровадження електронної справи, електронного суду на шляху реформування судової системи є важливим кроком в побудові європейської моделі юстиції.

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 2017. № 96. Ст. 2921.
2. Берназюк О.О. Поняття та особливості електронного судочинства в Україні. Право і суспільство. 2019. № 3. Ч. 2. С. 15-20.
3. Погребняк О.С. Особливості запровадження електронного суду у цивільному судочинстві України. Порівняльно-аналітичне право. 2018. №3 С. 122-125.
4. Татулич І. Ю. Місце та роль «Електронного суду» у забезпеченні ефективності цивільного судочинства. Науковий Вісник Ужгородського Національного Університету. 2017. Вип. 46. Том 1. С. 74–80.
5. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : монографія / О. В. Бринцев. Харків : Право, 2016. 72 с.
6. Богданов Л.В. Сучасні технології в судочинстві від електронного документообігу до електронного суду. Вісник господарського судочинства. 2013. № 3. С. 59-61.
7. Кравцов С.О. Електронне судочинство як сучасний тренд. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 4. С. 224-228.
8. Причуляк В. М. Підсистема електронний суд: особливості її функціонування в умовах воєнного стану. Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 16 грудня 2022 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2022. С. 62-66.

Міщенко М.М.,

Горбачов С.О.,

здобувачі вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня

Навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету
Науковий керівник:

Анісімова М.Ф.,

доцент кафедри міжнародного права
Державного податкового університету,
к.ю.н., доцент

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ НАДАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ДОПОМОГИ. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Останнім часом досить часто в наукових працях серед правників країн Європейської спільноти підіймається тема правової природи правничої допомоги та угод, що становлять підставу для надання правової допомоги. Внесені зміни до Конституції України закріплюють євроатлантичний вектор геополітичних спрямувань нашої держави і гарантування кожній особі право на професійну правничу допомогу зумовлює особливу актуальність проблематики цивільно-правового регулювання правничої допомоги у контексті аналізу відповідного європейського досвіду.

Серед науково-теоретичних розробок сьогодення, присвячених питанню європейського досвіду надання правничої допомоги, варто згадати праці: М. Вінеелас Заїнос, Д. Мейстера, М. Молло, Г. Вальдекаса, Т. Вільчик, М. Рініо, Ф.-Дж. Рінше, К. Тобенваса, М. Тронкосо, Е. Хіля, Б. Боргманн, С. Гібенса, П. Демолі, А. Джуської, В. Дюкіної, А. Церіменді Ізла, К. Фернандес, Х. Пуї Бруто та інших, проте на сьогодні цивільно-правове регулювання надання правничої допомоги досі лишається досліджене в недостатньому обсязі.

Метою даної наукової роботи є роз'яснення та дослідження основних аспектів європейського досвіду цивільно-правового регулювання у сфері надання юридичної допомоги.

Якщо оцінювати сучасний стан законодавства ЄС, потрібно визнати, що європейським законодавцем було зроблено досить багато в рамках правової регламентації діяльності з надання правничої допомоги та юридичних послуг загалом, водночас цивільно-правове регулювання діяльності з надання правничих послуг належить до питань національної юрисдикції.

Європейська судова практика свідчить про те, що найчастіше

віднесення угоди про надання правничої допомоги до тієї або іншої категорії договорів вирішується виходячи зі змісту правовідносин. Суд може використовувати й диференційований підхід до визначення правової природи угоди, аналізуючи не весь договір, а лише окремі зобов'язання, що становлять його зміст, і, відповідно, застосовувати різні системи правових норм. Утім, наприклад, суди Іспанії незалежно від характеру надаваних послуг здебільшого трактують угоду правника з клієнтом виключно як договір надання послуг.

Можливою також є схема, за якою сторони можуть домовитися про застосування до регулювання відносин тієї чи іншої системи правових приписів. У практиці європейських судів трапляються випадки, коли угодою сторін передбачається, що до правовідносин застосовується, наприклад, правовий режим договору підряду, хоча фактично був укладений договір найму послуг, і суд зрештою застосовував норми, що регулюють договір підряду.

Незважаючи на те, що угода про надання правничої допомоги досить часто розглядається як договір найму послуг, відповідна форма договору практично не застосовується «у чистому вигляді». Зокрема, німецька правова конструкція, що опосередковує надання правничої допомоги, передбачає комбінацію договорів найму послуг та доручення. Отже, правник, виконуючи доручення відповідно до вказівок клієнта, має право відступати від них, коли є підстави вважати, що довіритель схвалив би такий відступ. Правник також зобов'язаний повернути все отримане для виконання доручення або придбане під час ведення справи, а також надавати клієнтові інформацію про стан справи, а після виконання доручення – надати звіт. У свою чергу клієнт на вимогу правника виплачує йому аванс на покриття витрат, необхідних для виконання доручення, й відшкодовує понесені їм у процесі виконання доручення витрати [1].

У Франції найбільш популярною у використанні договірною моделлю, що опосередковує правовідносини з надання правничої допомоги, є договір доручення, під яким розуміється договір, у силу якого одна сторона (довіритель) доручає, а інша (повірений) бере на себе зобов'язання перед іншою стороною зробити від імені та за рахунок довірителя певні юридичні дії. Зокрема, договір доручення може бути укладений у будь-якій передбаченій законодавством формі: за допомогою засвідченого чи приватного акта, у формі листа, усно тощо. Прийняття доручення може бути мовчазним і впливати з виконання доручення повіреним. Найчастіше угода про надання правничої допомоги укладається саме в усній формі, і єдиним свідченням наявності договору слугує рахунок, який згідно із Законом Франції № 2001-420 (2001) повинен містити: відомості про правника – назву кабінету або ім'я адвоката, адресу тощо; відомості про клієнта – назву або ім'я клієнта і його адресу; дату надання послуг; опис послуг; строк оплати рахунку [2].

Визначаючи особливості цивільно-правового регулювання надання

правничої допомоги в країнах Європи, можна говорити також і про те, що угода про надання правничої допомоги завжди має триваючий характер, адже відповідна діяльність правника є тривалим процесом, зокрема й стадійним, адже наданню правничої допомоги насамперед у формі судового представництва притаманна динаміка і послідовність. Однак триваючий характер правовідносин з приводу надання правничої допомоги – це загальне правило, з якого можливі винятки. Отже, ст. 1583 Цивільного кодексу Іспанії передбачає укладання договору про надання послуг, у тому числі правничих, як на певний, так і невизначений строк, а також на період надання конкретної послуги. Аналогічне положення міститься й у Німецькому цивільному уложенні: відповідно до загальних положень договірно-зобов'язального розділу можливе укладання угоди з фіксованим терміном дії або ж без вказівки строку дії угоди. Положеннями британського Кодексу поведінки баристерів (BSB Handbook) передбачається можливість взяття баристером на себе обов'язків як надати послуги на певний, невизначений строк, так і для виконання конкретної справи. У разі, якщо строк не був передбачений, мається на увазі, що баристер надає послуги в розумний строк.

Таким чином, у країнах Європи правнича допомога є професійною і надається на договірних засадах, водночас відсутня загальноприйнята модель цивільно-правового регулювання цих правовідносин. Концепції, пропонувані європейськими цивілістами, зводяться до таких підходів: регулювання надання правничої допомоги з використанням традиційних цивільно-правових інститутів (договір надання послуг, підряду, доручення й агентський договір); визнання правовідносин з надання правничої допомоги самостійною цивільно-правовою конструкцією. Аналізуючи особливості укладання угод про надання правничої допомоги у країнах Європи, слід дійти висновку, що у більшості європейських країн стадія оферти та її акцептування має свою специфіку, адже для правників вважається неприпустимим клопотати про клієнтуру. Окрім того, найчастіше оферті передують перемовини правника з потенційним клієнтом як попередня стадія, у процесі якої на правника покладається низка обов'язків, від виконання яких залежить можливість існування договору як такого.

Досвід країн ЄС щодо правових конструкцій, що становлять юридичне підґрунтя надання правничої допомоги, а також з питань визначення якості правничої допомоги і гідного рівня її оплати є особливо цікавим і має враховуватись у ході подальшого розвитку засад цивільного-правового регулювання надання правничої допомоги в Україні.

1. Цивільний кодекс Німеччини від 18 серпня 1896 р. URL : <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BGB.pdf> (дата звернення: 9.04.2023).

2. Стаття. L. 441-4 Комерційного кодексу Франції, створений розпорядженням від 18 вересня 2000 р. (Консолідована версія). URL : <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000005629975&dateTexte=20180210> (дата звернення: 10.04.2023).

Можайкіна О.С.

доцентка кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного
університету,
адвокатка, медіаторка, к.психол.н.,
доцентка

МЕДІАЦІЯ ПРИ СТВОРЕННІ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Сучасне суспільство постійно бореться з різного роду кризами, такими як економічна криза, криза цінностей та відносин, криза на ринку праці тощо. Крім того, на початку 2020 року у всьому світі виникла ситуація, якої ніхто не очікував – пандемія коронавірусу, яка охопила більшість країн світу та спричинила серйозні зміни у світовій економіці та суспільному житті.

24 лютого 2022 року росія здійснила відкритий воєнний напад на Україну. Це призвело до значних змін у нашому житті та діяльності.

В той же час варто відзначити, що в Україні не зменшується кількість суб'єктів підприємницької діяльності загалом та товариств з обмеженою відповідальністю зокрема. Так, за даними Державної служби статистики України станом на 01.01.2022 р. кількість товариств з обмеженою відповідальністю була 743 683, а вже станом на 01.01.2023 р. – 761 776 [1].

Тобто, за рік в Україні було створено та зареєстровано 18 094 товариств з обмеженою відповідальністю.

Таким чином, можна констатувати, що люди намагаються об'єднувати свої зусилля та ресурси (матеріальні, фізичні, фінансові, інтелектуальні) задля партнерства у підприємницькій діяльності. І це виражається в такій організаційно-правовій формі як товариство з обмеженою відповідальністю.

Медіаторська спільнота разом з органами державної влади подолали великий і тернистий шлях щодо законодавчого закріплення медіації. 16 листопада 2021 року було прийнято такий довгоочікуваний Закон України «Про медіацію», який визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою.

Можливість проведення медіації при створенні (заснуванні) товариства простежується, в першу чергу, в ст.3 Закону України «Про медіацію», де зазначено, що дія даного Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів) [2].

Як видно з наведеного вище, медіація, як правило, розглядається в контексті конфліктної (спірної, проблемної) ситуації. Однак, час не стоїть на місці, суспільні відносини розвиваються і напрямки застосування медіації також розширюються.

Ще у 2017 р. медіаторка О.Ткаченко запропонувала новий напрям діяльності медіатора – медіація на вході у бізнес-партнерство.

Як показує практичний досвід, на етапі заснування (створення) товариства його учасники (засновники) сповнені ідей та натхнення, бажання скоріше розпочати свою власну підприємницьку діяльність. Відтак, поза увагою залишається низка питань, які варто обговорити саме на цьому етапі і прийти до розуміння та усвідомлення можливості співпраці та здійснення тієї чи іншої підприємницької діяльності.

Медіація є структурованою процедурою, тобто такою, що має свої стадії (етапи, фази). В контексті даної роботи, беремо до уваги шестистадійну медіаційну процедуру, в якій:

- перша стадія – підготовча;
- друга стадія – збір інформації та визначення тем для обговорення;
- третя стадія – дослідження інтересів і потреб сторін медіації;
- четверта стадія – пошук варіантів рішень;
- п'ята стадія – оцінка варіантів рішень;
- шоста стадія – оформлення домовленостей.

У межах структурованості особливістю медіації при створенні товариства з обмеженою відповідальністю є те, що порядок денний (теми, питання для обговорення) визначає медіатор, а не сторони. Це обумовлено тим, що медіатор розуміє, що спільною метою сторін є ефективна (успішна) підприємницька діяльність. В той же час, самі сторони можуть також визначати теми (питання), які є для них важливими.

До таких тем (питань) можна віднести:

- мета створення товариства;
- сфера господарської діяльності;
- обсяги діяльності;
- споживачі продукції (робіт, послуг);
- розподіл внесків та прибутків,
- зовнішнє інвестування;
- розподіл повноважень щодо здійснення управління;
- припинення господарської діяльності тощо.

Як правило, зазначені теми (питання) медіатор обговорює (з'ясовує) з кожною стороною окремо шляхом проведення індивідуальних зустрічей (кокусів, сепаратних зустрічей).

У центрі уваги медіації є дослідження інтересів і потреб засновників (учасників) товариства. Як правило, медіатор допомагає сторонам зрозуміти і усвідомити спільне та відмінне бачення тих тем (питань), які обговорювалися. Відтак потрібно з'ясувати, що є важливим для кожного

учасника (засновника) не лише на етапі створення товариства, а й в подальшій господарській діяльності.

Після з'ясування всіх питань відбувається пошук варіантів рішень. На цьому етапі медіатор стимулює генерацію ідей, які б задовольнили інтереси і потреби кожного учасника (засновника) товариства.

Тобто, медіатор надає можливість сторонам запропонувати якомога більше варіантів рішень, які будуть стосуватися побудови стратегії і тактики майбутньої підприємницької діяльності товариства.

Таким чином, медіатор на цій стадії спонукає учасників до зміни перспектив та креативного мислення, спрямовує до напрацювання більшої кількості ідей (рішень), спонукає до спільного пошуку рішень, не встановлюючи обмеження та не надаючи їм оцінок; підтримує сторони у розширенні простору для веденні діалогу та зосереджується на інтересах і потребах сторін.

На основі запропонованих варіантів, медіатор пропонує сторонам оцінити їх на предмет реалістичності та можливості виконання (впровадження).

Головними завданнями медіатора на цій стадії є:

- допомогти оцінити варіанти рішень з урахуванням інтересів і потреб сторін;
- підтримати впевненість сторін в тому, що будуть враховані їхні інтереси і потреби;
- допомогти створити спільний результат – конкретні рішення.

Зазвичай, всі досягнуті домовленості сторін медіації мають бути зафіксовані в угоді за результатами медіації. Однак, враховуючи, що мова йде про медіацію при створенні товариства з обмеженою відповідальністю, то сторони можуть визначити всі свої домовленості в договорі про створення товариства (ч.2 ст.10 Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [3]).

Зазначене дає підстави стверджувати, що в Україні має формуватися нова культура створення товариства, яка забезпечить сталість існування такої юридичної особи, злагодженість організаційно-управлінських дій тощо. У цьому може допомогти медіація, яка покликана не лише допомогти у вирішенні конфліктів (спорів), а й їх попередити. У контексті зазначеного можна стверджувати, що медіація при створенні товариства з обмеженою відповідальністю виконує превентивну функцію, яка дозволяє засновникам товариства скористатися унікальним способом врегулювання своїх поглядів, намірів, цінностей що допоможе зменшити ризики та можливі втрати, пов'язані не лише зі створенням товариства, а й з його подальшою господарською діяльністю.

1. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 17.04.2023 р.)

2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. №1875-IX / Верховна Рада

України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 17.04.2023 р.).

3. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. №2275-VIII / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 17.04.2023 р.).

Моїсеєнко Д.М.,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПО Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н.

ВІДЕО- ФОТО- ЗЙОМКА : АСПЕКТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Початок ХХІ сторіччя є часом бурхливого розвитку цифрових технологій. Якщо ще у 90-х роках минулого віку фото- відеозйомка була достатньо складним технічним процесом, що потребувала спеціального обладнання та певних професійних навичок, то зараз існують численні пристрої для фіксації фактів на фізичний носій, якими може скористатися будь-хто. Фіксація оточуючої реальності за допомогою технічних засобів щільно ввійшла до людського побуту. Будь-які події можуть бути зафіксовані як безпосередньо присутніми (за допомогою смартфонів), так і в автоматичному режимі камерами спостереження, автомобільними відео-реєстраторами тощо.

Різною є і мета фото- відеозйомки. Вона може здійснюватись з метою створення художнього твору, або розповсюдження запису в мережі Інтернет заради популярності, або контролю дотримання трудової дисципліни, або фіксації факту задля здійснення подальших юридично значимих дій тощо.

Метою існування права є регулювання суспільних відносин. Якщо змінюються суспільні відносини, це має тягнути за собою зміну/доповнення норм права, які їх регулюють. Нажаль, достатньо часто право не встигає за розвитком суспільних відносин. На нашу думку, саме така ситуація склалася у сфері регулювання правовідносин щодо створення, відтворення та розповсюдження фото- відеоматеріалів, знятих в публічних місцях.

Безпосередньо ці правовідносини не були предметом окремого наукового аналізу. Питання правового регулювання зйомки в публічних місцях висвітлюється переважним чином в невеликих аналітичних нарисах, авторами яких є практикуючі юристи, або без зазначення авторства.

Врегульовані ці правовідносини загальними нормами. Зокрема, ст. 32 Конституції України, ст. 11 ЗУ «Про інформацію», ст. 307 - 308 ЦК України,

ст. 31, 40 ЗУ «Про національну поліцію» та ін. Однак, спеціального закону про здійснення фото- відеозйомки в Україні не існує.

В якості прикладу недосконалості правового регулювання правовідносин, пов'язаних фото- відеозйомкою особи, наведемо ст. 307 ЦК України, яка оперує поняттям «зйомка на фото-, кіно-, теле- чи відео плівку». Однак, у сучасних цифрових пристроях для фото- відеозйомки «плівка» в якості носія не застосовується. Натомість, інформація, що містить зображення, безпосередньо записується на цифровий носій (карти пам'яті, флеш-карти тощо), або, навіть, безпосередньо до віртуального «хмарного» сховища.

Через певну законодавчу неврегульованість питання фото- відеозйомки, періодично виникають цивільно-правові спори щодо законності створення, відтворення та розповсюдження фото- відеоматеріалів.

Серед питань, щодо яких може виникнути суперечка: 1) законність встановлення пристрою відеоспостереження на власному об'єкті; 2) законність відеоспостереження за працівниками; 3) порядок та форма отримання згоди на фото- відеозйомку; 4) правомірність заборони зйомки в публічному місці, що є приватною власністю (торгівельні заклади, заклади громадського харчування тощо); 5) правомірність зйомки особи що перебуває в публічному місці та/або виконує публічні функції; 6) правовідносини авторського права; 7) правомірність демонстрації та/або поширення запису/фотографії; 8) законність здійснення відеозапису під час діяльності так званих «громадських активістів»; 9) відшкодування шкоди, пов'язаної з розповсюдженням запису/зображення; 10) відшкодування витрат, пов'язаних з заборною показу/відтворення відеозапису/зображення тощо. Цей перелік не є вичерпним, а лише вказує на різноманітність правовідносин, пов'язаних зі здійсненням фото- відеофіксації навколишнього світу.

Аналізуючи практику Верховного Суду, слід зазначити, що касаційною інстанцією розглядалися наступні категорії спорів, пов'язаних з відеозйомкою: 1) Щодо законності встановлення камер відеоспостереження на власному будинку (Постанови від 17.05.2018 по справі №576/910/15-ц та від 03.03.2020 по справі № 279/2012/17) [1, 2]; 2) Щодо відеоспостереження за працівниками (Постанова від 18.05.2020 № 661/4665/18) [3]; 3) Щодо законності відеозйомки під час проведення педагогічної ради (Постанова від 27.11.2019 по справі № 462/3385/16-ц) [4], загальних зборів ОСББ (Постанова від 02.04.2018 по справі № 755/3488/16-ц) [5], виконавчих дій (Постанова від 27.10.2021 по справі № 320/10226/18) [6], діяльності «активістів» (Постанова від 22.09.21 по справі № 334/1644/16-ц) [7] тощо.

Слід зазначити, що судова практика в спорах, пов'язаних з фото- відеозйомкою, є значно ширшою та не обмежується лише практикою ВС.

Таким чином, на нашу думку, сфера відео- фотозйомки потребує врегулювання за допомогою прийняття спеціального сучасного закону, що

враховував би специфіку створення, відтворення та розповсюдження фото-відеоматеріалів, а також, суб'єктів та об'єктів зйомки та місця її проведення.

1. Постанова ВС від 17.05.2018 по справі №576/910/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74475623>
2. Постанова ВС від 03.03.2020 по справі № 279/2012/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88016666>
3. Постанова ВС від 18.05.2020 № 661/4665/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89345683>
4. Постанова ВС від 27.11.2019 по справі № 462/3385/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86205912>
5. Постанова ВС від 02.04.2018 по справі № 755/3488/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73304430>
6. Постанова ВС від 27.10.2021 по справі № 320/10226/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100644091>
7. Постанова від 22.09.21 по справі № 334/1644/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100141554>

Мосякіна О. А.,

старший аналітик відділу аналізу
інформації та управління ризиками
Територіального управління БЕБ
у Волинській області

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНІ ЯК ВИДУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Зосередимо свою увагу на застосуванні пені як виду цивільно-правової відповідальності за порушення одних із найпоширеніших – грошових зобов'язань. Основною дефініцією досліджуваної сфери є поняття «пені». Насамперед варто зауважити, що «пеня» як вид договірної відповідальності за невиконання зобов'язання регулюється у таких кодифікованих актах, як Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) та Господарський кодекс України (далі – ГК України). У цьому аспекті звертаємо увагу на проблематику співвідношення норм ЦК України та ГК України, яке має велике практичне значення. Згідно з визначенням предмета правового регулювання ЦК України до відносин, що ним регулюються, належать особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників⁴. Наразі предметом правового регулювання ГК України виступають майнові правовідносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності саме між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері

господарювання.

ЦК України згадує пеню як складову частину неустойки, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання. У свою чергу ГК України оперує поняттям штрафних санкцій, що визнаються господарськими санкціями у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити в разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

Порівнюючи нормативні положення у згаданих кодексах щодо регулювання пені, можна звернути увагу на такі відмінності. У першу чергу, дослівне розуміння положення Ц К України зводиться до наступних характерних ознак пені: встановлюється у відсотках; обчислюється від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання; обраховується за кожен день прострочення виконання. Наразі в ГК України зазначається, що розмір такої санкції може бути встановлено договором у відсотковому відношенні до суми невиконаної частини зобов'язання або в певній, визначеній грошовій сумі, або у відсотковому відношенні до суми зобов'язання незалежно від ступеня його виконання, або в кратному розмірі до вартості товарів (робіт, послуг).

Тобто в першому випадку цивільне законодавство прив'язує застосування пені до грошових зобов'язань, а господарський кодекс окремо про грошові зобов'язання не згадує. Також, за загальним правилом ЦК України, неустойка (у тому числі пеня) підлягає стягненню за порушення зобов'язання у повному розмірі незалежно від відшкодування збитків. На відміну від цього, у ГК України передбачено, що збитки відшкодовуються в частині, не покритій штрафними санкціями. Принагідно зазначаємо про різний порядок нарахування штрафних санкцій. Наразі за загальним правилом ГК України, нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано. Отже, вирішуючи господарські спори про стягнення штрафних санкцій, судді керуються приписами ч. 6 ст. 232 ГК України щодо обмеження шестимісячним строком періоду нарахування пені, а також сприймають момент початку її нарахування – 3 дня, коли зобов'язання мало бути виконане. Натомість ЦК України встановлює позовну давність для стягнення пені – один рік. Схожа ситуація склалась із правовим регулюванням розміру пені у грошових зобов'язаннях. ЦК України за загальним правилом немає обмеження, окрім деяких випадків, передбачених законом.

Термінологічне оформлення норм права у ГК України щодо відповідальності за невиконання грошових зобов'язань є дещо іншими, ніж ті, що передбачені ЦК України. Безперечно, зазначені проблеми можна вирішити шляхом теоретичного аналізу.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Офіційний сайт Верховної Ради України. Ст. 1. Ч. 1. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3103> (дата звернення: 07.12.2022).

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV / Офіційний сайт Верховної Ради України. Ст. 1. Ч. 1. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n2211> (дата звернення: 07.12.2022).

3. Кузнєцова Н.С., Довгерт А.С. Сучасне цивільне законодавство України: здобутки, проблеми, перспективи. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2004. № 1. С. 58.

4. Фоменко Я.Є. Проблеми правового регулювання пені як виду цивільно-правової відповідальності за порушення грошових зобов'язань в Україні. Часопис Київського університету права. 2020. №4. С. 296-300.

Нестерцова-Собакарь О. В.,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ,
к.ю.н., доцент

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТИВНА УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Право невіддільне від справедливості, що, по суті, є його серцевиною. Сутність права як раз і полягає в тому, що воно виступає способом (інструментом, формою) встановлення справедливого співвідношення (балансу) інтересів всіх і кожного: індивідів, соціальних верств, класів, соціальних спільнот і утворень. Невипадково, ще класиками римського права підкреслювалось те, що «право – це мистецтво добра і справедливості».

Зміст даного вислову полягає в тому, що завдяки праву в суспільстві існує добро і справедливість, тим самим піднімається проблема сутності права. Право, згідно з цим твердженням, несе в собі добро і справедливість. І відповідно, люди, що дотримуються норми права, повинні виглядати добрими і справедливими.

Вперше категорію «справедливість» разом із двома іншими «добросовісністю» та «розумністю» визначено як загальні засади цивільного права України у ст. 3 Цивільного кодексу України [1].

Об'єктивне та загальне визначення вказаних принципів має вагомим значення для дієвого функціонування всієї системи приватного права, оскільки ці принципи становлять фундаментальну сутність права та свідчать про його природне походження.

Запровадження в ЦК України таких правових засад, як справедливість,

добросовісність та розумність є одним із важливих кроків у наближенні вітчизняної правової системи до європейських та світових стандартів. Добросовісність розглядається як внутрішній критерій, а справедливість і розумність як зовнішні чи об'єктивні показники якості закону [2, с. 85].

Принцип справедливості у цивільному праві, поряд з іншими галузевими принципами, являється позитивним зобов'язанням, суть якого полягає в тому, що учасник цивільних правовідносин має діяти відповідно до прав та законних інтересів інших учасників цих відносин, здійснюючи свої суб'єктивні права та обов'язки. Законодавець у ЦК України, характеризуючи цей принцип як один із загальних засад сучасного цивільного права, нерідко звертався до цієї категорії при спробі на законодавчому рівні встановити паритетність інтересів у різних галузях приватного права. Приміром, ч. 3 ст. 23 ЦК України передбачає [1], що суд повинен враховувати вимоги розумності та справедливості щодо розміру грошової компенсації моральної шкоди. Таким чином, в обов'язку відшкодувати моральну шкоду принцип справедливості проявляється в адекватності вимог характеру потерпілого та ступеня його страждань. Водночас вимога щодо відшкодування майнової шкоди не повинна збагачувати потерпілого [3, с. 69].

Проте не лише деліктні, а й усі цивільно-правові зобов'язання мають ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності і справедливості (ч. 3 ст. 509 ЦК України). Ч. 1 ст. 627 ЦК України прописує [1], що особи можуть вільно укладати договір, обирати контрагента та визначати умови договору, враховуючи норми ЦК України та інших норм цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Таким чином, змістом цієї норми законодавець визначає межі свободи укладання договорів завдяки категорії «справедливість», тим самим запобігає зловживанню правом при виборі контрагента у договірних відносинах та моделюванні їхнього змісту. Законодавче закріплення вказаних меж відбувається як шляхом безпосереднього звернення до «справедливості» як морально-етичної категорії, так й шляхом виявлення «несправедливих» з погляду права договірних умов [4, с. 34]. Крім того, закон гарантує захист прав від так званих «несправедливих умов», що являє собою вимогу зміни або розірвання договору.

Термін «несправедливі умови договору» закріплено в Директиві 93/13/ЄЕС «Щодо несправедливих умов споживчих договорів». Тож, спираючись на ст. 3 Директиви [5] окремо не обумовлена умова договору вважається несправедливою, якщо вона всупереч імперативу справедливості викликає нерівні права та обов'язки сторін договору на шкоду споживачу.

Відповідно до Директиви принцип справедливості є способом відновлення дисбалансу між економічно нерівними контрагентами, коли сильніша сторона вдається до зловживання своїм економічним становищем; це також спосіб відновлення балансу інтересів сторін, порушених різними об'єктивними обставинами без їхньої волі [6, с. 50].

Додамо, що у ряді випадків принцип справедливості настільки важливий, що лежить в основі вирішення проблем як єдино можливий підхід. Ч. 3 ст. 652 ЦК України зазначає [1], що при розірванні договору у зв'язку з істотною зміною обставин суд за заявою однієї зі сторін визначає наслідки розірвання договору спираючись на необхідність справедливого поділу витрат, що понесені сторонами у зв'язку із цим договором. Однак за таких обставин, в котрих опинилися сторони, вимога щодо його виконання для однієї зі сторін буде не вигідною та несправедливою. У зв'язку з цим, зобов'язання припиняється, а при відсутності провини сторін їх витрати мають бути справедливо розділені між ними [7, с. 109].

Підсумовуючи, слід зазначити, що справедливість є конкретною та універсальною категорією за сферами використання. У приватних правовідносинах варто використовувати диференційований та ситуативний підхід при застосуванні принципу справедливості, беручи до уваги юридичну рівність сторін. Встановлення переваг для одного із учасників буде справедливим лише за умови, що не будуть порушуватися права і свободи іншого.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Редакція від 27.04.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення - 27.04.2022р.).

2. Парасюк М.В., Парасюк В.М., Грабар Н.М. Цивільне право України (загальна частина) (у схемах та таблицях): навч. посіб. Львів : Растр-7, 2020. 364 с.

3. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник: в 2 т. Т. 1 кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с

4. Аванесян Г. М., Басенко Р. О. Цивільне право України (Загальна частина) : навчально-методичний посібник. Полтава : ПШП, 2020. 199 с.

5. Щодо несправедливих умов споживчих договорів: Директива Ради 93/13/ЄЕС від 5 квітня 1993 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_001-93#Text

6. Іванов Ю. Ф. Цивільне право України: Навч. посіб. у 2 т. Ю. Ф. Іванов, О. В. Куриліна, М. В. Іванова – 2-ге вид. доповн. і переробл. Т. 1. К. : Алерта, 2019. 342 с.

7. Кіріяк О.В., Пацурківський Ю.П., Гудима-Підвербецька М.М. Цивільне право (загальна частина) : навч. посібник О.В. Кіріяк, Ю.П. Пацурківський, М.М. Гудима-Підвербецька. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с.

Нікітчук О.Ю.,

Маркиш Т.О.

здобувачі першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти

навчальної групи ПМПФ-20-3

Науковий керівник: Анісімова М.Ф.,

доцент кафедри міжнародного права
Державний податковий університет,

к.ю.н., доцент

ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА МАЙНО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖНАРОДНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

Права людини є наскрізною темою всіх програм і стратегій ООН в таких ключових галузях, як мир і безпека, розвиток, гуманітарна допомога та економічні і соціальні питання. Одним з найважливіших досягнень ООН є створення всеосяжного зводу законів в галузі прав людини – універсального кодексу, що захищається на міжнародному рівні, до якого може приєднатися будь-яка держава і до реалізації якого прагнуть всі люди. ООН визначила широке коло визнаних на міжнародному рівні прав, включаючи цивільні, культурні, економічні, політичні та соціальні права. Вона також створила механізми заохочення і захисту цих прав і сприяння державам у виконанні взятих на себе зобов'язань [1, с. 5–6]. Міжнародні стандарти прав людини, що закріплені в міжнародних актах являють собою уніфіковані, універсальні принципи і норми, які визначають зміст та обсяг прав людини і встановлюють обов'язок держави з їх забезпечення, охорони та захисту, а також передбачають санкції за їх порушення.

Дійсно, міжнародні стандарти прав людини в широкому значенні можна розглядати в якості своєрідної моделі, «цивілізаційного орієнтиру для розвитку правової сфери держав». У цьому випадку в нього можуть бути включені не тільки норми права, закріплені в певних джерелах, а й правові ідеї і погляди. Тим самим, міжнародні стандарти в галузі прав людини є інтегральною категорією, що акумулює і відображає стан права в суспільстві на певному етапі історичного розвитку [2, с. 17]. На основі цих стандартів кожна держава зобов'язана упорядкувати чинне законодавство, усунути протиріччя з нормами міжнародного права, відмінити застарілі норми, ліквідувати прогалини [3, с. 378].

Наразі слушним є зазначення Т. Плугатара та С. Лелет, які підкреслюють, що міжнародні стандарти прав людини стали частиною української правової системи, про що свідчать як положення Конституції України, законів України «Про міжнародні договори України», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав

людини», так і практика та механізм відтворення стандартів, зокрема створених ЄСПЛ, в ряді норм національного законодавства, оскільки практика ЄСПЛ, що містить тлумачення норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підлягає обов'язковому врахуванню в правозастосовчій діяльності на внутрішньодержавному рівні незалежно від наявності або відсутності у неї статусу формально-юридичного джерела українського права [3, с. 378]. Положення Конституції України визнають найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку. Зважаючи на збройну агресію РФ, її повномасштабне вторгнення на територію України та введення воєнного стану права людини в Україні підлягають виключній охороні [4].

У свою чергу правове регулювання забезпечення прав власності під час воєнного стану регламентується Конституцією України [4], Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [5], Законом України від «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [6], Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [7] тощо. Однак, за умови воєнного стану забезпечення цивільного захисту права власності в повній мірі не гарантована, наприклад, І. Костяшкін в своєму дослідженні говорить про наступне, що в національному законодавстві відсутні правові механізми, які могли б забезпечити тимчасово переміщеним особами не лише житло, а й рівнозначну земельну ділянку. Він вказує на необхідність реформування спеціального законодавства, щодо цивільного захисту населення та впровадження норм, які гарантували б особі відновлення нормальної життєдіяльності [8, с. 113].

Е. Тітко з приводу цивільного захисту зазначає, що за умови воєнного стану відбувається забезпечення прав людини за допомогою двох напрямів: обмеження і захист прав людини. За допомогою першого напряму відбувається нормалізації ситуації. Другий напрям – здійснює захист прав та інтересів людини в особливий період та на території в якій ведуться бойові дії [9, с. 126]. З думкою дослідника варто погодитись, адже обмеження прав здійснюється також для забезпечення права і в такому випадку влада діє в інтересах своїх громадян. Зокрема, можемо зазначити, що обмеження прав і свобод на право власності – є виправданим та забезпечує захист громадян. Права і свободи звичайного цивільного населення найбільш вразливі у випадку війни.

Отже, можемо наголосити, що значення власності на сучасному етапі розвитку України важко переоцінити. Дійсно, у мирний час порушення прав власності є обмеженням конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, однак в умовах воєнного стану, як на національному так і на міжнародному рівні вони вважаються тимчасовими та розумно необхідними для відвернення державної небезпеки, зокрема у випадку ведення війни. Проте, можливе

обмеження такого роду прав як власності під час воєнного стану, здійснюються в цілях створення безпечного середовища для існування.

1. Бігняк О.В. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини. *Навчально-методичний посібник*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 168 с.
2. Наливайко Л.Р., Степаненко К.В. Міжнародно-правові стандарти прав людини. *Навчальний посібник*. Дніпро : ДДУВС, 2019. 184 с.
3. Плугатар Т. А., Лелет С. М. Міжнародні стандарти прав людини та їх забезпечення в Україні в умовах воєнного стану. *Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану*. Київ, 2022. С. 377-380.
4. Конституція України від 01.01.2020 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 09.04.2023)
5. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 31.03.2023 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 09.04.2023)
6. Закон України від «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 29.09.2022 р. № 4765-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення 09.04.2023)
7. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 14.02.2023 р. № 64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 09.04.2023)
8. Костяшкін І. О. Проблеми забезпечення соціальної функції права власності на землю в особливих умовах. *Університетські наукові записки*. 2014. №1. С. 91-98.
9. Тітко Е. В. Розуміння та тлумачення понять «надзвичайна ситуація» та «надзвичайний стан» у контексті цивільного захисту. *Право і суспільство*. 2017. №2. С. 122-129.

Обушенко Н.М.,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, д.ю.н., доцент

НОРМА ПРАВА ЯК ПЕРВИННА, ЕЛЕМЕНТАРНА ЧАСТИНА ПРАВА

Норми трудового права лежать в основі механізму правореалізації, оскільки саме вони містять положення (приписи), що визначають зміст та обсяг прав суб'єктів, сприяючи тим самим їх реалізації. Тобто норми права роблять процес правореалізації змістовним, встановлюючи, хто, які саме можливості (права), яким чином та в якому обсязі може здійснити (реалізувати). У зв'язку із цим можна погодитися із думкою М. Гнатюк, яка у своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому правозастосуванню як

одній із форм реалізації права, зазначає, що особлива роль правовим приписам належить у механізмі правозастосування, адже у процесі цієї діяльності законодавство та діяльність правозастосовних органів розглядається як дві взаємодіючі моделі – логічна та динамічна, кожна з яких забезпечує дію іншої. Виходячи з цього, регулюючи дію норм права необхідно розглядати як найважливішу складову частину єдиної системи ціннісно-нормативної орієнтації поведінки та діяльності суб'єктів правозастосування. За допомогою юридичної техніки та мовної форми законодавець відображає, моделює в нормативно-правовому акті загальної дії (законі) об'єктивно необхідні, соціально корисні для суспільного розвитку форми та види поведінки та діяльності, встановлює заборону на суспільно небезпечні та шкідливі, виокремлюючи їх з іншої маси шляхом описування їх найбільш характерних ознак та властивостей [1, с. 33].

Ураховуючи визначальну роль норми права, зокрема трудового, для відповідного механізму правореалізації, доречно проаналізувати її поняття.

Норма права є різновидом соціальних норм. Соціальні норми – це зразки, стандарти діяльності, правила поведінки, виконання яких очікується від члена якої-небудь групи або суспільства та підтримується за допомогою санкцій. Соціальні норми забезпечують упорядкованість, регулярність соціальної взаємодії. Соціальні норми як загальні правила поведінки людей у суспільстві, зумовлені об'єктивними закономірностями, що є результатом свідомої вольової діяльності певної частини всього суспільства і забезпечуються різноманітними засобами соціального впливу. Досліджуючи соціальні норми, зазначимо, що вони є синтетичним узагальненням масової соціальної практики людей. У соціальних нормах, тобто стійких, найбільш типових видах і способах поведінки в конкретних сферах соціальної практики, виявляється дія об'єктивних закономірностей суспільного розвитку. Соціально нормальним є те, що необхідно, що закономірно існує при даному укладі суспільства [2, с. 179]. Залежно від походження (утворення) та механізму забезпечення соціальні норми поділяються на норми моралі, норми права, корпоративні норми, звичаєві норми та норми-традиції. Однак з-поміж усіх лише правові норми мають державно-владну природу, загальнообов'язковий характер та забезпечуються силою державного впливу, що робить їх найбільш універсальним регулятором суспільних відносин.

Норма є найменшою структурною ланкою системи права, що як частина цілого вбирає у себе всі його головні риси, проте має і власні специфічні властивості. Правова норма – первинна клітинка права, частинка змісту, вихідний структурний елемент його системи. Водночас норма права – відносно самостійне явище, що володіє власними специфічними особливостями, які поглиблюють і конкретизують наші уявлення про право, його поняття, сутність і зміст, про механізм регулятивного впливу на суспільні відносини.

Правова норма – це вихідний елемент, первинна «клітина» права. Тому в ній набагато більше основних ознак, притаманних праву в цілому: вона виражає волю соціальних сил, що стоять при владі, затверджується або санкціонується державою, формується в нормативних актах чи інших джерелах права, обов'язкова для виконання, охороняється від порушень примусовою силою державного примусу. Водночас їй властиві й свої особливості та риси.

Норма права (юридична норма, правова норма) – це первинна, елементарна частина права. Норми права – це ті «цеглинки», з яких складається вся будівля права. Норма права – це вольове, загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, що регулює суспільні відносини шляхом надання прав та покладення обов'язків, дотримання якого забезпечене можливістю державного примусу.

О. Скакун під нормою права розуміє загальнообов'язкове, формально-визначене правило поведінки (зразок, масштаб, еталон), встановлене або санкціоноване державою як регулятор суспільних відносин, яке офіційно закріплює міру свободи і справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів (волі) населення країни, забезпечується всіма заходами державного впливу аж до примусу [3, с. 275].

Норма права – це загальнообов'язкове формально-визначене правило поведінки, встановлене і забезпечене суспільством і державою, закріплене й опубліковане в офіційних актах, спрямоване на регулювання суспільних відносин шляхом визначення прав і обов'язків їх учасників.

Із проаналізованих наукових точок зору щодо сутності норми права видно, що норма права являє собою певний зразок, модель, стандарт, правило поведінки, що виходить від держави в якості владного загальнообов'язкового припису. Але не всі нормативні приписи державно-правового характеру мають вигляд класичної моделі норми права. Деякі з таких приписів є нетиповими тому, що містять у собі свого роду незавершені риси моделі, хоча і виступають в якості нормативних настанов держави. До таких нетипових способів закріплення державної волі можна віднести дефініції, фікції, презумпції, преюдиції.

Норми лежать в основі усіх галузей права без винятку, однак залежно від того, до якої галузі права вони належать, норми права набувають певного забарвлення, зумовленого специфікою суспільних відносин, що складають предмет їх регулювання. Отже, наприклад, норми адміністративного права регулюють відносини, пов'язані зі здійсненням державної управлінської діяльності, відтак являють собою встановлені санкціоновані чи ратифіковані державою формально-визначені, юридично обов'язкові, охоронювані засобами державного примусу правила поведінки учасників суспільних відносин у сфері реалізації виконавчої влади та управлінської діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування, які забезпечують умови реалізації цими учасниками своїх прав та виконання покладених на

них обов'язків [о, с. 109-110]; або ж, скажімо, норми кримінального права регламентують відносини, що виникають у разі вчинення злочину і застосування повноважними державними органами до винних у цьому осіб покарання.

1. Гнатюк М.Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 211 арк. Бібліогр.: арк. 188–211.

2. Погребной І.М. Теорія права: навчальний посібник. 3-е вид., випр. і доп. Харків : Держ. спец. вид-во «Основа», 2013. 228 с.

3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник Харків : Консум, 2011. 656 с.

4. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К. : Видавництво «Юридична думка», 2014. 584 с

Оліфер Т.С.,
адвокатка, медіаторка

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна в Україні посилила кризові стани (економічні, психологічні, соціальні), але війна не виправдовує домашнє насильство. Навпаки, вона стала тим фактором ризику, який вплинув як на зростання кількості випадків, так і на трансформацію одного виду насильства в сім'ї в інший; а також на збільшення жорстокості в ситуаціях такого насильства. На тлі загальної напруженості домашнє насильство виникає і в тих родинах, де його не було до початку воєнних дій.

За таких обставин жертві домашнього насильства дуже складно самотійно протистояти кривднику через невизначеність у майбутньому, наявність психологічної травми від пережитого страху чи болю, що є наслідком війни в Україні, тощо. Саме тому, не дивлячись на воєнний стан та активні бойові дії, потрібно звертатися за допомогою.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає домашнє насильство як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

За формами домашнє насильство поділяють на:

- Фізичне: форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани,

штовхання, щипання, шмагання, кусання, знерухомлення жертви, а також незаконне позбавлення волі, обмеження мобільності, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (наприклад, навмисне ненадання життєво необхідних ліків особі, яка того потребує), заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру (наприклад, примус вживати шкідливі речовини шляхом застосування сили або обману, використання предметів для завдання шкоди жертві);

●Сексуальне: форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди (статевий акт чи сексуальні домагання кривдника без проникнення), або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності (наприклад, примушування до перегляду порнографії);

●Психологічне (емоційне): форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування (в тому числі, і в соціальних мережах, смс-повідомленнях), знецінення, залякування, ігнорування, як спосіб покарання, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи (наприклад, газлайтинг);

●Економічне: форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці (в тому числі, жебракування, проституції), заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

У своїй щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2022 рік Уповноважений Верховної Ради України з прав людини привів статистичні дані випадків домашнього насильства у 2022 році в умовах повномасштабної збройної агресії проти України.

Так, за інформацією Нацсоцслужби, до органів поліції та соціального захисту протягом 2022 року надійшло 251 829 звернень щодо домашнього насильства, що на 11% менше порівняно з аналогічним періодом 2021 року.

Протягом 2022 року зареєстровано 244 381 заява і повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім

насильством, що на 25% менше, ніж протягом 2021 року (325 599 заяв і повідомлень).

З метою негайного припинення домашнього насильства органами Національної поліції протягом 2022 року винесено 43 341 терміновий заборонний припис стосовно кривдників.

З метою захисту прав осіб, які постраждали від домашнього насильства, впроваджено мобільний застосунок для жінок «Прихована кнопка SOS». Після натискання такої кнопки у застосунку надходить повідомлення до поліції, що має на меті підвищити ефективність боротьби з домашнім насильством і насильством за ознакою статі. У період з 01.08.2022 до 31.12.2022 із зазначеного мобільного застосунку надійшло 28 повідомлень.

Також, за інформацією ПРООН (Програми розвитку ООН), від фізичного домашнього насильства в Україні страждає близько 2-ох мільйонів людей. Статистика говорить, що у понад 80-ти % – це насильство чоловіків щодо жінок. Щороку від домашнього насильства гинуть 600 українських жінок.

За даними Громадської правозахисної організації «Ла Страда Україна», яка працює для забезпечення гендерної рівності, миробудування, запобігання гендерно зумовленому насильству, зокрема, домашньому насильству, протидії торгівлі людьми та забезпечення прав дітей, на її гарячу лінію найактивніше звертаються постраждалі (або інші особи в інтересах постраждалих) з Києва, Київської, Харківської, Дніпропетровської, Одеської, Вінницької, Запорізької та Полтавської областей. Значно збільшилася кількість звернень у Львівській області в порівнянні з аналогічним періодом до повномасштабного вторгнення, що пояснюється великою кількістю внутрішньопереміщених осіб у цьому регіоні.

За формами домашнього насильства кількість звернень розподілена наступним чином: сексуальне насильство становить 1,3 %; економічне насильство – 17,1 %; фізичне насильство – 28,9 %; психологічне насильство – 52,7 %.

Отримана статистика показує, що домашнє насильство в Україні під час воєнного стану не втратило своєї актуальності, немає сумніву щодо поширеності цієї проблеми у суспільстві.

А тому важливо інформувати суспільство про заходи реагування на випадки домашнього насильства, якими на сьогодні є:

- Виклик поліції за номером 102 із виїздом мобільної групи для протидії домашньому насильству в Україні – підрозділу «Поліна». До складу мобільних груп входять працівники превенції – це дільничні офіцери поліції, працівники ювенальної превенції, слідство карного розшуку та віддалено – екіпаж патрульної поліції. Учасники самих мобільних груп – працівники управлінь та відділів Національної поліції. Всі пройшли відповідну підготовку, зокрема, з протидії та реагування на факти вчинення насильства в

сім'ї. До речі, поліцейські в складі перших пілотних груп пройшли додаткову підготовку та спеціалізоване навчання на базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Це стало можливо завдяки підтримці міжнародних партнерів та колег ОБСЄ, ПРООН, «ООН Жінки» та Канадської поліцейської місії, експерти яких взяли участь у розробці та проведенні навчальних тренінгів для учасників мобільних груп.

- Складення адміністративного протоколу про адміністративне правопорушення за вчинення домашнього насильства, який в подальшому передається до суду для притягнення кривдника до адміністративної відповідальності.

- Винесення термінового заборонного припису, що виноситься працівниками поліції на місці строком до 10 днів. У терміновому заборонному приписі має бути зазначено, яке саме обмеження застосовується до кривдника (наприклад, заборона перебування у місці проживання жертви, заборона наближатися до жертви).

- Доправлення жертви працівниками поліції до кризової кімнати з терміном перебування до 1 тижня. У разі, коли жертва з певних причин не може повернутися до місця свого постійного проживання, можливе оформлення її подальшого перебування у притулку (шелтері).

- Подання заяви про вчинення домашнього насильства до органів поліції.

- Звернення до суду про винесення обмежувального припису максимальним терміном до 6 місяців. Обмежувальний припис також передбачає декілька заборон для кривдника: заборона знаходитися у місці проживання жертви, наближатися до місця перебування жертви, заборону на телефонні дзвінки жертві чи будь-які контакти з нею тощо. Така заява розглядається протягом 72 годин і набирає чинності негайно після винесення.

- Функціонування мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, метою яких є надання соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства, зокрема соціальних послуг з консультування та соціальної профілактики, а також кризового та екстреного втручання. У Дніпрі така бригада працює при міському центрі соціальних служб.

- Встановлення спеціального застосунку «Прихована кнопка SOS» з прихованою кнопкою виклику поліції. Застосунок створено спільно із МВС України та Національною поліцією України у партнерстві з UNFPA, Фондом ООН у галузі народонаселення та за підтримки British Embassy Kyiv.

Також, з метою надання допомоги жертвам домашнього насильства в Україні діють:

- Національна «гаряча лінія» з протидії домашньому насильству 116 123 (з мобільного) та 0 800 500 335 (зі стаціонарного);

- Урядова «гаряча лінія» 15-47;

- Безкоштовний номер системи БПД 0 800 213 103.

Відповідальність за вчинення домашнього насильства можна поділити умовно на відповідальність за вчинення:

- Фізичного домашнього насильства, що передбачає адміністративну відповідальність, а в разі нанесення тілесних ушкоджень – також кримінальну за ст.ст. 121, 122, 125 КК України;

- Психологічного та економічного домашнього насильства, що передбачає адміністративну відповідальність;

- Сексуального домашнього насильства, що передбачає адміністративну відповідальність, а також кримінальну відповідальність за ст.ст. 152-156, 156-1 КК України.

До кримінальної відповідальності за домашнє насильство за ст. 126-1 КК України, кривдник може бути притягнений за ознакою системності (трьох і більше актів насильства, про що раніше зазначав ВС у справі No583/3295/19, провадження No51-6189км20). Зокрема, попередні випадки домашнього насильства мають бути підтвержені (кривдник повинен бути притягнений до адміністративної відповідальності).

З огляду на викладене, є очевидним, що воєнний стан в державі вплинув на динаміку вчинення домашнього насильства, яке має місце суспільстві. Система запобігання та протидії домашньому насильству виявилася не готовою до викликів воєнного часу. Потребують приведення у відповідність до викликів сьогодення механізми взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, системи функціонування спеціалізованих служб підтримки для осіб, які постраждали від домашнього насильства, у тому числі на деокупованих територіях України.

Водночас, знаковою подією в захисті від насильства стало набуття чинності для України з 01.11.2022 року Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція).

Завдяки цьому документу захист від домашнього насильства в Україні має набути більш високих стандартів шляхом удосконалення законодавства в частині притягнення до відповідальності за домашнє насильство, підходів щодо розслідування правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, а кривдники нестимуть більш серйозні наслідки за свої діяння.

Орлова І.М.,

доцент кафедри цивільного,
адміністративного та фінансового права
(Класичний приватний університет,
м. Запоріжжя), к.ю.н.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В умовах сьогодення встановлення відповідальності учасників господарських відносин має важливе значення для забезпечення належного здійснення господарської діяльності. Це слугує необхідною передумовою функціонування всього механізму забезпечення законності й правового господарського порядку в Україні.

З одного боку, юридична відповідальність є гарантією неухильного виконання обов'язків суб'єктами права, з іншого – гарантією дотримання й захисту суб'єктивних прав. Тому зрозумілим є актуальність дослідження цієї проблематики.

Між тим, незважаючи на те, що відповідальність відіграє важливу роль у механізмі правового регулювання господарських відносин, у юридичній літературі не існує єдиного підходу до розуміння відповідальності у сфері господарювання, що пояснюється такими причинами: 1) багатопланове функціональне призначення господарсько-правової відповідальності в механізмі правового регулювання господарських відносин; 2) відсутність єдиного законодавчого і доктринального підходу щодо встановлення юридичного змісту цього виду відповідальності; 3) різноманітність форм, в яких реалізується господарсько-правова відповідальність та виражаються її економічні наслідки; 4) широке коло суб'єктів господарсько-правової відповідальності та підстав її застосування; 5) відсутність чітко визначених законодавчих меж господарсько-правової відповідальності; 6) недостатній рівень правового регулювання особливостей господарсько-правової відповідальності в окремих видах господарських відносин, зокрема організаційно-господарських; 7) різноманітність поглядів щодо способів покладення господарсько-правової відповідальності [1, с. 411–412].

Незважаючи на викладені вище складнощі, сприяє розумінню інституту відповідальності у господарському праві, у першу чергу, визначення співвідношення термінів «відповідальність у сфері господарювання» (або «відповідальність за правопорушення у сфері господарювання») та «господарсько-правова відповідальність».

Так, вірно зазначається, що господарсько-правова відповідальність є поняттям вужчим, ніж поняття відповідальності за правопорушення у сфері господарювання (якщо брати до уваги розуміння господарювання і відповідного кола суб'єктів, задіяних у ньому, то відповідальність у цій сфері

може бути і цивільною, і адміністративною, і кримінальною). Тому господарсько-правову відповідальність слід розглядати як окремий, спеціальний вид відповідальності, що застосовується за господарські правопорушення як один із видів правопорушень у сфері господарювання [2, с. 84].

У свою чергу такий підхід вимагає внесення змін до Господарського кодексу України [3], зокрема до розділу V, який має назву «Відповідальність за правопорушення у сфері господарювання».

Розділ V доцільно назвати «Відповідальність за господарські правопорушення», оскільки нинішня його назва є занадто широкою і створює передумови для включення до нього норм щодо адміністративної, кримінальної, цивільної тощо відповідальності за правопорушення у сфері господарювання, що, безумовно, неприпустимо [2, с. 89].

Наступним моментом, пов'язаним із відповідальністю учасників відносин у сфері господарювання, є співвідношення господарсько-правової відповідальності з цивільно-правовою відповідальністю.

Незважаючи на наявність схожих ознак цивільно-правової відповідальності та господарсько-правової відповідальності, остання є самостійним видом юридичної відповідальності, не є різновидом чи складовою частиною цивільно-правової відповідальності.

Основною особливістю господарсько-правової відповідальності є сфера застосування, яка зумовлює коло суб'єктів господарсько-правової відповідальності (учасники відносин у сфері господарювання) та підставу застосування заходів зазначеної відповідальності – господарське правопорушення.

Окрім цього, відмінними ознаками господарсько-правової відповідальності є: потерпання учасника господарських відносин від несприятливих економічних наслідків не лише майнового, а й організаційного характеру; застосування до правопорушника, окрім господарських, оперативно-господарських та адміністративно-господарських санкцій, а також можливість визначення розміру штрафних санкцій у внутрішньогосподарських відносинах; встановлення видів та розмірів (у випадку їхнього визначення) господарських, оперативно-господарських та адміністративно-господарських санкцій переважно (а щодо останніх – виключно) законом; позасудовий порядок (процедура) реалізації окремих видів господарсько-правової відповідальності [2, с. 89].

Низка питань щодо відповідальності учасників відносин у сфері господарювання пов'язується з окремими розбіжностями між нормами Цивільного кодексу України [4] і Господарського кодексу України, причиною чого переважно стало несприйняття або нерозуміння особливостей застосування заходів господарсько-правової відповідальності до учасників господарських відносин та до їхнього особливого виду – суб'єктів господарювання.

Що стосується неузгодженостей між нормами Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України щодо відповідальності суб'єктів цивільних і господарських відносин, то при оцінці й характеристиці кожного з них необхідно враховувати особливості правового регулювання цивільних і господарських відносин, що повинні мати виключно об'єктивний характер і бути обґрунтованими [2, с. 89, 90].

Проблеми відповідальності у сфері господарювання, зокрема господарсько-правової відповідальності, потребують подальших наукових досліджень спрямованих як на удосконалення теоретичних засад цього правового інституту, так і відповідного чинного законодавства України.

1. Актуальні проблеми господарського права: навч. посіб. / за ред. В.С. Щербини. К. : Юрінком Інтер, 2012. 528 с.

2. Щербина В.С. Господарсько-правова відповідальність у доктрині господарського права України та її законодавче закріплення. *Право України*. 2019. № 8. С. 81–93.

3. Господарський кодекс України : від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Офіційний вісник України*. № 11. С. 303. Ст. 462.

4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. : Закон України № 435-IV. *Офіційний вісник України від 28 березня 2003 р.* № 11. С. 7. Ст. 461. Код акту 24654/2003.

Погребнюк О.В.,

здобувач вищої освіти

навчальної групи ПМПФ-20-1

Державного податкового університету

Науковий керівник: Анісімова М.Ф.,

к.і.н., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри міжнародного права

Державного податкового університету

ЦИВІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Актуальність дослідження обумовлюється тим, що пріоритетного значення набуває сфера захисту прав, свобод, чесності і гідності людини. Дані права закріплені у ст. 3 Конституції Країни. За цих обставин розширюється і саме сфера приватного права, виникають нові та стрімко змінюються існуючі цивільно-правові явища. Зазначене насамперед торкається інформації як об'єкта правової охорони в межах яких переплітається публічне та приватне право.

Цивільно-правова відповідальність у сфері інформаційних відносин – це вид юридичної відповідальності, яка полягає в накладанні на порушника негативних наслідків у вигляді зобов'язання відшкодування чи компенсації

матеріальної чи моральної шкоди. Насамперед для того щоб поновити порушені інформаційні права особи [1 с.32]

Цивільно-правова відповідальність у сфері інформаційних прав має право існувати як форма договірної відповідальності і у вигляді деліктної відповідальності (наслідок позадоговірного завдання шкоди, що пов'язується з виникненням деліктного зобов'язання). [2 с.3]

Також слід зазначити, що правова відповідальність у сфері інформаційних прав має ретроспективний характер, тобто виникає тільки лише після порушення прав. Ще однією із важливих ознак є можливість реалізації не лише засобами державного примусу. Тобто компенсація заподіяної шкоди внаслідок порушення інформаційних прав – може бути цілком добровільною, що не впливає на характерність відповідальної особи.

Цивільно-правова відповідальність за шкоду, заподіяну внаслідок порушення інформаційних прав не обмежується лише майновим відшкодуванням моральної або матеріальної шкоди. Законодавством України встановлені і інші способи захисту, наприклад: спростування недостовірної інформації. Саме тому не завжди порушення інформаційних прав, накладає на потенційного порушника майновий характер. [3 с.4]

1. Войтович П. П. Захист інформаційних прав людини в контексті практики Європейського суду з прав людини / П. П. Войтович // Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : зб. наук. ст. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 вересня 2012 р.) / за ред. С. В. Ківалова ; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2012.

2. Настюк В.Я., Белевцева В.В., / Правовий захист інформаційних прав і свобод людини в Україні: проблеми та перспективи (дата звернення: 12.04.2023)

3. Civil responsibility in the field of information relations: concept, legal basics, peculiarities. / Codynets A.O

Подорожній А.Ю.,

доцент кафедри правового
забезпечення підприємницької
діяльності та фінансової безпеки
факультету № 6 Харківського
національного університету внутрішніх
справ, к.ю.н., доцент

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Перетворення, які відбуваються в сучасній Україні та спрямовані на становлення ринкової економіки й адаптацію українського законодавства до європейських стандартів, зумовлюють суттєві зміни у правовому

регулюванні забезпечення та регламентації правовідносин у сфері праці. Такі зміни перш за все спрямовані на вдосконалення правового забезпечення дотримання вимог трудового законодавства з метою створення умов для належного виконання трудових обов'язків сторонами трудового договору, також за рахунок встановлення дисципліни праці, порушення якої тягне за собою настання дисциплінарної відповідальності, яка, зокрема, покликана забезпечити належний режим дисципліни та законності у сфері трудових правовідносин. Водночас доводиться констатувати, що існуючий на сьогодні організаційно-правовий механізм притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності є застарілим, адже фактично він дістався нам у спадок від Радянського Союзу, а тому навряд чи можна говорити про те, що він відповідає сучасним соціально-економічним та політичним умовам, що склались в українському суспільстві.

Розглядаючи шляхи удосконалення нормативно-правового регулювання притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності, в першу чергу відзначимо, що більшість проблем у вказаній сфері пов'язано із тим, що діючий на сьогодні Кодекс Законів про працю України було прийнято майже півсторіччя тому назад. Навіть незважаючи на те, що за цей період до Кодексу було внесено цілу низку змін та доповнень, на сьогодні, зазначений нормативно-правовий акт залишається таким, що не відповідає сучасним соціально-економічним та політичним реаліям, які склались в усьому світі та Україні.

Першим недоліком, який на нашу думку, слід вказати, є питання переліку підстав притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності. На наше переконання, чинний КЗпП містить дещо розмитий перелік підстав, який потребує більшої конкретики. Крім того, додатково необхідно виділити таку підставу, як порушення працівником морально-етичних норм, навіть у той час, коли він безпосередньо не виконує трудові функції. Закріплення такої підстави на законодавчому рівні обґрунтовується декількома факторами: по-перше, поведінка працівника, що не відповідає морально-етичним нормам, може негативним чином відобразитись на як його особистому іміджі, так і на іміджі самої організації, де він здійснює свою трудову діяльність. По-друге, на сьогодні доводиться констатувати зниження моралі у всьому суспільстві, а відтак, зазначене, на наше переконання, буде додатковим стимулом попередження виникнення подібних ситуацій.

Далі в контексті представленої проблематики слід відзначити, що в чинному законодавстві, зокрема КЗпП України, необхідно виділити окрему статтю, яка б передбачала можливість проведення службової перевірки. Відзначимо, що на сьогодні службові перевірки проводяться лише по відношенню до окремих категорій працівників (працівників поліції, військовослужбовців, тощо), що на наше переконання, є несправедливим. А тому, ми переконані, що проведення службових перевірок повинно

застосовуватись і щодо інших категорій працівників, та відповідно регулюватись загальним трудовим законодавством. Службова перевірка проводиться за рішенням керівника органу, підприємства, установи, організації. Під час такої перевірки досліджуються відповідні факти, що мали місце. Наприклад, щодо втрати працівником робочих документів, відсутності на робочому місці, поява на роботі в нетверезому стані, заподіяння працівником шкоди підприємству, установі, організації тощо. Підставою проведення службової перевірки має бути наказ керівника, виданий на підставі доповідної записки його заступника або керівника структурного підрозділу тощо. У наказі визначається тривалість службової перевірки, склад комісії або зазначається конкретний працівник, який буде проводити перевірку. За результатами службової перевірки оформляється доповідна записка (акт), яка подається на розгляд керівнику. За результатами службової перевірки керівником приймається відповідне рішення [1]. Таким чином, проведення службових перевірок стане додатковою гарантією забезпечення прав працівників під час притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. Їх застосування дозволить: визначити всі події дисциплінарного проступку; його тяжкість (об'єм шкідливих наслідків); обставини виникнення дисциплінарного проступку, що дозволить попередити виникнення подібних проступків у подальшому.

Окрему увагу слід звернути на необхідність розширення переліку дисциплінарних стягнень. Зокрема, на нашу думку, у Кодексі законів про цю України додатково необхідно передбачити два види стягнень штраф та догану із внесенням її до особової справи працівника. На сьогодні більшість країн світу практикують використання грошового штрафу як один із основних видів дисциплінарного стягнення. І з цим складно не погодитись, адже у сучасному суспільстві, на жаль, морально-етичний аспект відходить на дальній план, а особа більше боїться матеріальних втрат, аніж, до прикладу догани чи зауваження. Утім, визначаючи штраф, як захід дисциплінарного стягнення необхідно розробити детальний механізм його застосування, щоб додатково забезпечити захист працівників від зловживань з боку роботодавців.

Не можна не погодитись із думкою А. Фомінової, яка підкреслює, що більшість норм законодавства про працю та деякі норми законодавства про державну службу, у тому числі й про дисциплінарну відповідальність, є диспозитивними (зокрема, щодо можливості, а не обов'язковості застосувати заходи дисциплінарного впливу, не обов'язковості, а можливості встановити строк випробування при прийнятті на службу тощо), що навряд чи сприяє сумлінному виконанню службовцями своїх обов'язків, оскільки далеко не за кожний дисциплінарний проступок настає дисциплінарна відповідальність, а чинне законодавство допускає застосування дисциплінарних стягнень по суті на власний розсуд посадової особи, яка уповноважена розглядати дисциплінарну справу і приймати у ній рішення [2].

Таким чином, запровадження запропонованих нами змін як у діючий КЗпП України, так і у проект Трудового Кодексу, дозволять якісно покращити практичні аспекти притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності, забезпечити захист їх прав при накладенні дисциплінарного стягнення, тощо. У підсумку хотілося б відмітити, що на сьогодні у своїх дисертаційних дослідження за спеціальністю: трудове право, право соціального забезпечення, кожен науковець наголошує на необхідності запровадження Трудового Кодексу України, окреслюючи при цьому низку недоліків діючого КЗпП. Зрозуміло, що на сьогодні перед державою стоїть ряд інших проблем: повномасштабна, пошук альтернативних шляхів енергопостачання, тощо. Відтак, законодавцю не слід забувати про наявні проблеми у забезпеченні трудових прав працівників, адже саме вони є платниками податків, а тому від їх фінансового та соціального благополуччя залежить розвиток всього суспільства та держави.

1. Порядок проведення службових розслідувань (перевірок) відносно державних службовців в Крижопільському районному судді Вінницької області / Затверджено Керівник апарату Крижопільського районного суду І.В. Колодій 2012р. URL : https://court.gov.ua/userfiles/file/!%20_Kryzhopol/Polozhennya/polozhennya6.pdf.

2. Фомінова А.О. До питання про удосконалення нормативно-правового забезпечення дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні. URL : <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1715/>.

Подорожній Є.Ю.,
професор кафедри трудового та
господарського права факультету №2
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
д.ю.н., професор

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ТРУДОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ІНСТИТУТУ ТРУДОВОГО ПРАВА

Однією із головних умов нормального функціонування та розвитку суспільних відносин є наявність чіткого правового порядку їх протікання, який забезпечується завдяки ствердженню режиму законності та дисципліни. Остання є дуже важливим інструментом забезпечення стабільності, впорядкованості та захищеності суспільних відносин. Трудова дисципліна прямим чином впливає на рівень організації праці на підприємствах, що визначає ефективність та продуктивність роботи останніх, від якісних та кількісних показників діяльності яких, у свою чергу, залежить економічна міць держави.

Так, у загальному розумінні дисципліна – це суворий порядок, режим, якого слід дотримуватися суб'єктам у своїй поведінці, своїх діях, відповідно дисциплінованою є та поведінка, яка реалізується у відповідності до встановлених вимог, визначеного порядку, режиму, тощо. Варто заважити, що в науковій літературі вчені досить по-різному підходять до тлумачення поняття «трудова дисципліна». Наприклад, Ю. Дмитренко визначив трудову дисципліну як систему правових норм, що регулюють внутрішній трудовий розпорядок, встановлюють повноваження сторін трудового договору, а також передбачають заохочення за успіхи в роботі та відповідальність за неналежне виконання трудових обов'язків. Автор наголошує, що вона ґрунтується на свідомому й сумлінному виконанні працівниками своїх трудових обов'язків і є необхідною умовою високопродуктивної праці [1, с.39]. На думку В. Опришка та Ф. Шульженка трудова дисципліна полягає в обов'язку дотримання працівниками правил внутрішнього трудового розпорядку (статутів, положень про дисципліну), технологічних, санітарних та інших встановлених норм [2]. Правники виокремлюють такі елементи, що характеризують трудову дисципліну, а саме: чесна й сумлінна праця; своєчасне й точне виконання розпоряджень власника (уповноваженого ним органу); підвищення продуктивності праці; поліпшення якості продукції; виконання технологічної дисципліни; додержання вимог охорони праці; дотримання техніки безпеки та виробничої санітарії; збереження та зміцнення власності підприємств, установ, організацій [2].

М. Іншин розуміє дисципліну як установлений нормами права порядок взаємовідносин учасників суспільних відносин, що визначає процедурні елементи реалізації останніми своїх прав і виконання обов'язків у процесі трудової діяльності в тій чи іншій сфері суспільного виробництва [3, с. 357]. На буку вченого, ключовими характерними властивостями дисципліни є: по-перше, наявність об'єктивного характеру, що виникає як необхідність упорядкування спільної діяльності учасників суспільних відносин; по-друге, її прояв як у системі встановлених правових приписів, так і у фактичному їх виконанні цими учасниками; по-третє, встановлений нормами права порядок взаємовідносин учасників правовідносин у будь-якому інституційно-організаційному утворенні [3, с. 357].

Згідно з позицією О. Грішнова, трудову дисципліну можна розглядати як у вузькому, так і в широкому сенсі. У першому випадку дисципліна – це дотримання правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства. Досконале виконання всіх вимог технології за кожним виробничим процесом становить дисципліну технологічну. Своєчасна й точна реалізація виробничих завдань, виконання посадових обов'язків, правильна експлуатація обладнання, дотримання правил охорони праці й техніки безпеки охоплюються змістом виробничої дисципліни. Що ж стосується широкого розуміння трудової дисципліни, то вона окрім вищезазначених вимог, також включає сумлінне й своєчасне виконання працівниками всіх

своїх службових обов'язків [4, с.238].

Н. Болотіна зауважує на тому, що у літературі найчастіше дисципліну праці як правову категорію розглядається в чотирьох аспектах: як один з основних принципів трудового права; як елемент трудового правовідношення; як інститут трудового права; як фактична поведінка, тобто рівень дотримання усіма працюючими на виробництві дисципліни праці [5, с. 426]. Як інститут трудового права, на думку дослідниці дисципліну потрібно розуміти як сукупність правових норм, що регулюють внутрішній трудовий розпорядок, встановлюють трудові обов'язки працівників і власника або уповноваженого ним органу, визначають заходи заохочення за успіхи у праці. Щодо відповідальності за винне невиконання трудових обов'язків, то норми, які передбачають дисциплінарну відповідальність працівника, утворюють окремий правовий інститут у трудовому праві [5, с. 426].

Отже, трудова дисципліна являє собою специфічний організаційно-правовий стан, що відображає діючу систему вимог, які пред'являються до працівників, та рівень відповідності трудової поведінки останніх цим правилам. Відзначимо, що за своєю правовою сутністю трудова дисципліна має, зобов'язуючий характер, тобто її змістом є, переважно, обов'язки. Наразі для працівників дотримання дисципліни виливається у виконання ними наступних трьох груп обов'язків, а саме: 1) обов'язок добропорядного відношення працівника до виконання своїх трудових обов'язків, передбачених трудовим договором (контрактом), належать: чесна й сумлінна праця; своєчасне й точне виконання розпорядження власника або уповноваженого ним органу; 2) обов'язок виконувати свої трудові функції з урахуванням вимог чинного законодавства про працю: додержання трудової та технологічної дисципліни; додержання вимог нормативних актів про охорону праці. Ці вимоги можуть бути закріплені як у законодавчих, так і у локальних нормативно-правових актах; 3) обов'язок дбайливо ставитися до майна власника, з яким укладено трудовий договір [6, с.263].

Тож, проведене наукове дослідження дає змогу констатувати, що трудова дисципліна являє собою специфічний організаційно-правовий стан, що відображає, з одного боку, діючу систему вимог (правил), які пред'являються до працівників, а з іншого – рівень відповідності трудової поведінки останніх цим правилам. За своєю правовою сутністю трудова дисципліна має, зобов'язуючий характер, тобто її змістом є, переважно, обов'язки. Ключове значення дисципліни полягає у тому, що за її допомогою відбувається врегулювання суспільних відносин між людьми, що виникають в процесі виконання ними своїх трудових функцій, з метою забезпечення нормального функціонування суспільного виробництва. Досягається це шляхом зобов'язання працівників діяти конкретним чином, тобто дотримуватися при виконанні своїх трудових функцій певного режиму, порядку дій, що визнається у конкретних умовах та обставинах як необхідний та найбільш доцільний.

1. Дмитренко, Ю.П. Трудове право України : підручник / Ю.П.Дмитренко. К. : ЮрінкомІнтер, 2009. 624 с.
2. Правознавство: Підручник. Авт. кол.:В. Ф. Опришко, Ф. П. Шульженко, С. І. Шимон та ін.; За заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. К. : КНЕУ, 2003. 767 с. URL: <http://buklib.net/books/26304/>
3. Іншин М.І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2005. 452 с.
4. Грیشнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: підручн. 4-те вид., оновлене. К. : Знання, 2009. 390 с.
5. Болотіна Н.Б. Трудове право України: Підручник. 4-те вид., стер. К. : Вікар, 2006. 725 с.
6. Кодекс законів про працю України: Науково-практичний коментар / [І. В. Арістова, В. В. Безусий, С. О. Бондар та ін.]; за ред. О. О. Погрібного, М. І. Іншина, І. М. Шопіної. К. : Правова єдність, 2008. 456 с.

Ратушна О.О.,
юрист та сімейний медіатор,
приватна практика,
лектор Вищої школи
Адвокатури України

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ У СІМЕЙНИХ СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ

«Життя як коробка шоколадних цукерок: ніколи не знаєш, яка начинка тобі попадеться» – говорив герой Тома Генкса з фільму Форест Гамп.

Так само в справах з розлучення ніколи не знаєш, із чим можеш зіткнутися. Але з великою вірогідністю сімейний адвокат в цій категорії справ, окрім позицій, прав та обов'язків дорослих людей, зустрічається із інтересами неповнолітньої дитини. Саме її інтересів та майбутнього життя безпосередньо стосуються рішення щодо встановлення місце проживання, розподілу майна, аліментів та порядку участі у вихованні на повсякденному рівні - до якого садочку чи школи йти, із яким лікарем укласти декларацію, як лікувати та навіть чим годувати.

Одним із основних завдань адвоката можна назвати допомогу родині адаптуватися до змін, які відбуваються на тлі розлучення кох рівнях одночасно: на емоційному, економічному, психологічному і соціальному.

Відповідно до Конвенції про права дитини, що була прийнята Генеральною асамблеєю ООН у 1989р., закріплено право дитини висловлювати свою думку стосовно питань, що стосуються його благополуччя. Згідно із положеннями конвенції необхідно належним чином

враховувати погляди дитини, враховуючи його вік і ступінь зрілості. Дитині, яка може сформулювати свої погляди, забезпечено право вільно ці погляди висловлювати, йому надається можливість бути почутим під час судового розгляду справи, що стосується його інтересів безпосередньо, або через представника.

Аналогічним чином в Регламенті Ради ЄС 2201/2003 від 27.11.2003р. Про юрисдикцію, визнання та приведення у виконання судових рішень у сімейних справах та справах про обов'язки батьків закріплено право дитини вказувати свою думку під час судового розгляду, якщо це є доцільним із врахуванням його віку та ступеня зрілості.

В той час Закон про дітей, прийнятий в Шотландії у 1995р., вимагає, щоб всі особи, що наділені батьківською відповідальністю, наскільки це можливо, приймали до уваги погляди своїх дітей.

Однак, з'ясування поглядів, міркувань, потреб і почуттів дитини передбачає необхідність безпосереднього спілкування з ним. Комунікація не може бути направлена лише односторонньо на дитину, вона повинна бути багатосторонньою із залученням батьків дитини.

Участь дитини в процесі розлучення можлива в декількох формах, а саме:

- непряме консультування, коли батьки інформують дитину про суть того процесу, що відбувається, а сімейний адвокат знайомить батьків із потребами й реакцією дитини під час перехідного періоду в конфлікті між батьками,

- пряме консультування, яке проводить з дитиною спеціально запрошений фахівець – психолог чи медіатор – без присутності батьків. Така консультація потрібна, коли дитина не може або не хоче сказати про свої бажання в присутності батьків.

Крім того, пряме консультування поділяється на консультації за участі дитини разом із батьками та на консультації за участі дитини як сторони конфлікту.

Однією із особливостей цієї категорії справ є високе емоційне забарвлення всіх учасників будь-яких правових процедур та судового процесу, пов'язаних із процедурою розлучення. Виключенням не є і сам адвокат, який відчуває можливо страх та хвилювання відносно залучення дитини з огляду на те, щоб не завдати їй емоційної шкоди.

Тому найголовнішим завданням адвоката, що супроводжує справу, є робота над довірою. Саме без довірливого ставлення з боку фахівця, що супроводжує процес, родинний конфлікт може навпаки тільки наростати.

Формування довіри в роботі із шлюбнорозлучними та пов'язаними із ними процесами є багатоповерховим.

Спочатку адвокат формує довіру до себе з боку одного із батьків, того, який звернувся по правову допомогу. Або з боку кожного із батьків одночасно, якщо допомога надається в ролі сімейного адвоката. Це є

фундаментом довіри, принаймні під час процесу, який відбувається, для побудови або відновлення довіри між колишнім подружжям та сприяє відновленню довіри на третьому рівні - між батьками та дитиною.

Водночас ці міжособисті процеси, що формуються між фахівцем, батьками та дитиною сприяють довірливому ставленню до самого процесу врегулювання спору щодо дитини.

Вершиною довіри до фахівця, що супроводжує процес, пов'язаний із інтересами неповнолітньої дитини, є письмова згода кожного із батьків на залучення до процесу обговорення питань щодо неповнолітньої дитини та згода самої дитини прийняти в цьому участь.

Будь-яке, навіть саме мирне, вирішення сімейних спорів є надемоціним процесом, насамперед, для дитини. Зокрема, однією із причин є наявність дисбалансу сил, а саме: вікового, гендерного та рольового – батьків та діти. В цих справах балансування потребує не тільки дитина, але і дорослий, який дуже часто приходиться із накопиченим почуттям провини.

Які прийоми можуть допомогти сімейному адвокату під час проведення спільних зустрічей батьків та дитини в процесі розлучення?

1. Структурування розмови, узгодження тем для обговорення та черговості їх обговорення. Сімейний адвокат, виходячи із певних обставин справи може сам запропонувати тему, з якої почати – найбільш просту для обговорення чи навпаки найбільш важливу для дорослих і саме тому саму складну в обговоренні. Або навпаки запропонувати подружжю обрати ту тему, із якої вони обидва готові розпочати діалог.

2. Розстановка пріоритетів. Ця навичка може використовуватися сімейним адвокатом у зверненні до батьків, наприклад, що на ваш погляд в даний момент найважливіше для дитини? Але найголовнішим правилом застосування пріоритетів є терміновість певних питань: якщо необхідно вирішити з ким із батьків дитина має провести наступний вихідний, починати треба з цього питання, а не з міркувань про далеке майбутнє.

3. Мистецтво запитань, які орієнтовані на минуле, теперішній час та на майбутнє. Такі запитання можуть бути задані напередодні зустрічі або навпаки наприкінці, наприклад, якщо діти залишаться жити з вами, скільки часу, на ваш погляд, вони повинні проводити із іншим із батьків?

4. Фокус на спільних почуттях та інтересах учасників шлюбнорозлучного процесу. Вкрай важливим є утримання від обговорення почуттів, що мали місце у минулому, необхідність визнання почуття гніву, обурення та інших умовно названих «негативними» емоції кожного із подружжям щодо один одного, та фокусування на теперішній ситуації та майбутніх домовленостях, наприклад, чи вірно я розумію, що кожен із вас хоче узгодити домовленості щодо вашої дитини, які допомогли б їй найкращим чином та якомога швидше обладнати зміни у житті?

5. Техніка мовчання у вигляді паузи. Цей прийом є доцільним для багатьох завдань адвоката в сімейних справах, зокрема: продемонструвати

повагу, доки інша людина обмірковує ситуацію; дати людині час розібратися зі своїми емоціями; створити, у разі потреби, тиск, що змушує людину до участі в діалозі.

Мовчання – дуже важка для оволодіння навичка, але, водночас, це надзвичайно потужний і корисний засіб. При переговорах на підвищених тонах кнопка «пауза» набуває особливо важливого значення, тому що сімейний адвокат – пара начебто призначає сторонню людину, яка не тільки направляє ситуацію, але й перевіряє і перевіряє її не тільки з боку законності, але й з урахуванням інтересів клієнта.

Якщо чоловік кричить: «Добре, нехай вона отримає все, що хоче!», а жінка шепоче: «Погоджуюсь на все тільки заради дітей» ніяка угода не може бути укладена до тих пір, поки не будуть висвітлені всі деталі.

Залучення неповнолітніх дітей у сімейних справах для батьків дає можливість обговорити разом з дитиною ситуацію, що склалася; почути та врахувати думку дитини під час конфлікту; підтримати дитину, якщо вона є стороною їх «дорослого» спору; відновити контакт та зміцнити зв'язок із дитиною.

Для дитини це можливість брати активну участь у вирішенні питань, що стосуються її життя, самостійно впливати на рішення конфлікту; висловлюватись про своє розуміння конфлікту, отримати відповіді на важливі для неї питання – як від батьків, так і від адвоката; усвідомлювати відповідальність за свої дії.

А для сімейного адвоката залучення неповнолітньої дитини до процесу узгодження питань, що стосуються його інтересів під час або після розлучення батьків – ще одна можливість попередити порушення законних прав дитини та переконатися, що права дитини будуть забезпечені в найкращий спосіб, незважаючи на батьківський конфлікт.

1. Конвенція про права дитини 20 листопада 1989р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

2. Мирне вирішення сімейних спорів: методичні рекомендації /авт. кол.: Г.О.Гаро, О.М.Спектор, Т.В.Водоп'ян, [та ін.]. Фактор, 2019. 80 с. URL : <http://bit.ly/2Vyh0Qu>

3. Сімейна медіація (друге видання) / Л.Паркінсон - Москва, Видавництво міжрегіонального центру управління та політичного консультування, 2016. 316 с.

Риженко А. О.,

студентка юридичного факультету
Національного університету
«Запорізька політехніка»

Смолярова М.Л.,

доцентка кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету
«Запорізька політехніка»
к.ю.н., доцентка

МІСЦЕ МЕДІАЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

В Україні медіація набуває все більшої популярності, однак дотепер ще не стала частиною культури врегулювання спорів. Юристи та дослідники у сфері права в багатьох наукових статтях і працях зазначають, що законодавче закріплення процедури медіації сприяє не тільки ефективному поширенню в суспільстві культури мирного врегулювання спорів, а й дозволяє знизити навантаження на суди, скоротити строки розгляду справ, зменшити витрати сторін на правову допомогу та судовий процес у цілому [1].

Почнемо з визначення самого терміну «медіація». Закон України «Про медіацію» наводить таке визначення: медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [2]. Окрім того, у юридичній літературі домінують дві концепції щодо запровадження медіації в національні системи. Перша – це концепція судової медіації, відповідно до якої остання повинна стати складовим елементом процесуальної процедури. Представники другої концепції стверджують, що медіація повинна бути автономним способом вирішення правових спорів і, за прикладом третейського судочинства, функціонувати паралельно зі судовим процесом, а в ідеалі – передувати йому [3, с. 95].

Закон України «Про медіацію» став підґрунтям для нового етапу у формуванні та становленні вітчизняного інституту медіації. Положення про медіацію імплементовано у процесуальне законодавство України, а саме Цивільний процесуальний кодекс, Господарський процесуальний кодекс, Кодекс адміністративного судочинства. Отже, відповідно до положень ЦПК України, сторони можуть примиритися, зокрема шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, а результат домовленостей сторін може бути оформлений у вигляді мирової угоди. У мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, що вона не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб. Суд може оголосити перерву у підготовчому

засіданні, якщо сторони домовилися провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації, а також зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі звернення обох сторін з клопотанням про зупинення провадження у зв'язку з проведенням медіації [4].

Тісно пов'язаним з інститутом медіації є інститут врегулювання спору за участі судді. Його законодавче регулювання здійснюється Цивільним процесуальним кодексом України, зокрема ст. ст. 201-205. Але є низка відмінностей між цими процедурами, які зумовлюють переваги медіації:

1. Врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті, а процедуру медіації можна застосувати на будь-якій стадії.

2. Строк медіації визначається за погодженням сторін, а врегулювання спору за участю судді можливе протягом розумного строку, але не більше 30 днів із дня постановлення ухвали про проведення врегулювання.

3. Врегулювання спору за участю судді не допускається, якщо у справу вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

4. На відміну від судді чи арбітра, медіатор не вирішує конфлікт між сторонами, не постановляє обов'язкове для них рішення і не пропонує якихось варіантів вирішення спору. Варіанти врегулювання виробляють сторони спору, керуючись власними інтересами та потребами [5, с. 81].

5. Медіатор – особа, яка володіє спеціальними навичками з проведення медіації, а додаткове навантаження на суддю у вигляді надання послуг з врегулювання спору, на нашу думку, є надмірним. До того ж однією з головних переваг медіації для правової системи є саме розвантаження судів.

Отже, переваги медіації переважають чашу терезів. Крім того, застосування медіації широко сприятиме подальшій демократизації суспільства та становленню верховенства права [3, с. 94]. Наразі в законодавстві України закріплено обов'язок суду рекомендувати сторонам звертатись до медіаторів. Але, на питання чому при наявності настільки позитивного ефекту від медитативного вирішення спору, медіація ще не досягла широкого використання, дослідники зазначають кілька основних причин:

1) сприйняття медіації як чужорідного елементу в системі надання юридичних послуг. Найчастіше у юристів, що практикують медіація асоціюється виключно з психологією, що не дає їм сприймати цю процедуру як частину сучасної правової системи;

2) недовіра юристів до медіації як до процедури вирішення правових суперечок. У середовищі юридичної спільноти переважає точка зору, згідно з якою тільки за допомогою закону можливо дієво вирішити правовий конфлікт;

3) недостатність правил про медіацію, що містяться в законі. Практики нарікають на відсутність в Законі про медіацію конкретних правил щодо організації та проведення цієї процедури. Адвокати та юристи звикли до

того, що в нормативно-правових актах до найдрібніших деталей вказують як слід чинити й діяти в тій чи іншій ситуації, не залишаючи місця правосвідомості та правовій культурі [6].

До того ж, дослідник У. Капустинський виділяє такі причини повільного розвитку медіації в Україні, які й зараз є актуальними: низька правова культура населення; низький рівень довіри до цієї послуги; недостатня поінформованість суспільства загалом про медіацію; позиції сторін, які не бажають йти на компроміс; специфіка національного правосуддя (думка про те, що не самі учасники конфлікту, а держава має вирішувати спірні відносини, що саме обов'язковість судового рішення є єдиним дієвим способом вирішення спору) [2, с. 62].

Таким чином, після ухвалення Закону України «Про медіацію» відбулося визнання державою цього виду альтернативного способу вирішення спорів, але подальший розвиток та підтримка цього процесу в цивільному судочинстві мають відбуватися, перш за все, шляхом офіційного визнання професії медіатора і закріплення інституту медіації переважно у свідомості юристів та в громадянському суспільстві.

1. Олійник О. Медіація в Україні: Per aspera ad delectat. *Цикл статей про найбільш значимі розробки від Директора Директорату правосуддя та кримінальної юстиції Міністерства юстиції України.* 3 серпня 2021. URL : https://jurliga.ligazakon.net/analytics/205338_medatsya-v-ukran-per-aspera-ad-delectat (дата звернення: 15.04.2023).

2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2010 р.: за станом на 16.11.2022 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2022. № 7. С. 2, ст.51.

3. Косяченко К. Проблемні аспекти впровадження та проведення медіації в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 3. С. 94-96.

4. Цивільний процесуальний кодекс України: за станом на 06.11.2022 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2004. № 40, 40–42. С.1530, ст.492.

5. Данилюк О. О., Кріконова Е. К., Мельник М. Я. Медіація в Україні: проблематика та сучасний стан. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 7. С. 81–84.

6. Проблематика інтеграції медіації в юридичну діяльність: *Думка практика.* 7 вер. 2021. URL : <https://www.bca.education/problematika-integratsiyi-mediatsiyi-v-yuridichnu-diyalnist/> (дата звернення: 15.04.2023).

7. Капустинський У. О. Перешкоди на шляху становлення медіації в Україні. *Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави.* 2019. С. 60–66.

Самойленко В.В.,

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти (ДДУВС)

Науковий керівник: **Моїсеєнко Д.М.,**

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, к. ю. н.

(ДДУВС)

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Принципи права завжди посідали визначне місце у науковій і практичній діяльності юристів, оскільки саме вони визначають основні засади певної галузі права, в нашому випадку, цивільного процесу. Хоча у період сьогодення маємо чималу кількість наукових праць і монографій, проте більшість питань стосовно співвідношення певних принципів у цивільному процесі лишаються дискусійними, чим і обумовлена актуальність вибору даної теми.

Варто відзначити, що науковці приділяють достатньо уваги дослідженню принципів цивільного судочинства. Варто згадати роботи С. С. Бичкової, В. Бобрика, К. Гусарова, В. Комарова, Г. Тимченка, С. Фурси, М. Ясинка та ін., поряд із тим, запропоновані шляхи вирішення проблем визначення місця принципу відкритого судового розгляду запропоновано не було [1, с. 58].

Науковці вважають, що гласність судового процесу в цілому є похідною від принципу незалежності суду і рівності сторін у судочинстві, забезпечує «прозорість» судочинства, тобто, судовий процес стає «прозорим» за умов визнання пріоритету прав людини і громадянина, а суспільство зацікавлене у незалежному суді та рівності сторін, і тому лише в умовах гласності судова незалежність і рівність сторін стають гарантованими, натомість гласність судочинства, яка також є необхідним елементом правосудної діяльності органів судової влади та умовою реалізації права на судовий захист інтересів суспільства у справедливому правосудді, проявляється в наступних трьох аспектах: як обов'язок суду забезпечити гласність судочинства, як право сторін на гласний розгляд справи: як право бажаючих бути присутніми у відкритих судових засіданнях, поширювати та отримувати інформацію про діяльність суду [2, с. 45].

Певною мірою принципи гласності та відкритості співвідносяться із принципом публічності. Особливо це пов'язано із визначенням у п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, яка проголошує право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи. І важливим

елементом цього захисту є саме публічний розгляд справи, що в європейській практиці трактується як відкритість судового засідання, поєднана з його прозорістю, що є істотною гарантією інтересів конкретних громадян-учасників процесу, а також суспільства в цілому [1, с. 59].

Наразі В. Городовенко зауважує, що засади гласності й відкритості судового процесу нерідко ототожнюються, однак у сучасному законодавстві та доктрині вони розрізняються. Гласність – це забезпечення судом особам, чиїх інтересів стосується справа, право знати про дату, час і місце судового засідання у ній, право бути вислуханим у суді, а також право знати про всі ухвалені рішення у справі. Відкритість судового процесу зумовлює надання особам, які не причетні до судової справи, право бути присутніми у судових засіданнях. Процесуальне законодавство, підкреслює вчений, обмежує таке право тільки в разі проведення закритих судових засідань у визначених законом випадках. Проте, як відмічає В. Городовенко, на даний час зміст принципу гласності має тенденцію до розширення. Причиною цього є прийняття Закону України від 22.12.2005 р. №3262-IV «Про доступ до судових рішень», згідно якого судові рішення судів загальної юрисдикції відкриті та доступні у Єдиному державному реєстрі судових рішень, а обмеження права вільного користування офіційним веб порталом судової влади України допускається настільки, наскільки це необхідно для захисту інформації, що за рішенням суду щодо розгляду справи у закритому судовому засіданні підлягає захисту від розголошення». Відповідно і зміст принципу гласності судочинства розширюється через забезпечення доступу громадян до процесуальної інформації в електронному форматі через мережу Інтернет, з урахуванням необхідності, у передбачених законом випадках, обмеження доступу до інформації [3, с. 118].

Отже, гласність та відкритість у цивільному процесі – це конституційно визначена засада судочинства, яка має беззаперечно реалізовуватися.

На мою думку, доцільно було б проаналізувати практику європейських країн щодо дотримання у судочинстві принципів гласності та відкритості.

1. Серветник А.Г. Співвідношення принципів відкритості, гласності та публічності цивільного судочинства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. № 12, том 2. 2014. С. 58 – 61.

2. Курс цивільного процесу: [підручник] / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. Право, 2011. – 1352 с.

3. Остафійчук Л. Гласність судового процесу та його повна фіксація технічними засобами: міждисциплінарний підхід. EUROPEAN POLITICAL AND LAW DISCOURSE. 2018. С. 116 – 124.

Семакова В.Л.

здобувач вищої освіти ЮЗ-ПД-031
ДДУВС

Науковий керівник:

Киян В.Я. завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін ДДУВС,
к.ю.н., доцент

ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Вітчизняне трудове законодавство, яке уже має кілька десятиліть своєї історії розвитку до цього часу опирається на занадто архаїчний КЗпП, і давно потребує оновленого законодавства про працю, створення рівних правил на ринку праці й балансування інтересів працівників та роботодавців. Уже близько 20-ти останніх років здійснюються спроби прийняти новий Трудовий кодекс, але до цього часу вони недостатньо результативні.

Бажання України рухатися євроатлантичним шляхом розвитку поставило питання вдосконалення трудового законодавства у цілому, і інституту юридичної відповідальності, зокрема.

У сучасному трудовому праві правопорушення можна визначити як винне протиправне невиконання чи неналежне виконання трудових обов'язків суб'єктами трудових правовідносин. Разом з тим, слід зазначити, що такого виду юридичної відповідальності, як трудова, законодавством не передбачено. Трудовим законодавством передбачено два види юридичної відповідальності: матеріальна і дисциплінарна.

Інститут матеріальної відповідальності визначений главою IX Кодексу законів про працю України [1] (далі – КЗпП), де передбачено відповідальність працівників за шкоду, заподіяну підприємству, установі чи організації, внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків. Матеріальна відповідальність впливає з обов'язку працівника дбайливо ставитись до майна власника та вжити заходів щодо запобігання шкоді (ст. 131 та 138 КЗпП України).

Інститут дисциплінарної відповідальності працівника за порушення ним трудових обов'язків врегульовано главою X КЗпП України, статутами, положеннями та актами законодавства про дисциплінарну відповідальність. Теорія трудового права визначає два види дисциплінарної відповідальності: загальна (до якої притягуються всі працівники) і спеціальна (до якої притягуються окремі категорії працівників, на яких поширюються дисциплінарні статuti, положення та спеціальні закони. Наприклад, державні службовці, працівники правоохоронних органів, судді, працівники залізничного транспорту, тощо).

КЗпП України визначає такі види матеріальної відповідальності: обмежена – у межах середнього місячного заробітку (ст. 132-133 КЗпП України), повна – в повному обсязі (ст. 134 КЗпП України). Крім того, ст. 135-2 КЗпП України передбачає колективну (бригадну) відповідальність.

Обставини, що враховані, багато в чому співпадають з випадками дисциплінарної відповідальності (ст. 137 КЗпП України): пряма дійсна шкода, ступінь вини працівника, конкретна обстановка, майновий стан працівника, крім того, коли шкоду заподіяно злочином з корисливою метою.

Слід зауважити, що у проекті Трудового кодексу України від 08.11.2019 р. № 2410 [2], який був прийнятий ВР України до розгляду в другому читанні цю ваду передбачалося виправити, оскільки в книзі 8 главі 2 йшлося про відповідальність роботодавця: за порушення прав працівника – аналогічна дисциплінарній відповідальності працівника і матеріальна – за шкоду, заподіяну майну працівника; за невиконання обов'язків щодо надання матеріальних благ і послуг, заподіяну матеріальну шкоду. При цьому невиконання обов'язків перед працівником через дію непереборної сили зобов'язаний доводити роботодавець. Тобто тут, аналогічно до цивільно-правової відповідальності пропонувалося застосовувати принцип вини роботодавця (боржника).

Цікавою новелою згаданого проекту є також введення такого виду загального дисциплінарного стягнення, як зауваження, що на наш погляд, відповідає загальній тенденції гуманізації законодавства. Але на жаль, цей законопроект так і залишився не реалізованим.

Із останніх законодавчих ініціатив 4 жовтня 2022 р. Міністерство економіки України оприлюднило проект Закону України «Про працю» [3], де основним завданням визначають забезпечення реалізації трудових прав і обов'язків працівників та роботодавців, створення належних правових умов для досягнення балансу інтересів сторін трудових відносин.

Питання матеріальної відповідальності згідно зазначеного проекту передбачено розділом VIII, де визначено, що матеріальна відповідальність працівника полягає в обов'язку відшкодування прямої дійсної майнової шкоди, заподіяної працівником роботодавцеві внаслідок порушення трудових обов'язків.

Під прямою дійсною майновою шкодою розуміється втрата, погіршення або зниження цінності майна роботодавця, а також витрати роботодавця на відновлення, придбання майна чи інших цінностей, що сталися внаслідок порушення працівником умов трудового договору.

Законодавець залишив без змін види матеріальної відповідальності які є у діючому КЗпП України. Разом з тим вважаємо, що у проекті законодавець звузив розуміння обмеженої матеріальної відповідальності, зазначивши лише те, що за пряму дійсну майнову шкоду, заподіяну роботодавцеві, працівник несе матеріальну відповідальність у межах його середньомісячної заробітної плати. На наш погляд, діюча норма ст. 133 КЗпП України більш детально

розкривала випадки обмеженої матеріальної відповідальності.

Щодо дисциплінарної відповідальності, то, нажаль, у проекті цей інститут не визначено. У ст. 117 вказано лише, що посадові особи об'єктів відвідування, винні у порушенні законодавства про працю, несуть відповідальність згідно із законом.

З урахуванням викладеного вище доцільно зазначити, що інститути відповідальності у трудовому праві України не є бездоганними і потребують вдосконалення. Новели, які пропонуються законодавцем, на нашу думку ще тяж потребують доопрацювання та обговорення. І буде доречніше, якщо у перспективі буде прийнято усе ж таки Трудовий кодекс, а не Закон «Про працю».

1. Кодекс законів про працю України : Закон УРСР від 10.12.1971 № 322-VIII.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

2. Проект Трудового кодексу України : Проект постанови Верховної Ради України від 08.11.2019 р. № 2410.
URL : http://https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331

3. Проект Закону України «Про працю». URL : <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=43600842-3772-427f-a725-39e35ae3adb8&title=ProektZakonuUkrainiproPratsiu>.

Сидор М.Я.,

к.ю.н., доцент

(Львівський державний

університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ із метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави згідно з ст.1 ЦПК України.

Цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, ЦПК України та Закону України «Про міжнародне приватне право».

Міжнародний цивільний процес є формою реалізації цивільних прав та інтересів і одночасно може здійснюватись лише як публічні правовідносини.

Найбільш авторитетні в континентальній правовій системі цивільні процесуальні кодекси Німеччини та Франції.

Цивільне процесуальне право Німеччини – це право, що регулює відносини між особистістю і державою, а обмеження впливу сторін і суду на

процес - одне із завдань процесуального права [4, с.51].

Відповідно до ЦПК Німеччини, цивільний процес поділяється на позовне (позовний процес – діяльність суду по встановленню вимог позивача. Теорія позову бере свій початок в римському праві, що була удосконалена німецькими юристами у сфері процесуального права, і в залежності від предмету позову чи від його змісту у німецькій процесуальній теорії розрізняють: позови про виконання зобов'язань чи позови про присудження; установлюючі позови та позови про визнання, перетворюючі позови, що направлені на зміну правовідносин через встановлення рішення суду) та особливе провадження (спрощений процес на основі письмових доказів та вексельний процес; провадження у сімейних справах: по справах про встановлення батьківства та аліментні правовідносини; провадження по спрощеному порядку розгляду справ про стягнення заборгованості без виклику відповідача в суд на підставі судового наказу провадження про арешт та тимчасове розпорядження (судова заборона).

У французькій цивільній процесуальній теорії під цивільним процесом розуміють як цивільне процесуальне право, так і цивільне судочинство. Цивільне процесуальне право в процесуальній теорії Франції визначається як сукупність норм позитивного права, що представляють організацію та юрисдикцію цивільних судів, що регулюють порядок звернення за судовим захистом, розгляду і вирішення цивільних справ.

Відповідно до ЦПК Франції (до 5 грудня 1975 року, коли був прийнятий нині діючий кодекс, існував ЦПК Франції 1806 року, як один із кодексів Наполеона, проте не самий вдалий оскільки містив у собі 1042 статті – із яких реально діяли лише 326, та ґрунтувався на Орданансі 1667 року) цивільний процес включає три види цивільного судочинства: позовне провадження (складається з трьох етапів: порушення цивільної справи, судове розслідування та винесення рішення); судовий розгляд у відсутності когось із сторін та особливе провадження.

Оскарження судових постанов здійснюється в порядку апеляції та ревізії, а для Французького ЦПК – поряд з ревізією (виправлення фактичної не правової помилки) та апеляцією, є опозиція зі сторони осіб, що не приймали участі у справі, але їм заподіяна шкода (мета – перегляд та зміна судової постанови на їх користь) та касація (перевірка судового рішення на предмет відповідності правовим нормам).

Отже, на основі вищезазначених положень, можна зробити висновок, що термін «міжнародний цивільний процес» має умовний характер, оскільки не існує міжнародної універсальної організації, яка повинна розглядати спори між суб'єктами різних держав. Міжнародний цивільний процес не є сукупністю норм міжнародного цивільного процесу, а являє собою низку процесуальних проблем, специфіка яких полягає у зв'язку з міжнародним цивільним та торгівельним оборотом.

Проте, останнім часом мова йде про європейське цивільне

процесуальне право як новий комплекс правил судового провадження. Причому мова йде не про єдиний цивільний процесуальний кодекс, а про загальноєвропейські інститути, серед яких – підсудність та виконання судових рішень, вручення судових документів, дослідження доказів, обмін правовою інформацією. До нормативно-правових актів такого роду можна віднести Конвенцію про юрисдикцію та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах, 1988 р., Регламент Ради ЄС «Стосовно юрисдикції, визнання та виконання судових рішень у сімейних справах і справах щодо батьківської відповідальності» від 27 листопада 2003 року.

У різних країнах діє різний порядок приведення у виконання іноземних арбітражних рішень, але всі вони можуть бути зведені, згідно із класифікацією Е. Брунцевої, до чотирьох основних моделей:

1) депонування чи реєстрація рішення в суді або іншому компетентному органі, після чого воно може бути виконане, як рішення місцевого суду;

2) виконання арбітражного рішення безпосередньо, без його депонування чи реєстрації (але для цього може бути потрібен дозвіл суду на виконання);

3) звернення до суду із проханням про визнання та виконання рішення (екзекватура);

4) пред'явлення в суд позову на підставі арбітражного рішення, як свідчення наявності боргового зобов'язання, що підлягає судовому захисту. До цього способу вдаються тільки за відсутності можливості застосувати жоден інший спосіб [5, с. 535-536].

Найчастіше на практиці застосовується третя модель. У широкому значенні термін «екзекватування» – це процедура, здебільшого судова, що полягає у наданні арбітражному рішенню виконавчої сили, тобто здатності бути приведеним у виконання із застосуванням, у разі потреби, примусових заходів із боку державних органів стосовно зобов'язаної особи чи її майна. За системи екзекватування компетентна інстанція після розгляду в спрощеному провадженні дійсності рішення і без судового розгляду за участю сторін, як правило, видає виконавчий документ – наказ про виконання рішення на прохання заінтересованої сторони [5, с. 535-536].

Зокрема, ст. 84 Закону України «Про виконавче провадження» встановлює, що порядок виконання рішень іноземних судів і арбітражів в Україні визначається відповідними міжнародними договорами та законами України. Згідно зі ст. 3 цього Закону, виконання рішень Європейського суду з прав людини має відбуватись із урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про виконання рішень Європейського Суду з прав людини». Разом з тим, відповідно до ст. 17. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Європейського суду з прав людини (далі - Суду) як джерело права, а до виконання рішень Суду

відноситься, по-перше, виплата стягувачу відшкодування та вжиття додаткових заходів індивідуального характеру; а по-друге, - вжиття заходів загального характеру [6, с. 54].

Виконання рішень Суду є специфічним правовим інститутом, відмінним від процедур, передбачених для виконання рішень національних судів, а також для визнання й виконання на території України рішень іноземних судів та іноземних недержаних установ. Тому з огляду на міжнародні зобов'язання, передбачені Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, і наддержавний статус Суду встановлено й особливі механізми реалізації його рішень [7, с. 87].

Виконанню підлягають ухвали палат Суду, які відповідно до ст. 43 та п. 2 ст. 44 Конвенції набули статусу остаточних, тобто якщо сторони заявлять про те, що вони не звертатимуться з клопотанням про передачу справи на розгляд до Великої палати з моменту, коли сплине тримісячний термін від дати винесення рішення; якщо не було подано клопотання про передачу справи на розгляд Великої палати; або якщо комітет у складі п'яти суддів відхилить клопотання про передачу справи на розгляд Великої палати [8, с. 87].

До повноважень Суду не входить виконання винесених ним рішень: вони направляються до Комітету міністрів Ради Європи, що покликаний контролювати їхню реалізацію та забезпечувати виплату грошових компенсацій. Згідно зі ст. 8 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» виплата відшкодування повинна бути здійснена протягом трьох місяців із моменту набуття рішенням остаточного статусу. Виконання рішень Європейського суду з прав людини в частині виплати відшкодування покладено на органи Державної виконавчої служби. Наразі відповідно до п. 10 ч. II ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» рішення Суду підлягають виконанню Державною виконавчою службою України [9, с. 54].

Проте однозначного схвалення такого механізму виконання рішень Суду в вітчизняній юридичній науці немає. Є позиція про доцільність створення окремого органу, що реалізовував би відповідні рішення [10, с. 2]. На нашу думку, створення нового інституту, що спеціалізувався б на виконанні рішень Європейського суду з прав людини окремо від державної виконавчої служби є недоцільним, оскільки налагодження його організаційної діяльності, матеріальної та нормативної бази триватиме не один рік.

Враховуючи спеціальну процедуру виконання рішень Суду, а саме положення ст. 7 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та безпосередньо те, що неподання стягувачем заяви про виплату відшкодування не є перешкодою для виконання рішення Суду та той факт, що відшкодування здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України (за даними Міністерства юстиції України, загальна сума коштів, що її сплатив уряд України у 2012 році на виконання рішень Суду, становить майже 39 мільйонів гривень (близько 3,9

мільйона євро), необхідно виокремити у структурі Державної виконавчої служби окреме управління з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини з відповідними відділами на обласному рівні.

Підсумовуючи, слід зазначити, що прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» стало надзвичайно позитивним кроком на шляху до забезпечення захисту прав і свобод людини та побудови громадянської демократичної держави, проте у законодавстві України, яке стосується виконання рішень Суду, відкритими залишаються питання: відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких рішень; нормативного обґрунтування цієї відповідальності; чіткого окреслення повноважень органів, що мають здійснювати перевірку виконання рішень Суду й реагувати на порушення в сфері застосування Європейської конвенції. Також, необхідно удосконалювати роботу Державної виконавчої служби України та проводити роботу над поліпшенням виконання не лише заходів індивідуального характеру, а й особливо заходів загального характеру, що дасть змогу попередити та зменшити звернення українців до Суду.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Цивільне право України: Підручник За ред. Є.О. Харитонова, Н.О. Саніахметової. Київ. 2015. 774 с.
3. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право»/ Р. О. Стефанчук. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2007. 541 с.
4. Навальнєва Н. Санкція як правовий засіб у механізмі правового регулювання цивільних відносин. *Підприємництво, госп-во і право : наук.-практ. госп.-прав. журн.* 2019. N 3. С. 40-45.
5. Кодинець А. О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України : дис. канд. ... юрид. Наук. Київ, 2016. 219 с.
6. Стефанчук М. О. До питання про динаміку суб'єктивного цивільного права. *Університетські наукові записки.* 2019. JNs 4 (32). С. 44-52.
7. Рішення Європейського суду з прав людини в цивільних справах. Захист власності, приватного і сімейного життя та свободи поглядів / уклад. О. В. Ковальський ; за ред. О. С. Захарової. К. : Юрінком Інтер, 2019. 328 с.
8. Ромащенко І. О. Порушення права як підстава для захисту цивільного права шляхом зміни чи припинення правовідношення. *Харківський національний університет внутрішніх справ.* Європейські перспективи = European perspectives. 2016. N 4. С. 177-182.
9. Юридична енциклопедія: в 6 т. редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : Укр. енцикл. імені М. П. Бажана, 2015. Т. 5 : П-С. С. 50.
10. Карташов М. Проблеми реалізації права на звернення до суду. *Підприємництво, госп-во і право : наук.-практ. госп.-прав. журн.* 2019. N 5. С. 20-23.

Сіверська З.Х.,

здобувач вищої освіти 2 курсу ННІ
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:

Юніна М.П.,

доцент кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, к.ю.н., доцент

ШЛЮБНІ ДОГОВОРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Шлюбний договір – це, перш за все, угода про вирішення спірних питань життя сім'ї, укладена між особами які вступають у шлюб, або подружжям. Сімейним кодексом України передбачено, що шлюбним договором регулюються лише майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки, а також майнові права та обов'язки подружжя як батьків [1]. Під час воєнного стану можуть діяти обмеження, що визначаються законом про воєнний стан, та які можуть вплинути на умови укладання шлюбного договору. Наприклад, під час воєнного стану може бути обмежено свободу переміщення людей, тому укладання шлюбних договорів може бути ускладненим для тих, хто проживає в зоні конфлікту або евакуйованих із неї. Також військовий стан може призвести до зміни майнових відносин між подружжям, зокрема через зміну цін на майно, забезпечення безпеки майна тощо. Тому умови шлюбного договору, що був укладений до введення воєнного стану, можуть втратити свою актуальність в разі зміни обставин.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 213 від 07.03.2022 « Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» на час дії воєнного стану, якщо один із наречених є військовослужбовцем, то державна реєстрація шлюбу може проводитися відділом державної реєстрації актів цивільного стану без особистої присутності такого нареченого (нареченої).

У разі, коли один з майбутнього подружжя проходить військову службу, для того, щоб укласти шлюб дистанційно, тобто без присутності нареченого або нареченої, військовослужбовцю необхідно подати відповідну заяву безпосередньому командирі, в якій обов'язково зазначити відомості про себе та наречену (нареченого), зокрема прізвище, власне ім'я та по батькові (за наявності), дату народження, громадянство, а у разі зміни прізвища – відомості про обране прізвище. Ця заява одночасно є й

підтвердженням факту надання згоди військовослужбовцем на укладення шлюбу.

Незважаючи на певні складнощі в укладенні шлюбу в умовах воєнного стану, деякі подружжя так само мають бажання укласти шлюбні договори. Однак при їх укладенні наразі майбутнє подружжя може стикнутись з певними труднощами, наприклад, такими, як відсутність деяких документи, які можуть бути недоступні через обмеження у пересуванні, а також можуть виникнути проблеми з реєстрацією договору в органах державної реєстрації актів цивільного стану через можливі обмеження у роботі таких органів під час воєнного стану [4]. Є декілька аспектів, на які варто звернути увагу для складання шлюбного договору під час воєнного стану:

1. Для укладення шлюбного договору потрібно звернутись до нотаріуса, який має право здійснювати нотаріальні дії в умовах воєнного стану. Зазвичай це можуть бути нотаріуси, що працюють у районах, де не проводяться активні бойові дії.

2. У договорі слід передбачити умову про вирішення питань, пов'язаних з можливим тимчасовим окремим проживанням подружжя (сепарацією), зокрема, з приводу майна та доходів, які під час такого проживання подружжя отримає або з приводу батьківства відносно дітей, яких за цей час народить дружина.

3. Слід вказати про необхідність видачі довіреності на укладення договорів, пов'язаних зі спільним майном подружжя, тобто дружина або чоловік, що не проходять військову службу, можуть отримати довіреність від другого з подружжя, та самостійно (поки той відсутній) вирішувати питання з приводу спільного майна. Але ж необхідно дуже довіряти цій людині.

За реєстрацію шлюбу необхідно сплатити державне мито у розмірі 0,05 неоподаткованого мінімуму доходів громадян (у 2022 році – 0,85 копійок) (підпункт “а” пункту 5 статті 3 Декрету Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 року № 7-93 «Про державне мито»). Надалі командир, у свою чергу, засвідчує справжність підпису на заяві та надсилає її до відділу ДРАЦС, до якого подано заяву про державну реєстрацію шлюбу нареченим (нареченою), або до іншого відділу ДРАЦС чи до територіального органу Міністерства юстиції України, які провадять діяльність під час воєнного стану.

Підсумовуючи, можна зробити висновок про те, що укладення шлюбних договорів під час воєнного стану в Україні здійснюється за тими ж правилами, що й у звичайний час. Однак, враховуючи можливі обмеження та ускладнення, які супроводжують воєнний стан, варто дотримуватись певних правил. Зокрема, рекомендується звернутись до нотаріуса, який має право здійснювати нотаріальні дії в умовах воєнного стану, передбачити можливі наслідки зміни умов проживання та роботи людей, врахувати можливі обмеження та правила щодо охорони майна під час воєнного стану.

1. Шлюбний договір URL : https://minjust.gov.ua/m/str_4500 (дата звернення 12.04.2023)
2. Кількість шлюбних контрактів в Україні зросла на 46% за рік URL : <https://opendatabot.ua/analytics/marriages-and-contracts-2021> (дата звернення 07.04.2023)
3. Укладення шлюбу з військовослужбовцем та його розірвання в умовах воєнного стану. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/ukladennia-shliubu-z-viiskovosluzhbovtsem-ta-ioho-rozirvannia-v-umovakh-voiennoho-stanu> (дата звернення 07.04.2023)
4. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.04.2023)
5. Одруження в умовах воєнного стану. Непереможна нація: будемо серед розрухи. URL : <https://everlegal.ua/odruzheniya-v-umovakh-voennogo-stanu-neperemozhna-natsiya-buduemo-sered-rozrukhy> (дата звернення 07.04.2023)

Хирса А. В.,

студентка 3-го курсу ННІ
права та інноваційної освіти,
Науковий керівник:

Поліщук М. Г.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
к.ю.н., доцент

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Розвиток інформаційних технологій зумовив глибокі перетворення в законодавстві. З науково-технічним прогресом, удосконаленням засобів зв'язку та зберігання інформації, використанням комп'ютерної техніки та носіїв інформації, які вже призвели до появи нових видів доказів, забезпечення можливості їх використання та закріплення на законодавчому рівні свідчить про новий рівень судочинства.

Проблематикою застосування електронних доказів в цивільному процесі присвячені роботи: А. Вершиніна, Ю. Павлової, А. Каламайко, О. Воронюк, К. Дрогозюк.

В Україні інститут електронних доказів не є зовсім новим. Електронні документи (текстові документи, графічні зображення, фотографії), роздруківки веб-сайтів використовувалися як письмові докази, а магнітні та електронні носії інформації як речову докази, можна зробити висновок що дані об'єкти вже використовувалися в цивільному судочинстві.

Уперше законодавче визначення поняттю «електронний доказ» було надано завдяки реформі процесуального законодавства 2017 року. У

загальному вигляді теорія цивільного процесуального права характеризує електронний доказ як будь-яка інформація, представлена в електронному вигляді формі і має значення для розгляду та вирішення цивільної справи. Сам носій інформації не є електронним доказом, а лише інформація як джерело обставин та фактів, що підлягають доказуванню саме це і є електронним доказом.

Поняття «електронні докази» з'явилося ще в 70-х роках ХХ ст. з появою так званих машинних документів. У світовій практиці існує термін *data message*, що в ст.2 Типового закону про електронну торгівлю від 1997 року, рекомендованого Генеральною Асамблеєю ООН, визначається як інформація, що підготовлена, відправлена, отримана або збережена за допомогою електронних, оптичних або аналогічних засобів, включаючи електронний обмін даними, електронну пошту, телеграф, телекс або факс.[1]

Відповідно до ч. 1 ст. 100 Цивільного процесуального кодексу Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео-та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).[2]

У професійній літературі виникають проблемні питання щодо подачі таких доказів у суді, деякі науковці пропонують подавати в роздрукованій формі щоб побачити і дослідити доказ візуально, інші пропонують варіант показу електронного доказу як в паперовому вигляді так і на електронному носії. Друковані копії дадуть можливість суду встановити належність доказів і дозволять іншим учасникам справи ознайомитися з матеріалами, а пізніше, на стадії судового розгляду, буде досліджуватись уже електронний оригінал [3, с. 17].

Ч. 3 ст.100 ЦПК передбачає, що сторони мають право надавати електронні докази на паперових носіях, засвідчені в установленому законодавством порядку, але порядку засвідчення електронних копій та паперових копій законом не передбачено [2].

Ураховуючи можливість безперешкодного копіювання електронного доказу без обмеження кількості копій та без втрати його якісних характеристик у процесі копіювання, можна передбачати певні практичні проблеми у разі відокремлення оригінального електронного доказу від його копії а також щодо завірення копій електронних доказів. [4].

Окрім проблеми прийняття судом електронного доказу на практиці виникає також проблема з безпосередньою демонстрацією цього доказу під час судового процесу, ознайомлення з його змістом усіх учасників судового

процесу.

До числа цих способів можна віднести:

- демонстрацію доказу за допомогою технічних засобів в залі судового засідання. Як правило, для здійснення цих дій потрібний персональний комп'ютер, з підключеними до нього звуковими колонками, необхідне відповідне програмне забезпечення, що дозволяє відкривати або відтворювати необхідні файли;

- надання у ході судового засідання самостійно складеного стороною, що надає доказ – протоколу огляду, у якому детально описано хід і результати огляду електронного доказу. Протокол огляду електронних доказів повинен докладно описувати доказове значення відомостей, що містяться в електронному документі;

- надання у ході судового засідання офіційних відомостей оператора, провайдера інтернет послуг з відповідним додатком у вигляді електронного носія інформації, що безпосередньо містить відомості і документи, які мають доказове значення. [5]

Можна зробити висновок, що цивільне процесуальне право не містить механізму захисту електронних доказів від фальсифікації, підробки та знищення. Виявлення всіх аспектів правової системи електронних доказів та їх чітке визначення допоможе захистити та забезпечити законні інтереси учасників цивільного процесу і таким чином, сприятиме їх розвитку.

1. Кодола Б. Електронні докази: регулювання, яке буде складно застосувати на практиці. URL : http://zib.com.ua/ua/131203-elektronni_dokazi_regulyuvannya_yake_bude_skladno_zastosuvat.html

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 40-41, 42, ст. 492).

3. Каламайко А. Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків. 2016. 20 с.

4. Резворович К. Проблематика дослідження електронних доказів у цивільному судочинстві України //матеріали Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року). Кривий Ріг, 2022. 498с. 2022. С. 364.

5. Петренко В. С. Електронні докази як елемент інформаційних технологій у цивільному судочинстві. Молодий вчений. 2018. № 1 (54). С. 111-115.

Чабан О.М.,

доцент кафедри цивільного і
господарського права та процесу
Львівського торговельно-економічного
університету, к.ю.н., доцент

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ

Актуальною є тема відповідальності сторін за договорами, з цього питання є значна судова практика, неодноразово питання відповідальності обговорювалося у науці цивільного права України. І все ж таки завжди залишаються аспекти недостатньо досліджені. Наразі пропонуємо обговорити питання відповідальності сторін за договором управління майном.

Договором управління майном опосередковується надання послуг управителем установнику управління. За цим договором управитель вчиняє як фактичні та юридичні дії. Зокрема, він зобов'язаний повідомляти осіб, з якими він вчиняє правочини, про те, що він є управителем, а не власником майна. Відповідно до ч. 3 ст. 1038 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року [1] (далі – ЦК України) у правочинах щодо майна, переданого в управління, які вчиняються у письмовій формі, вказується про те, що вони вчинені управителем. Наслідком цього є субсидіарна відповідальність управителя за вчиненими правочинами з третіми особами, основним боржником є установник управління. У реч. 2 ч. 3 ст. 1038 ЦК України передбачено, що у разі відсутності такої вказівки управитель зобов'язується перед третіми особами особисто.

У ст. 1043 ЦК України передбачені особливості відповідальності управителя за невиконання чи неналежне виконання договору управління майном. Отже, у ч. 1 зазначено, що управитель, який не виявив при управлінні майном належної турботливості про інтереси установника управління або вигодонабувача, зобов'язаний відшкодувати установникові управління завдані збитки, а вигодонабувачеві – упущену вигоду. Підставою відповідальності у даному випадку є відсутність належної турботливості. Це полягає насамперед у не збереженні майна, яке передане в управління, та недосягнення мети управління. Відповідальність полягає у відшкодуванні збитків установникові управління, а вигодонабувачеві – упущеної вигоди.

У абз. 2 ч. 1 ст. 1043 ЦК України передбачена відповідальність управителя без вини. Так управитель відповідає за завдані збитки, якщо не доведе, що вони виникли внаслідок непереборної сили, винних дій установника управління або вигодонабувача. Тягар спростування вини покладається на управителя. Як зазначено у науковій літературі, загальне

правило відповідальності управителя стосується відповідальності без вини, за винятком винної відповідальності щодо збитків, заподіяних втратою або пошкодженням майна. Це дає можливість збалансувати відповідальність управителя з його зобов'язанням діяти виключно в чужому інтересі (видонабувача та (або) установника) таким чином, як би це зробив сам власник [2, с. 692].

Згідно з ч. 2 ст. 1043 ЦК України управитель несе субсидіарну (додаткову) відповідальність за боргами, що виникли у зв'язку із здійсненням ним управління, якщо вартості майна, переданого в управління, недостатньо для задоволення вимог кредиторів. Управитель виступає за зобов'язаннями перед третіми особами як субсидіарний (додатковий) боржник, а установник управління є основним боржником. Відповідно до ч. 2 ст. 619 ЦК України до пред'явлення вимоги особі, яка несе субсидіарну відповідальність, кредитор повинен пред'явити вимогу до основного боржника. Якщо основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержав від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу, кредитор може пред'явити вимогу в повному обсязі до особи, яка несе субсидіарну відповідальність.

Відповідно до ч. 3 ст. 1043 ЦК України субсидіарна відповідальність управителя настає також у разі вчинення правочинів з перевищенням наданих йому повноважень або встановлених обмежень, за умови, що треті особи, які беруть участь у правочині, доведуть, що вони не знали і не могли знати про перевищення управителем повноважень або встановлених обмежень. У такому разі установник управління може вимагати від управителя відшкодування завданих ним збитків. У цій нормі також йде мова про субсидіарну відповідальність управителя, але не за наявності боргів за зобов'язаннями перед третіми особами, а коли управитель вчиняв правочини з перевищенням наданих йому повноважень або встановлених обмежень. Наразі треті особи, які беруть участь у правочині, доведуть, що вони не знали і не могли знати про перевищення управителем повноважень або встановлених обмежень. У главі 70 ЦК України не визначено, у якому значенні вживаються поняття “перевищенням наданих йому повноважень” “перевищення встановлених обмежень”. Ймовірно під перевищенням наданих повноважень необхідно розуміти вчинення фактичних та юридичних дій, які передбачені законом або договором управління майном, тобто пов'язані з управлінням майном. Приміром, згідно з реч. 2 ч. 1 ст. 1037 ЦК України управитель може відчужувати майно, передане в управління, укласти щодо нього договір застави лише за згодою установника управління. Під перевищенням встановлених обмежень необхідно розуміти порушення передбачених законом або договором управління майном заборон. Наприклад, у ч. 2 ст. 1030 ЦК України встановлено, що не можуть бути предметом договору управління майном грошові кошти, крім випадків, коли право здійснювати управління грошовими коштами прямо встановлено

законом. Таким законом є Закон України від 19.06.2003 р. “Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю” [3].

Згідно з ч. 1 ст. 1041 ЦК України управитель може доручити іншій особі (замісникові) вчинити від його імені дії, необхідні для управління майном, якщо це передбачено договором управління майном або цього вимагають інтереси установника управління або вигодонабувача у разі неможливості отримати в розумний строк відповідні вказівки установника управління. Управитель відповідає за дії обраного ним замісника, як за свої власні. Замісник може визначатися у договорі управління майном, або при виконанні договору управління майном обрання замісника необхідне в інтересах установника управління. Відповідальність за вчиненими замісником правочинами покладається на управителя і при цьому поширюються положення ст. 1043 ЦК України.

За моментом укладення договору управління майном є реальним, відповідно за договором обов’язку передати майно в управління управителю в установника управління немає. Відповідальність установника настає в разі не попередження управителя про наявність застави предмета договору управління майном. Якщо установник управління не попередив управителя і сам управитель не знав і не міг знати про те, що майно, яке передане в управління, є предметом договору застави, управитель має право вимагати розірвання договору та виплати належної йому за договором плати відповідно до строку управління цим майном.

Таким чином за договором управління майном на управителя покладається відповідальність без вини, крім обставин непереборної сили та винних дій установника управління або вигодонабувача. За незабезпечення схоронності майна та досягнення мети управління управитель відшкодовує установнику управління завдані збитки, а вигодонабувачу – упущену вигоду. У зобов’язаннях з третіми особами управитель є субсидіарним відповідачем. Установник управління несе відповідальність за неповідомлення управителя про те, що майно, яке передане в управління, є в заставі. При цьому наслідком може бути розірвання договору управителем.

1. Цивільний кодекс України: Кодекс. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.04.2023).

2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. – 4-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. К. : Юрінком Інтер, 2010. Т. II. 1056 с.

3. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Закон України від 19 червня 2003 р. № 978-IV/. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-15#Text>.

Шарудило Т. Ю.,

студентка 2-го курсу, юридичного
факультету Академії державної
пенітенціарної служби

Науковий керівник:

Андрущенко Т.С.,

доцент кафедри адміністративного
цивільного та господарського права і
процесу Академії державної
пенітенціарної служби, к.ю.н.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Цивільно-правова відповідальність належить до тих правових явищ, що завжди привертала увагу дослідників та фахівців у галузі цивільного та сімейного права. Інститут цивільно правової відповідальності сягає глибин зародження цивільних відносин у Стародавньому Римі та посідає вагоме місце у розвитку та вдосконалення цивільних відносин у сьогоденні.

Історіографія формування та зародження цивільних відносин починається з Риму, але особливу увагу цивільній відповідальності не приділяли. Римське приватне право вплинуло на розвиток українського законодавства в цілому і українського цивільного права взагалі. У радянській правовій науці ця проблема розроблялася вкрай повільно, хоча в 70-х роках минулого століття можна відзначити появу інтересу в науковців до неї. [1 с. 291] Але, варто зазначити що, з прийняттям і набранням чинності Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) у 2003–2004 рр. розпочався новий етап у дослідженні проблем цивільно-правової відповідальності. [2, с. 190].

Щоб зрозуміти поняття цивільної-відповідальності слід розібрати поняття відповідальності як такої. Більшість норм цивільного права спрямована на позитивне регулювання особистих немайнових та майнових відносин, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні і майновій самостійності їх учасників. Нормальний розвиток цивільних відносин характеризується добросовісним здійсненням їх учасниками своїх суб'єктивних прав та виконанням цивільних обов'язків. Належна правомірна поведінка учасників цивільних правовідносин забезпечується засобами заохочення та відповідальністю, що встановлюються договором або актами цивільного законодавства (ч. 3 ст. 14 ЦК). [6] На цьому етапі можна дати визначення “відповідальності”. Відповідальність є одним із засобів впливу на учасників цивільних правовідносин, який визначається межами дозволеної та необхідної їх поведінки. Таке місце цивільно-правової відповідальності обумовлюється, по-перше, предметом цивільного права та методом правового регулювання цивільних відносин. По-друге, наявністю інших

засобів юрисдикційної форми захисту цивільних прав (ст. 16 ЦК України) [6], а також можливістю здійснення не юрисдикційної форми захисту — самозахисту (ст. 19 ЦК України)[6]. У цивільному законодавстві відсутня норма-дефініція, яка б закріплювала легальне визначення поняття «цивільно-правова відповідальність». Це пояснюється тим, що «цивільно-правова відповідальність» є абстрактною науковою категорією, на якій базуються різні конструкції та інститути цивільного права.

На даному етапі можемо визначити що, цивільно-правова відповідальність як галузевий вид юридичної відповідальності має ретроспективний характер, оскільки виникає як наслідок цивільного правопорушення[3, с. 247]. Тобто цивільне правопорушення надає підґрунтя для виникнення цивільно правової відповідальності. Характеристика цивільного правопорушення повністю вичерпується такими умовами, як шкода, протиправність, причинний зв'язок між протиправними діями і наслідками, шкідливими наслідками і виною, які в сукупності є складовими складу цивільного правопорушення [4].

У системі цивілістики завжди стояло доречне питання цивільної відповідальності неповнолітніх. Законодавець закріпив певні положення які стосуються відповідальності неповнолітніх та відшкодування шкоди. Варто пам'ятати що, одним з найбільш дієвих методів впливу на поведінку суб'єктів цивільних правовідносин як зазначалось вище є інститут відповідальності, в тому числі і цивільно правової. Зокрема що стосується неповнолітніх, то притягнення їх до відповідальності надає широкі можливості для впливу на їх поведінку, виховання і в кінцевому результаті виконання завдання для профілактики подальших правопорушень. [5, с 98]

Але на цьому етапі варто розрізняти відповідальність малолітніх та неповнолітніх осіб, оскільки вони наділені різним обсягом цивільної дієздатності. Точне та всебічне розуміння даних понять нормативно закріплено у ЦК України [6]. Малолітні особи мають статус часткової цивільної дієздатності відповідно до положень (ч.1 ст.31 ЦК України) [6] і на момент настання відповідальності не досягла чотирнадцяти років. Відповідно відшкодування шкоди за заподіяне відповідають батьки або особи що їх замінюють (ч.1 ст.1178 ЦК України) [6]. Неповнолітні особи наділені неповною цивільною дієздатність, оскільки це особи у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (ст. 32 ЦК України) [6]. В цьому випадку цивільну відповідальність у договірних відносинах (ст.33 ЦК України) [6] неповнолітня особа несе самостійно або ж у порядку визначених законом.

Роблячи висновок можу зазначити що, кожна людина в повсякденному житті щоразу вступає у цивільно правові відносини, укладаючи договори, здійснюючи ті чи інші дії. Оскільки життя не стоїть на місці, усе розвивається, законодавство вдосконалюється, змінюється та реформується, а сталі поняття які сягають глибин зародження завжди актуальні, тому доцільно розуміти поняття цивільно-правової відповідальності.

1. Рєзнїченко С.В., Церковна О.В. Особливостї цивїльно-правової вїдповїдальностї. *Актуальнї проблеми держави ї права*. 2007. Випуск 34. С. 291-296.
2. Наталїя Кузнєцова. Цивїльно-правова вїдповїдальностї ї захист порушених суб'єктивних прав. *Право України*. 2019. № 1. С. 186-203
3. В. І. Борисова, Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова. Цивїльне право: пїдручн. Харкїв: Право. 2011. 656 с.
4. Микитин В.І. Теоретичнї аспекти цивїльно-правової вїдповїдальностї та пїдстави її виникнення. URL : <https://www.sworld.com.ua/simpoz2/79.pdf>. (дата звернення: 10.07.2020).
5. Чорна Ж.Л. Особливостї цивїльно-правової вїдповїдальностї за шкоду, завдану неповнолїтнїми. *Вїсник Хмельницького їнституту рєгїонального управлїння та права*. 2003. № 3-4. С. 98-103.
6. Цивїльний кодекс України: Закон України вїд 16. 01. 2003 р. № 435-IV. *Вїдомостї Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.

Штундер В. Є.

здобувачка вищої освїти
ННї права та їнновацїйної освїти
Науковий керївник:

Косяченко К.Є.,

доцент кафедри цивїльно-правових
дисциплїн Днїпропетровського
державного унїверситету
внутрїшнїх справ, к.ю.н.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Нинї Україна як ї кожна країна тїсно пов'язана з економїчною дїяльностю, кожного року державнї установи, ОТГ отримують дотацїї, субвенцїї з державного бюджету на розв'язання нагальних проблем на мїсцях, проте їснує велика кїлькїсть випадкїв, коли кошти використовуються не за цїльовим призначенням.

Тому одним з найбільш важливих їнструментїв управлїння такою системою є фїнансовий контроль. З огляду на актуальностї даного питання В. Мельничук. наголошує на тому, що фїнансовим контролем є: «один їз видїв державного контролю, який здїйснюється спецїально створеними для цього державними органами ї службами, їх територїальними представництвами, органами виконавчої влади шляхом перевїрки законностї та ефектївностї формування, володїння та використання коштів зведеного бюджету України, їнших фїнансових ресурсїв, фїнансової дїяльностї пїдприємств, незалежно вїд форм власностї та пїдпорядкування»[2, с. 9].

Завдяки фінансовому контролю створюється стабільність в державі та можливість розвитку бізнесу. Але, у реаліях сьогодення дієвість фінансового контролю може значно знижуватись за рахунок економічних ситуацій, ліквідації та реорганізації державних контролюючих органів у сфері фінансів, а також динамікою прийняття нових законопроектів які можуть створювати прогалини в законодавстві.

Фінансовий контроль нині є єдиним дієвим механізмом фінансового права який уособлює в собі матеріальні й процесуальні норми, шляхом регулювання суспільних відносин які виникають в результаті фактичного стану справ у сфері фінансової діяльності. На жаль в Україні фінансовий контроль не забезпечується належним чином оскільки через сформованість великої кількості правоохоронних органів робота досить часто суперечать чинному законодавству.

На даний час регуляторна політика суб'єктів фінансового контролю забезпечується нормативними актами різної юридичної сили. З аналізу дослідження в українському законодавстві досить велика кількість законодавчих актів які регламентують фінансовий контроль, наприклад Конституція України, ЗУ «Про основні засади здійснення фінансового державного контролю в Україні», Укази Президента та інші нормативно правові акти. Але, не зважаючи на таку кількість нормативно-правових актів контролюючим органам влади доводиться приймати низку підзаконних актів які більш конкретизують питання фінансового контролю.

В. Симоненко, І. Барановський, П. Петренко, зауважили на тому, що попри велику кількість прийнятих актів доречно було прийняти єдиний закон норми якого б, чітко визначали предмет, форми, види, способи й методи фінансового контролю, порядок його проведення, дали б однозначні визначення контрольної перевірки, контрольньо-аналітичного заходу, експертизи, регламентували порядок координації їх діяльності та здійснення спільних контрольньо-ревізійних, контрольньо-аналітичних та експертних заходів[3, с. 86].

Тобто, кожен правоохоронний орган на власний розсуд встановлює для себе межі компетенції, трактує зміст контрольних заходів, усіма доступними засобами відстоює свою перевагу у сфері державного фінансового контролю та не бажає ділити свої дії з іншими учасниками контролю за формуванням і використанням коштів бюджетів різних рівнів фінансування національних, державних і міжгалузевих програм, формуванням державного боргу, використанням державного майна. Водночас це спричиняє дублювання діяльності різних контролюючих органів[3, с. 86].

Шляхом розв'язання проблеми правового регулювання на мою думку є перш за все:

- проведення реформи та прийняття закону, що регулював би фінансовий контроль України;
- провести оптимізацію суб'єктів фінансового контролю;

- визначити повноваження правоохоронних органів і забезпечити їх взаємодію;

- проводити аналізи організаційної системи державного фінансового контролю на центральному та регіональному рівнях.

З аналізу даної теми варто зазначити, що за останні роки органами державної влади (КМУ, ВРУ та інші) було прийнято низку нормативно-правових актів які забезпечують порядок державного ДФК. Але, такі дії не вирішили б усі проблеми, що перебувають у сфері організації ДФК та стану дотримання фінансової дисципліни.

Ці проблеми ми можемо розділити на дві групи: перша група – це організація проведення контрольних заходів; друга група - виявлення порушень. Тобто система ДФК в Україні знаходиться не на високому рівні регулюванні фінансів. Причиною є як ми вказували вище це відсутність налагодженості взаємодії правоохоронних органів, прогалини в законодавстві, що тягне за собою велику кількість фінансових порушень.

1. Про основні засади здійснення фінансового державного контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 13, ст.110 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення 10.04.2023)

2. Гончарук С.М., Долбнева Д.В., Приймак С.В., Романів Є.М. Фінансовий контроль: теорія, термінологія, практика : [навчальний посібник]. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 298 с.

3. Симоненко В. К. Основи єдиної системи державного фінансового контролю в Україні (макроекономічний аспект) / В. К. Симоненко, О. І. Барановський, П. С. Петренко. Київ: Знання України, 2006. 280 с.

Ярошевська Т.В.,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОГОВОРОМ ПОЗИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Військова агресія російської федерації проти України вплинула майже на всі сфери життєдіяльності людини в Україні та змусила змінити підхід до нормативного врегулювання у тому числі й у сфері цивільно-правових правовідносин, що вплинули на можливість виконання цивільно-правових зобов'язань. Передбачається, що на цій підставі велика кількість укладених в Україні цивільно-правових договорів не можуть бути виконані належним

чином як цього вимагає чинне законодавство та положення кожного конкретного договору. У зв'язку з чим є необхідність дослідити питання щодо наслідків невиконання цивільно-правових зобов'язань щодо договору позики в умовах воєнного стану в Україні.

Так, у зв'язку зі збройною російською агресією та нападом на Україну, у нашій державі був введений воєнний стан. Введення Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року воєнного стану передбачає обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб на період дії особливого правового режиму задля проведення необхідних заходів для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Проте саме на державу покладено обов'язок мінімізувати вплив наслідків та негативних факторів дії воєнного стану. Тому надзвичайно важливо створити правові механізми охорони прав людини у період дії воєнного стану. Саме на цій підставі Законом України №2120-ІХ від 15 березня 2022 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» (далі – Закон від 15.03.2022 р.) було доповнено, серед іншого, розділ «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України п. 18. Зокрема, вказаним пунктом визначено, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у 30-денний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної ст. 625 ЦК України, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Також, вказаним пунктом встановлено, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем).

Також, Законом від 15.03.2022 р. доповнено розділ IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про споживче кредитування» п. 61, у якому визначено, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у 30-денний строк після дня його припинення або скасування у разі прострочення споживачем виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит споживач звільняється від відповідальності перед кредитором за таке прострочення. У разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитором неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором.

Забороняється збільшення процентної ставки за користування кредитом з причин інших, ніж передбачені частиною четвертою статті 1056-1 ЦК України, у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит у період, зазначений у цьому пункті.

Також встановлено, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за таким договором, підлягають списанню кредитодавцем.

Окрім того, Законом від 15.03.2022 р. також доповнено розділ VI «Прикінцеві положення» Закону України «Про іпотеку» п. 52. Зазначеним пунктом зупинено дію окремих положень Закону України «Про іпотеку» у частині реалізації права іпотекодержателя на набуття права власності на предмет іпотеки, щодо реалізації права іпотекодержателя на продаж предмета іпотеки, у частині виселення мешканців із житлових будинків та приміщень, переданих в іпотеку, щодо яких є судові рішення про звернення стягнення на такі об'єкти та у частині реалізації предмета іпотеки на електронних торгах.

Із аналізу вищевказаних змін можна зробити висновок, що наразі достатньо чітко врегульованні наслідки прострочення виконання зобов'язання за договорами позики. Тобто, фактично позичальники звільняються від будь-якої відповідальності, у зв'язку з неможливістю виконати зобов'язання за договором позики у період воєнного стану в Україні.

Проте окрім договорів позики існує велика кількість інших цивільно-правових договорів, зокрема, договори найму (оренди), договори купівлі-продажу, договори підряду та інші. У правовідносинах за такими договорами ситуація відрізняється. Наприклад, на відміну від договорів позики, за іншими цивільно-правовими договорами сторонам необхідно доводити, що зобов'язання не виконано саме у зв'язку з воєнним станом і у випадку доведення факту невиконання зобов'язання, у зв'язку з настанням обставин непереборної сили, сторона договору буде звільнена від відповідальності. Насамперед відповідно до ст. 617 ЦК України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок форс-мажорних обставин.

Своєю чергою, відповідно до ч. 2 ст. 141 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» військові дії вважаються форс-мажорними обставинами, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору. Згідно з п. 6.2 Регламенту засвідчення Торгово-промисловою палатою України форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) засвідчуються за заявою зацікавленої особи по кожному окремому договору.

Таким чином, якщо за договорами позики позичальник автоматично звільняється від будь-якої відповідальності у випадку прострочення, попри те, чи вплинули на нього безпосередньо військові дії, то за іншими

договорами стороні необхідно буде доводити факт невиконання зобов'язання саме у зв'язку з введенням воєнного стану. Наприклад, сторони уклали договір купівлі-продажу, за умовами якого покупець сплачує продавцю грошові кошти наступного дня після отримання товару. Отримавши товар у/під час період воєнного стану, покупець надалі відмовляється оплатити товар і посилається на форс-мажорні обставини й водночас на його банківських рахунках є відповідні грошові кошти. Очевидним є те, що в такій ситуації не може йти мови про неможливість виконання зобов'язання з причин введення воєнного стану і передбачається, що така сторона буде нести відповідальність за невиконання зобов'язання на загальних засадах.

Таким чином, за загальним правилом, по іншим цивільно-правовим зобов'язанням, окрім договорів позики, у кожному випадку необхідно доводити, що прострочення відбулося саме у зв'язку з форс-мажорними обставинами. Загального посилення на введення в Україні воєнного стану в таких випадках буде недостатньо.

Отже, проаналізувавши усе вищевикладене, можна зробити висновок про те, що, по-перше, ситуація, яка склалась в Україні через збройну агресію російської федерації проти України, вимагає не лише фактичних трансформацій суспільних відносин, але і відповідних юридичних дій.

Наразі доцільним вбачаємо проведення переговорів між сторонами договірних відносин з метою визначення подальшої долі укладених угод, застосовуючи необхідні правові норми, які регламентують порядок зміни умов договору через військову агресію російської федерації проти України або застосування форс-мажорних обставин.

По-друге, вважаємо за доцільне те, що у цей важкий для країни час наша держава прагне мінімізувати вплив на людину наслідків та негативних факторів дії воєнного стану. Адже після 24 лютого 2022 року чимало українців залишилися без роботи, доходів та житла, але з необхідністю платити за старими кредитними договорами. Саме на цій підставі за договорами позики суттєво змінились наслідки невиконання цивільно-правових зобов'язань. Отже, наразі законодавець чітко окреслив наслідки існування воєнного стану для сфери позикових відносин, передбачивши ряд пільг для потенційних боржників. Зокрема, у період дії воєнного стану та у 30-денний строк після дня його закінчення: громадяни звільняються від обов'язку сплачувати неустойку (штраф, пеню) та інші штрафні платежі, передбачені кредитним договором; фінансовим установам заборонено збільшувати процентну ставку за користування кредитом у разі прострочення внесення платежів (окрім випадків, коли зміна процентної ставки встановлена кредитним договором).

По-третє, звертається увага на те, що коло договірних зобов'язань, щодо яких воєнний стан зумовив певні пільги у разі їх невиконання, є досить вузьким і стосується переважно позикових відносин, а у випадку неможливості виконання зобов'язань за іншими цивільно-правовими договорами доцільно користуватися саме концепцією форс-мажору.

Стрижеус Д. А.

аспірант Львівського університету
бізнесу та права

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Основні засади судочинства закріплені у ст. 129 Конституції України і конкретизуються в галузевих законах та нормативно-правових актах, передусім у Законі України «Про судоустрій і статус суддів», Цивільному процесуальному кодексі України (надалі - ЦПК України). Зокрема, у ч. 3 ст. 2 ЦПК України визначено, що «основними засадами (принципами) цивільного судочинства є верховенство права; повага до честі і гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом; гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; змагальність сторін; диспозитивність; пропорційність; обов'язковість судового рішення; забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом; розумність строків розгляду справи судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення» [1].

Незважаючи на те, що принципи цивільного судочинства закріплюються в різних нормативних актах, вони мають однаковий предмет правового регулювання і належать до складу принципів цивільного процесуального права [2, с. 121]. Варто відмітити дуже влучно сформульовану проф. В. В. Комаровим думку, яку розділяють майже всі дослідники проблем цивільного процесуального права: склад принципів цивільного процесуального права, їх кількість – об'єктивно задана величина.

Правда, при цьому пропозиції щодо складу принципів цивільного процесуального права, навпаки, не мають жодної однозначності, є достатньо різними [2, с. 124], нерідко безпідставно склад принципів розширюється, але шлях пізнання складного явища є таким, якими є принципи права

Загальновизнано, що кількість принципів тієї чи іншої галузі права об'єктивно обумовлена і не може визначатися тим, сформульовано те чи інше положення в конкретній нормі права як принцип, чи ні. Не залежить визначення кількості принципів цивільного судочинства і від розсуду того чи іншого автора і його аргументів, оскільки принципи містяться у нормах права і виводяться через їх адекватне тлумачення. [4, с. 238].

Закріплену законодавцем систему принципів цивільного судочинства відокремленою статтею необхідно визнати прогресивною формою її вираження. Як зазначив С. В. Потапенко, практика викладення принципів того чи іншого виду процесу у процесуальному законодавстві у вигляді

окремих статей залишається непоширеною. Як приклад автор наводить ЦПК України від 18 березня 2004 р., де принципи цивільного процесу лише логічно виводились із його положень, і в окремій статті чітко не визначались [5].

Одну з найбільш виважених та обґрунтованих позицій щодо системи принципів цивільного судочинства сформулював згаданий нами раніше проф. В. В. Комаров. Учений поділяє принципи цивільного судочинства на організаційно-функціональні та функціональні. До організаційно-функціональних принципів він відносить принципи здійснення правосуддя тільки судом на засадах рівності громадян перед законом і судом; незалежності суддів і підкорення їх тільки закону; одноособового та колегіального розгляду цивільних справ; державної мови судочинства; гласності. У групу функціональних автор об'єднує принципи законності, диспозитивності, змагальності, публічності та судового керівництва, процесуальної рівноправності сторін, трьохінстанційності та забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, усності, безпосередності, обов'язковості рішень суду [2, с. 122].

Не позбавлена сенсу дефініція системи принципів цивільного процесуального права, запропонована у працях відомого цивіліста М. Й. Штефана, який виокремлював принципи цивільного процесуального права, закріплені Конституцією України, та принципи цивільного процесуального права, передбачені законодавством про судочинство. Погоджуючись з таким підходом до принципів цивільного процесуального права, закріплених Конституцією України, варто віднести наступні: здійснення правосуддя виключно судами; принцип територіальності та спеціалізації побудови системи судів загальної юрисдикції; участь народу в здійсненні правосуддя через народних засідателів; виборність і призначуваність суддів; здійснення правосуддя суддею одноособово та колегією суддів; незалежність і недоторканність суддів і підкорення їх тільки законам; здійснення правосуддя професійними судьями та, у визначених законом випадках, народними засідателями; законність; рівність усіх учасників процесу перед законом і судом; змагальність сторін і свобода в наданні ними судові своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; державна мова судочинства; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, установлених законом; ухвалення судами рішень іменем України та їх обов'язковість до виконання на всій території України; доступність і гарантованість судового захисту прав і свобод людини та громадянина; участь громадськості в захисті прав громадян; публічність; недоторканність людини; недоторканність житла; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; охорона особистого та сімейного життя громадянина[3, с. 31]

До принципів цивільного процесуального права, закріплених законодавством про судочинство, належать: диспозитивність, об'єктивна істина, процесуальна рівноправність сторін, раціональна процесуальна форма, неможливість процесуального сумісництва, усність, безпосередність, оперативність [3, с. 31].

Найбільш обгрунтованою, практично значущою і глибокою є сформульована у юридичній літературі позиція, за якою систематизація принципів цивільного процесуального права має проводитися за їх змістом і сферою поширення: 1) загальноправові принципи – притаманні всім галузям права, в тому числі й цивільному процесуальному праву: а) демократизм; б) гуманізм; в) законність; 2) міжгалузеві принципи – принципи цивільного процесуального, господарського процесуального та деяких інших галузей права: а) здійснення правосуддя лише судом; б) рівність усіх учасників процесу перед законом і судом; в) незалежність суддів і підкорення їх лише закону; г) поєднання колегіального та одноособового складу суду при розгляді справ; г) національна мова судочинства; д) гласність; е) об'єктивна істина; є) змагальність; ж) забезпечення апеляційного оскарження; з) обов'язковість рішень суду; 3) галузеві принципи – притаманні лише цивільному процесуальному праву. До них відносять принципи диспозитивності та змагальності. Як буде показано далі, відповідно до чинного законодавства принципи диспозитивності та змагальності є не галузевими, а міжгалузевими; 4) принципи окремих правових інститутів – це процесуальні принципи, притаманні, наприклад, лише інституту судового розгляду: а) усність; б) безпосередність [6].

Маємо констатувати, що в доктрині принципів цивільного судочинства та їх системи достатньо дискусійним є питання про класифікацію принципів цивільного судочинства. Отримати результати наукової класифікації, що можуть мати практичне та теоретичне значення, дозволить використання системноструктурного методу наукового пізнання. Відповідно, одним із важливих питань системного аналізу принципів є можливість їх класифікації залежно від наявності у них схожих рис і відмінностей.

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

2. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. Харків : Право, 2011. 1352 с.

3. Штефан М. Й. Цивільний процес : підруч. для студентів юрид. спец. вищ. закл. освіти. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ : Ін Юре, 2001. 696 с.

4. Кройтор В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики : монографія. Харків : Право, 2020. 672 с.

5. Потапенко С. В. Система принципів адміністративного процесу України та проблема їх класифікації. *Форум права*. 2010. №2. С. 404–405. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_2_66

6. Цивільний процес України : підручник / за ред. Ю. С. Червоного. Київ : Істина, 2007. 392 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/373078/>

Наукове видання

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, РЕФОРМИ,
ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД

*Матеріали
Регіонального круглого столу*

(м. Дніпро, 25 квітня 2023 року)

Редактори, оригінал-макет, дизайн –
Є. В. Коваленко-Марченкова, А. В. Самотуга

Підп. до друку 29.06.2023. Формат 60x84/16. Друк – цифровий. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 9,65. Обл.-вид. арк. 10,38. Наклад – 30 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018.